

ŞURKAV Şanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm

Dergisi

ŞANLIURFA ULU CAMİ
HAZİRESİNDEKİ
KADIN MEZARTAŞLARI

Yaşar Kemal ve
Fikret Otyam'da
Urfa Sevgisi

Prof. Dr. M. Fuad
KÖPRÜLÜ'nün
Urfa'ya Gelişleri

Urfa'da Son
Osmanlı Mebusan
Meclisi Seçimi

Kutsanmış Kent Edessa (Şanlıurfa)
Hz. İsa ve Abgar Mektuplaşması
Kutsal Mendil & Kutsal Kefen...

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdullah BALAK
Halil ALTINGÖZ

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Tarih AÇIKGÖZ / Vali Yardımcısı
Adil SARAÇ
Zeki ERDEM
İ. Bakır CANBAZ
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Yusufopaşa Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak
Şanlıurfa Ulu Camii ve Kentin Güneyi
(Fotoğraf: S. Sabri KÜRKCÜOĞLU)

Arka Kapak
Haleplibahçe Müze Kompleksi
(Fotoğraf: Fuat BADILLI)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Kurtuluş Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 313 65 65

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
İzzettin KÜÇÜK / Şanlıurfa Valisi
- 3 Yaşar Kemal ve Fikret Otyam'da Urfa Sevgisi
Abdurrahim DİNDARZADE
Prof. Dr. M. Fuad KÖPRÜLÜ'nün
Urfa'ya Gelişleri (1948-1949-1950-1956)
Mehmet KURTOĞLU
- 10 Urfa'nın Tarihi Sokaklarında
Umutsuz Bir Bekleyiş...
Şahin DOĞAN
- 15 Kutsanmış Kent Edessa (Şanlıurfa)
Hz. İsa ve Abgar Mektuplaşması
Kutsal Mendil & Kutsal Kefen...
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 20 Urfa'da Son Osmanlı
Mebusan Meclisi Seçimi
Müslüm C. AKALIN
- 27 Urfa Tarihi İle İlgili Eserleriyle Tanınmış
Tarihçi ve Bizantolog Prof. Dr. Işın Demirkent
Selahattin E. GÜLER
- 30 Halk Oyunları Giysisinde Gelenekseli
Yeniden Tasarlama ve Uygulama Süreci
İsmail SÜNGER
- 33 Urfalı Bestekârlar: 18
AHMET CANKAT
Abdullah BALAK
- 37 Şanlıurfa Ulu Cami Haziresinde
KADIN MEZAR TAŞLARI
Doç. Dr. Hikmet ATİK
- 44 Urfalı Şeyh İsa Efendi
Bekir Sıtkı SEZER
- 55 DÂRÜLELHÂN 1926 Yılı Derlemelerinde
Urfa Türküleri - 10 -
Halil ALTINGÖZ
- 57 Türkçe'nin Urfa Ağzı...
Mehmet Faruk HABİBOĞLU

Şanlıurfa'dan Selâm

Ülkemizin önemli tarım ve turizm merkezlerinden biri olan Şanlıurfa'da turizmin hak ettiği yere gelmesi konusunda yürütülen çalışmalara özel önem vermekteyiz.

Arkeoloji dünyasının en önemli keşiflerinden biri olan, Şanlıurfa il merkezine 18 km uzaklıkta bulunan dünyanın en eski tapınağının ve yerleşiminin yer aldığı Göbelitepe'deki kazı alanı sağlıklı bir donatıya kavuşturuldu. Ziyaretçilerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanabileceği otopark, kafeterya, satış stantları, ahşap yürüme yolları gibi mekânlar ziyaretçilerin hizmetine sunuldu.

Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mehmet Önal başkanlığında yürütülen "Tarihi Harran Şehri"ndeki kazı çalışmaları başarılı bir şekilde devam etmektedir. Sur içinde yer alan önemli yapılar kazılar sonucu ortaya çıkarılmaktadır. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde de bulunan Harran ören yerindeki bu kazı çalışmalarına her türlü desteği sağlamaktayız. Birkaç sene içinde Harran, bölgenin en önemli turistik merkezlerinden biri olacaktır.

Şanlıurfa geleneksel el sanatlarının hediyeelik eşya olarak yeniden tasarlanarak üretilmesi için ŞURKAV bünyesinde yeni bir projeyi başlatmış bulunuyoruz. El sanatlarında ortaya çıkacak yeni ürünlerle ilimizin bu kültür değerlerini ziyaretçilere sunmuş olacağız. Yeni atölyeler ile birçok el sanatımız canlanmış olacaktır.

Kültürel değerleri yaşatarak bizden sonraki nesillere aktarmak hepimizin görevidir. ŞURKAV; Kültür-sanat faaliyetleri, eğitim, araştırma, yayıncılık, müzecilik ve tarihi yapı restorasyon çalışmalarıyla kültür mirasımızı gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadır.

Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerini araştırarak okuyucularımıza ve tüm dünyaya tanıtmak amacıyla yayınlanan dergimizde yer alan yazıları keyifle okuyacağınızı umuyorum.

Dergimize yazılarıyla katkı sunan değerli yazarları ve derginin hazırlanmasında emeği geçenleri kutluyorum. Tüm Şanlıurfalılara ve Şanlıurfa dostlarına selam, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi
ŞURKAV Başkanı

Yaşar Kemal ve Fikret Otyam'da Urfa Sevgisi

“O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler çekip gittiler.”

Abdurrahim DİNDARZADE
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
hakmen34@hotmail.com

İnsan; geçmişinin belirsizliğini, pusunu keşfettiği an, durdurulması olanaksız bir yürüyüş başlıyor zihninde. Kendini anlama, anlamlandırma çabası mı bu, zamanın eriyişine diklenme boşunluğu mu? Belli değil tam.

Enis BATUR, “ŞEHREN’İS” adlı kitabında Napoli’yi yukarıdaki cümlelerle anlatmaya başlıyor. Şehirler ve yazarlar arasındaki ilişkinin derinliğinde yelken açmak, insanda hem yaşama sevinci hem de yolculuk etme hevesi doğurur. Gözlem gücünün derinliği ve kelimelerin ahengi, beni daima seyahat ve mekân üzerine yazılmış röportaj kitaplarını biriktirmeye ve okumaya yöneltmiştir. Yazarın bakış açısıyla bir şehri adımlamanın mutluluğuna gark olup, onunla beraber yolculuk etmenin hazzına varmak büyülü bir dünya sunar okuyucuya oturduğu yerde.

Bu yıl içinde iki büyük yazarı, Urfa’lı olmayan iki Urfa sevdalısını kaybettik. Yaşar KEMAL ve Fikret OTYAM. Yıllarca farklı gazetelerde çalışıp birbirlerinden haber atlatma mücadelesine giren iki kadim dostun aynı yıl vefat etmesi, yerel kültürün deyimiyle “birbirlerine çok doğrularmış” sözünü anımsamamızı sağlıyor. Bıraktığı eserlerle hep yaşayacak olan iki büyük ustanın ortak noktalarını sıralarsak “Urfa sevdası” üst sıralarda yer alacaktır. Bu yazımızda bu iki sanatçının Urfa’ya

ve Urfa’ya bakış açılarını aktarmaya çalışacağız.

Hem Fikret OTYAM hem de Yaşar KEMAL; Urfa notlarını, Antep’ten otobüse bindikleri anda yazmaya başlamışlar.

Fikret OTYAM “HA BU DİYAR” kitabının “Urfa’ya” adlı yan başlığında Antep’ten kalkan Urfa otobüsünün radyolu ve gıcır gıcır olduğunu söyledikten sonra, otobüsün içindeki davudi bir sesle Kuran-ı Kerim okuyan hafızın etkisinde kalarak duygularını şöyle aktarıyor. “Hafızın sesi otobüstekileri bir hoş etti. Yol güzel. Kuran-ı Kerim sanki otobüsün içinde okunuyor. Kimsede çit yok! Sadece motorun kendine has vızıltısı. Yolcular sağ ayaklarını altlarına almaya başladılar; tesbihler çıktı, şapkalar ters döndü. Ben bu kadar güzel, insana bu kadar hüzün veren bir ses

duymadım. Dik duran başlar düştü, düştü, başka âlemlere uçtu gitti. Bir aralık hafız okumaktan çıktı sanki.”

Birecik köprüsü yapılanaya kadar, Urfa ile Antep arası yolculuk yapmanın büyük bir eziyet olduğunu eski Urfalıların hepsi bilirler. O dönemde yolculuk yapmış her insanın muhakkak Fırat ile ilgili anlatacak birkaç cümlesi vardır. Anlatılanların çoğu komik gibi dursa da, dönemin sıkıntısını gözler önüne seriyor.

OTYAM, Fırat kenarında geldikten sonra otobüsten atlayan herkesin Fırat'a koştüğünü ve Fırat'tan yardım umduğunu söylüyor. "Yangını Fırat söndürür, adamı Fırat serinletir." Taşımacılıkta kullanan gemileri bir kibrit kutusuna benzetip, yarıdan sığınıp bindiğini ve insanların bu kibrit kutusunu karşıya geçirirken nasıl gayret sarf ettiğini belirterek, yapılmakta olan Birecik Köprüsü inşaatını görünce bu eziyetlerin ve bu tehlikeli taşımacılığın bir anı olarak kalacağını düşünerek geleceğe umutla bakıyor.

Yaşar KEMAL ise, Antep-Urfa arasındaki yolculuğunu "Fırat Nehri'ni sallarla geçiş" başlığı adı altında anlatıyor. Fikret OTYAM'ın ki gibi rahat bir yolculuk yapamamış. Otobüs koridorunda, kahvelerdeki gibi küçük iskemleler üzerinde halka olmuş bir şekilde seyahat ettiğini aktarıyor. Romanlarındaki betimleme ve benzetme ustalığını röportajlarında da göstermiş. Yoldan çıkan tozun otobüsün içine dolmasıyla, insanların sanki değirmenden döndüğünü ve yüzlerinin bomboz olduğunu yazıyor. Kırk kişiyle yapılan ve içerisi fırın gibi sıcak olan bir otobüs yolculuğunun tüm sıkıntılarını yaşadından sonra Fırat'ı bir menzile benzeterek ona koşuyor. "Her bir yanımız dökülmüşçesine otobüsten indik. Fırat'a koştuk. Yüzümüzü yıkadık. Sıcak kavuruyor. Fırat ovaya serilmiş."

Fırat'taki salları, kaba ve biçimsiz takalara benzeterek bir bela olarak gördüğünü söyleyerek şöyle devam ediyor gözlemlerine. "Adamlar, kürekleri var güçleriyle çekiyorlar ama; su alıp götürüyor salı. Dinlemiyor. Hiç olmazsa bizim yanımızda kıyıya geleceğini sandığım sal, bizden bir kilometre aşağıdan çıktı. Bu sefer adamlar kürekleri bırakıp ipleri aldılar ele. Yedi sekiz adam ipleri sırtlarına vurup yukarı çekmeğe başladılar salı. Kocaman sal, çekilecek gibi değil. Adamlar kan ter içinde, Çeke çeke, belki yarım saatte salı bize kadar getirdiler.

Fırat Nehri'ni salla geçiş

Yüzleri kapkara kesilmiş, hiçbirinde adamlık hali kalmamıştı. Sala bindik. Dolduk. Elli kişi kadarız. Salı kıyının sığından kurtarmak için bir hayli zaman geçti. İnleye inleye küreklerle yapıştılar kürekçiler. Su bizi ta aşağılara aldı götürdü. Her neyse, bin bir bela, korku içinde karşıyı bulduk."

İnsanın her zaman doğaya karşı bir mücadele içinde olduğunu ve bu mücadeleyi bir şekilde kazandığının somut örneğidir herhalde Birecik'te salcılık yapmış insanlar.

Köprü inşaatının neden durduğunu sorduğu Bireciklilerden aldığı cevap, dönemin ekonomik yapısını da kapsayacak şekildedir. "Demir yokmuş da ondan." Köprü'nün sadece iki ayağının yapılmadığını söyleyerek -hem insani açıdan hem de ekonomik açıdan- yazısında adeta yetkililere yalvararak bir an önce bitirilmesini istiyor. Urfa'nın bereketli bir il olduğunu ekleyerek kurtuluşunun ancak Birecik Köprüsü'nde olduğunu belirtiyor Yaşar KEMAL.

Kürtçe ve Arapça kelimeler, her iki yazarımızın da metinlerinde yer alıyor. Özellikle OTYAM'ın Harran'ı anlattığı kısımlarda Arapça kelimeler sıklıkla göze çarpıyor. Otobüsteki 81 yaşındaki bir ihtiyarın Türkçe, Arapça ve Kürtçe şarkılar mırıldandığını hayretler içinde anlatıyor Yaşar KEMAL. Okunan şarkılardan birini yazısına da alıyor.

Urfa bir yana düşer

Zülûf gerdana düşer

Bu ne biçim baş bağlamak

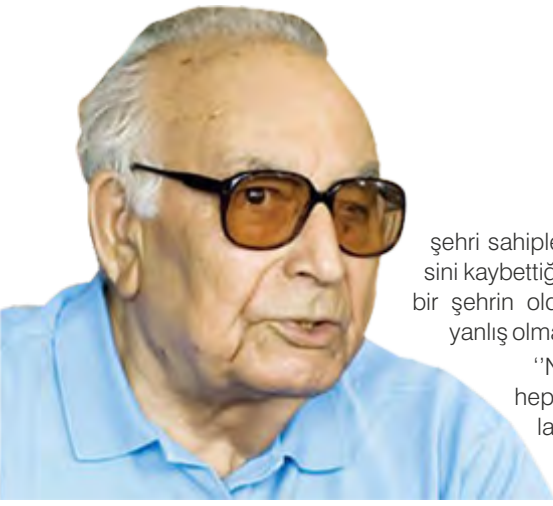
Her gün bir yana düşer.

Henüz Urfa'ya ayak basmadan şehrin genel prototipinin tek kişide toplandığını görerek yol alması, sallarla geçiş sıkıntısının üstünü örtüyor.

Her iki yazarın da Birecik ve Fırat'ı anlattıkları kısımları okuyunca ortak noktalara değindiğini görüyoruz. Köprü'nün bir umut, salcılığın ise zor bir meslek olduğunu belirterek bavullarına doldurdukları Urfa sevgisiyle yüzlerini güneşin doğduğu yöne çevirmişlerdir.

İlk defa 1950'li yıllarda Urfa'ya gelmiş iki yazarın neden bu kadar Urfa'yı ve Urfalıları sevdiğini anlamamız için, o dönemin Urfa'sına ve Urfa insanına bakmak gerekir. Tarihi kimliğini bağrına basarak bir olgunluğa erişmiş onurlu bir şehir görüntüsüyle karşımıza çıkıyor Urfa. Kendi dünyasını kurmuş ve o dünyanın çevresini kendi basit kullarıyla çevrelemiş insanlar, bu iki sanatçımızı da derinden etkiliyor. Şehir ve yazar metaforuna bir katkı sağlayarak kitaplarında Urfa için özlü sözler sarf etmişlerdir. Yaşar KEMAL "BİR BULUT KAYNIYOR" adlı kitabında "Urfa illerimiz içinde belki en kişiliği olan şehirdir" cümlesiyle o dönemi özetliyor. Kendisini barındıran şehre bir dost gibi yaklaşarak, yalnız geldiği Urfa'da bir yaren bulmanın saadetiyle şehri kucaklıyor. Fikret OTYAM ise o dönem Urfa'sının etkisinde o kadar çok kalmış olacak ki "Keşke anam beni Urfa'da doğursaydı." diyecek kadar

şehri sahipleniyor. Herkesin kendisini kaybettiği veya kendisini aradığı bir şehrin olduğunu söylemek pek yanlış olmaz sanırım.

“Ne kadar gün ışığı varsa hepsini bir araya toplamışlar, getirip Urfa'nın üstüne aktarmışlar.” 1955 Temmuz'unda geldiği Urfa'yı, bu cümleyle anlatmaya başlıyor Yaşar KEMAL.

Şehrin sıcaklığına, okuyunca insanda tebessüm oluşturan güzel bir mübalağayla yaklaşıyor. Şehrin karakteristik özelliğini yansıtan bir cümleyle başlayıp sıcaklığı ön planda tutmaya çalışarak şu kelimelerle sürdürüyor mevsim etkisini.” Yaprak kımıldamıyordu. Arada inceden bir yalın yeli esiyor, sonra hiç esmemiş gibi kesiliveriyordu. Elle tutulur, taş gibi ağır, kıpkırmızı bir sıcak çökmüştü. Ne kadar gün ışığı varsa... Yalan değil.”

Gezmek istediğinizin şehrin özelliğinin ortaya çıktığı bir mevsim vardır muhakkak. O mevsim şehri tanımanıza vesile oluyorsa, verdiği sıkıntı arka planda kalıyor. Kış mevsimi, nasıl Erzurum'da bir yaşam şekli oluşturmuşsa ve insanlar mevsimin verdiği etkiye göre hareket ediyorsa, Urfa da yaz mevsimiyle kendisini daha gerçekçi sunar karşısındakine. Yaşar KEMAL de, temmuz sıcaklığında elinde bavuluyla dili damağı kurmuş bir şekilde Urfa'ya ayak basınca şehir tüm çıplaklığıyla karşısına geçiyor.

Fikret OTYAM da Urfa'nın sıcaklığına, esprili ve bir o kadar da gerçekçi bir cümleyle yaklaşıyor. “Otomobildeyiz. Yumurtayı pişirecek sıcak var.” Her iki yazarın da sıcaklığı kendi üsluplarınınca anlatması, okur ile yazar arasında bir samimiyet doğuruyor.

İlk defa gidilen şehirlerin insanlar üzerindeki etkisi kişiden kişiye değişir. Duyumlar ve duygular arasındaki çekişme size bir bakış açısı sunar. Duygular duyumlara galip geldiği zaman, heyecanınız ve umudunuz artarak gideceğiniz şehre önce duygularınızı gönderirsiniz. Duygularınız size yer ayarlayıp mihmandarlık konumuna gelince siz şehre teşrif edersiniz.

Ahmet OKTAY “URFA İÇİN FÜĞ” adlı şiirinde ilk defa gidilen bir şehri “ürkünç” kelimesiyle tanımlamaya çalışarak şu dizeleri serpiyor şiire.

Ah! Ürkünç

Geliyor yabancıya bilmediği

Tanımadığı yer.

Fikret OTYAM ve Yaşar KEMAL ise, Urfa'ya gelmeden önce derslerine iyi çalışmış iki çalışkan talebe gibi duruyorlar Ahmet OKTAY'ın karşısında. OTYAM, “Urfa dağlarında gezer bir ceylan” türküsünü herkesin muhakkak bir kez duyduğunu belirterek Urfa'yı yanık türkülerinden bildiğini söylüyor. Dinlediği türkülerden sonra geldiği Urfa'da şu sonuca varıyor. “Urfa türküleri Urfa'nın ta kendisiymiş meğer.” Yaşar KEMAL ise gördüğü Balıklıgöl ile duyduğu Balıklıgöl arasındaki farkı hayretler içinde anlatıyor. “Duymuştum, duymuştum ama bu kadarı da aklımdan, hayalimden geçmezdi. Gölün içi balıkla döşeli. Balıklar suyun yüzünde üst üste, tembel tembel yatıyorlar. Kımıldamıyorlar. Durgun ölü. Ama göle bir yaprak, bir parça ekmek düşmesin, ölü balıklar canlanıyor, yıldırım kesili-

yor, birbirinin sırtına binerek düşen parçayı kapmağa çalışıyorlar.”

Huzur ile sanatçı kelimesinin yan yana yürüdüğü çok nadirdir. Bu sonuca sanatçıların hayatlarını okuyarak ulaşabiliriz. Yaşar KEMAL, Balıklıgöl kıyısında geçirdiği 15 dakikadan sonra ilk defa huzur kelimesiyle karşılaştığını ve kuş gibi hafifleyip anadan yeni doğmuş gibi hissettiğini söylüyor. Balıklıgöl'e “göller kıyısı” tabirini uygun bularak insanın buradan kolay kolay ayrılmayacağını altını çiziyor. Yaşar KEMAL'in kendi tabiriyle göller kıyısını sevmesini, şu cümleyle bağlayabiliriz. “Balıkları, ceylanları, taşları kutsal. Güneyde Urfa demiyorlar da Urfa'ya ceylan gözlüleri diyorlar. Efsaneler diyarı... Kutsal diyar.”

Fikret OTYAM'ın gözlemlerine Balıklıgöl, yöre halkının hastalıklarına şifa aradığı bir mekân olarak takılıyor. Göle ikinci gidişinde iki kadının üç aylık bir çocuğu, Balıklıgöl'ün suyuyla yıkadıklarına şahitlik ediyor. Engel olmaya çalışsa da suyun şifalı olduğu cevabını alıyor. Yaşar KEMAL'den farklı olarak OTYAM'ın halkın sorunlarına eğildiğini görüyoruz. Belediye sağlık işlerine giderek doğum ve ölüm sayıları hakkında bilgi topluyor. Hastanedeki doktor sayısına kadar araştırmalara giriyor. Hastaların binbir güçlüğüyle başka illere naklini duyunca siyasilere sitemde bulunuyor. “Urfa'nın ceylanları dağlarda gezer anladık ya, milletvekilleri nerede gezer acaba?”

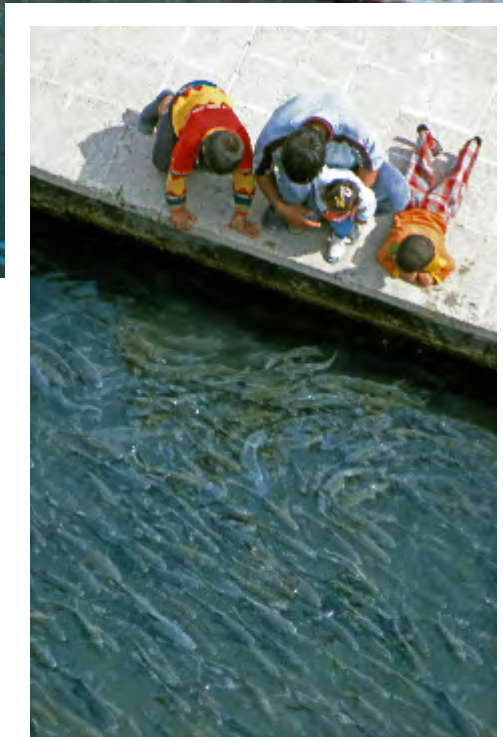
Nurullah ATAÇ da, Balıklıgöl'deki balıkların ziyaretçilerle birlikte hareket ettiğini söyleyerek “uygar” olduklarını söyler. OTYAM, ATAÇ'ın Urfa gözlemlerini öldükten sonra okuduğunu belirterek Urfa'yı ATAÇ'ın ince gözlemlerini, kendi sesinden duyamamanın üzüntüsünü yaşıyor.

Yaşar KEMAL'in ilk defa huzurla tanıştığı mekânda OTYAM, kendisini halkın dertleriyle dertlenmiş bir şekilde buluyor. Anlattıkça bitiremediği Urfa sevgisinin temelinde belki de, dertlerini paylaştığı insanların gözlerindeki masumiyet yatmaktadır.

Şehre gelen yabancı kişilere -ki yerli halk bunları “garip” diye nitelendirir- verilen değer bir görenek olduğunu söyleyerek duygularını aktarıyor Yaşar KEMAL. “Urfa'da daha eski gelenekler olduğu gibi yaşıyor. Geleneklerin kılına bile dokunmamış hiçbir şey. Mesela Urfa'da en çok itibar gören kişiler yabancılardır. Bir garip kişiye kim dokunacak olursa, kim yü-

Fikret Otyam Şanlıurfa'da / 11 Nisan 2001

“ Balıkları, ceylanları, taşları kutsal.
Güneyde “Urfa” demiyorlar da
Urfa’ya, “ceylan gözlüleri diyarı” diyorlar.
Efsaneler diyarı... Kutsal diyar.

Yaşar KEMAL

”

Urfa Musiki Cemiyeti üyeleri Fikret Otyam ile / 1960

reğini incitecek olursa vay haline. Bütün şehir ona düşman olur. Garibin kutsallığı vardır sanki Urfa'da."

Fikret OTYAM da Urfa insanının yabancılara bakışını "Urfalılar" başlığı altında toplayarak Urfa musiki cemiyeti üyeleriyle tanışmasını şöyle aktarıyor. "Derneğin üyeleri halis Urfa çocukları, insanları. Çoğu esnaf... İş gücü sahibi... Garip dostu kişiler... Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Sazcı Aziz Çekirge, Şoför Mehmet Kurik, yüz yaşında Hafız İsmail Baba, Mustafa Çölkese, Öğrenci Yavuz Tapucu, Kemal Geçgil, Mehmet Şengül, İsa Barak, İbrahim Ağan unutulur insanlar değil... Mahmut Güzelgöz dükkânını kapatıp geldi... Asırlık Urfa türkülerini bilen bu mert insan, Garip dostu, yiğit sesli... Kazancını, üç günlük kazancını düşünmedi... Şoför Mehmet Kurik, Yüklü kamyonu kırkoya vurup uzattı dost elini... İsa Barak, hele İsa Barak üç gün üç gece gözlerimize baktı nasıl yararlı olabilir diye... Urfa'yı sevdiğimi biliyorlardı, Urfalıları sevdiğimi biliyorlardı, yüreklerini açtılar... Unutulmaz..."

Urfa insanının doğallığı, iyi bir gözlemcinin hemen dikkatini çeker. Rahatlığı, konuşma tavrı, kendisini dünyanın merkezine koyma güdüsü ve günlük yaşantıdan keyif almasını bilen insanların, Yaşar KEMAL de "ehlikeyf" diye nitelendirerek şöyle devam eder. "Urfalılar ehlikeyf adamlardır. Anlattıklarına göre Urfa gençleri yaz ayları bir araya toplanarak yiyeceklerini, içeceklerini alırlar, yakınlardaki mağazalara gider orada bir hafta, on beş gün, bir ay eğlenirlermiş."

İlk gelişlerinde Dönemin Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Naci İPEK, Yaşar KEMAL'e; Osman AĞAN ise Fikret OTYAM'a mihmendarlık yapmıştır. Yaşar KEMAL değil de Fikret OTYAM sık sık Urfa'ya gelmiştir. Birecik Barajı'nın temel atma törenine Süleyman DEMİREL'le birlikte geldiğinde DEMİREL'in "Sen buraları özlemişsinizdir, sen kal." önerisiyle Urfa'ya gelip dostlarını sorduğunu şu cümlelerle anlatıyor. "İsa Barak'ı Şanlıurfa'da 30 yıl sonra gidip buldum. Sami Barlas, Naci İpek. Bütün eski dostlarımı aradım, inatla arayıp buldum. Bir de korkuyorum öldü diyecekler diye. Tenekeci Mahmut en güzel Urfa türkülerini söyleyen adamdı. Bir Aziz Çekirge vardı, hem saz yapardı, hem virtüöz. Hepsini ölmüş."

OTYAM, Urfa'da kurduğu dostlukların candan, yalansız ve dolansız olduğunu söyler anılarında. 1993 yılında altı ay arayla iki defa geldiğinde, kendisine mihmendarlık yapan Sabri KÜRÇÜOĞLU'nun ilgi ve sevgisinin unutulmaz olduğunu belirterek, kendisiyle Urfa arasındaki o muhteşem kelimeyi kullanır. "vefa"...

Vefanın yalnızca İstanbul'da bir semt adı olmadığını en güzel örneğini, OTYAM'ın Urfa sevgisinde görebiliriz. Oral ÇALIŞLAR "PORTELER" adlı kitabında, Fikret OTYAM için "Bir Harran sevdalı" başlığını uygun bulmuş. Kırk kitap yazmış bir kalem erbabı ve ünlü bir ressamın portre analizinin yapıldığı bir yazıda, "Harran sevdası"nın başlık olarak yer alması yazımızın özeti gibi duruyor bir nevi.

Bir şehir gidilmeden görülmeden sevebilir mi? Sorusunun cevabını Fikret OTYAM veriyor bize kısa bir cümleyle. "Ben Güneyi ilkin türkülerinden sevdim." Hoyrat denilen türkü türünü ilk defa Urfa'da duyduğunu belirterek devam ediyor. "Hoyratlara can dayanmaz, yürek dayanmaz... Ya sözleri? Çiledir... Derttir... Zulme karşıdır... Susuzdur... Topraksızdır... Hastadır... Aşkır... Sevgidir... İnsan sevgisidir. Namuslu yürektir. Özlemdir. Her şeydir..."

Kaçak gel

Kaçak dolan kaçak gel

Zulüm aldı yürüdü

Bu ellerden kaçak gel

OTYAM, hoyratları ilk defa dinledikten sonra, hayatının bir parçası haline getirmiş. Fırçasını eline aldığı an, muhakkak hoyrat dinlediğini; bir yandan ağlayıp bir yandan resim yaptığını belirtir özel sohbetlerinde. Urfa'da ses kayıtları yapıp bir arşiv oluşturmuş kendisine. Özellikle İlhan BAŞGÖZ hocayla birlikte Musiki Cemiyeti mensuplarının ve Tenekeci Mahmut GÜZELGÖZ'ün sesini kaydetmişler. Bu kayıtları ve çektiği fotoğrafların bir kısmını 1994 yılında -ki kırk yıllık bir sevdanın ürünlerini- ŞURKAV'a vermiştir.

Urfa kent müzesinde, geçmişin izlerini arayan insanların

A. Cihat Kürkçüoğlu, Fikret Otyam ve S. Sabri Kürkçüoğlu
Harran Fikret Otyam Kütüphanesi açılışında / 2001

dikkatini şöyle bir cümle çeker. "Eğer at beslemeğe gücün yetmiyorsa, komşunun duvarından bir delik aç, hiç olmazsa atın soluğu gitsin evine. "Atları, insanlarla gülüp insanlarla ağlayan bir varlık olarak gören Yaşar KEMAL de bu cümleyi raporunda kullanmış. "İnce Memed", "Dağın Öte Yüzü", "Kimsecik" serilerinde Urfa ve at kelimelerini sıklıkla yan yana kullanıp atı, roman kahramanının en yakın sırdaşı olarak çıkarır okuyucunun karşısına. Doğayı ve atları bir karakter gibi işleyen yazarın Urfa'yı çok sevmesinde belki de en etkili nedenlerden biridir at.

Şimdiki çocukların yalnızca hayat bilgisi kitaplarından gördüğü leyleklerin şehriymiş Urfa bir zamanlar. Yaklaşık 60 yıl önce şehre gelmiş Yaşar KEMAL'in leyleklerle ilgili gözlemini, günümüzle karşılaştırınca aradaki uçurumun insanı kah-

redecek kadar büyük olduğu görülecektir. "Urfa'nın en büyük özelliklerinden biri de leylek yuvalarıdır. Ağaçların, duvarların üstünde, hatta minarelerin sivrisinde leylek yuvaları. Urfa'da her yerde insanın gözüne bir leylek yuvası çarpar. Başka hiçbir şehrimizde bu böyle değildir."

Fikret OTYAM'ın gazeteci kimliğiyle yaklaştığı olaylara, hikâyeciyi gözüyle devam etme özelliği var. Bu özelliğine, gazete için yazdığı yazıları okumaya

başlayınca kendinizi usta bir hikâyecinin duygu dünyasının içinde yolculuk yaparken bulursunuz. Otomobile çıktığı ceylan avındaki duygularını kaleme aldığı "CEYLAN" adlı metin, değme hikâyecilere taş çıkartacak niteliktedir." Ceylanın ayaklarıyla arabanın motorunun yarıştığı bir av, ceylanın gözlerini OTYAM'ın ellerinde kapamasıyla son bulur. Rüyasında ceylanın eşinin hesap sorar gibi OTYAM'ın karşısına dikilip ve "eşim nerde? Dün sizinle beraberdi" çıkışı yazarımızın kâbustan uyanışına sebeptir. "Akıllı işi değil yaptığımız iş. Vallahi değil" gibi heyecanlı cümlelerle başlayıp "Tövbeler tövbesi ceylan avına, lanet

olsun... Bir daha mı?" Pişmanlığıyla sona eren bir av macerasını, tüm gerçekliğiyle okurlarına aktarmış.

OTYAM'ın Harran'a ilk gittiğinde gözüne çarptığı en önemli şey susuzluk olmuş. Tarihte bereketli topraklar diye anılan yerlerin susuzluktan atıl durumda olduğunu görünce devlete serzenişte bulunur. "Neden tüm Harran topraklarını bundan yoksun bırakırsın a Devlet Baba?" OTYAM'ın sesini duymuş olacak ki GAP projesini başlatır Devlet Baba. Projeyi yakından takip edip gözlemlerini yazıya dökmüş.

Harran'ın suya kavuştuğu gün, artık ölse de gözünün arka da kalmamacığını söylemiştir.

Aziz NESİN, OTYAM'ın "GİDE GİDE 3" kitabına yaptığı eleştiride, cümlelerin çok ağlamaklı olduğunu söylüyor. OTYAM da Aziz NESİN'e hitaben şöyle cümleler kaleme alarak kendisini savunuyor. "Güneydoğu Harran Ovası'nda yaşayan yurttaşların durumu taş yürekli bile ağlatır. Hoş, Harran insanları yalnız değil bu konuda. Susuzluk ve mayın derdi insanı kahretmek için yeter. Huyum kurusun, ben fazla duyguluyum, ister istemez yazılarıma etki yapıyor. Yoksa ağlamakla kim övünür." Ahmet ARİF, "Objektifini yüreğinde taşıyan adam." cümlesini kullanır Fikret

OTYAM için. Yazdıklarında ve çektiği fotoğraflarda duyguyu somutlaştırıp okuyucuya sunduğunda; Ahmet ARİF'in cümle-

si, OTYAM'ın uzun sanat yaşamının kısa bir çıkarım gibi durur.

Hayatı boyunca anlattığı Urfa ve Harran sevgisi Fikret OTYAM'ı kesmemiş olacak ki, bir de romanla süslemiş sevdasını. Genel itibarıyla Harran ve kaçakçılığın, özeldense Kıvaslı Cafo namıyla ünlenmiş Cafer KAYA'nın hayatının anlatıldığı bir destansı romanı, kendine has üslubuyla kaleme almış. Kitap ilk olarak "MAYINLAR ÇİÇEK AÇMAZ" adıyla çıkmış, yasaklanmış ve daha sonra genişletilmiş bir şekilde "HARRAN KOÇAKLAMASI" adıyla yeniden yayınlanmıştır. Manevi oğlum dediği Cafo'yu cezaevinde sık sık ziyaret etmiş ve karşılıklı mektuplaşmışlardır. Gönderdiği resim malzemeleriyle Cafo'nun cezaevinde resimle uğraşmasına vesile olmuştur.

Urfa'da yeniliğe yenilmeyen mekânlar vardır. Bu mekânlar kendilerini, kimsenin göremeyeceği bir şekilde korurlar. Bu geçmişte de böyleydi.

Günümüzde de böyledir. "Tarihi mekân" kavramını bir basitlik olarak görenler için şöyle bir kavram kullanılabilir. "Tarihi yaşayan mekânlar" Yaşar KEMAL de keçeciler ve bakırcılar çarşısını gezerken bu çarşıların yüzyıl önceki gibi çalıştığını söylüyor. Çırak ve kalfa almanın bile ahilik sistemiyle işlediği bir çarşının büyüünde kalarak karşılaştığı keçe ve keçeciler üzerindeki düşüncülerini şöyle açıklıyor. "Keçeciler azalmalarına, işlerinin kesat gitmesine rağmen, aynı emek, aynı aşkla çalışıyorlar. Belki de dünyanın en güzel nakışlı keçesi Urfa'da yapılıyor. Hele bir güneşli motifleri var. Görülmeğe seza. Ak yün üstüne kara, kırmızı yünden döküyorlar nakışlarını."

1988 yılında çekilen "KEÇENİN TERİ" belgeseli de hem Urfa çarşılarının işleyişini hem de keçenin tamamen insan gücüyle elde edildiği sonucunu verir bize. Yaşar KEMAL'in yazdıklarından yaklaşık 30 yıl sonra çekilen belgeselin görüntüleri; özeldense çarşının, genelde ise şehrin büyüsunü gözler önüne seriyor. Belgeselin yönetmeni Ertuğrul KARSLIOĞLU, kendisiyle yapılan bir söyleşide Urfa ile ilgili şu sonuca varıyor. "Şanlıurfa diye bir kent var. Türkiye'de görülmezse ölünmemesi gereken kentlerden biridir."

Mehmet Kaya, Fikret Otyam, Veli Göncü / 1961 - Kıvas

Yaşar KEMAL'in Urfa röportajında sadece merkez var. Fikret OTYAM'da ise, kırsal kesim geniş ölçüde yer alıyor. Şehirde edindiği dostların hepsi merkezde olmasına rağmen OTYAM, merkezi kırsala giden bir durak olarak görmüş. Röportajlarının genelinde kırsal kesimin derdini dile getirmek ve onlarla hemdert olmak göze çarpar. OTYAM, şehirden bıktığı zaman kendisini Harran'ın köylerinde bulduğunu söyleyerek "şehir kaçkını" sıfatını yakıştırıyor kendisine.

Düccane CÜNDİOĞLU, İstanbul için "obezleşen şehir" tabirini kullanır. Urfa'nın da son yıllardaki durumunu 50-60 yıl öncesine kıyaslayacak olursak bu tabiri Urfa için de kullanılabiliriz. Gelecek nesil düşünülmeden yıkılan tarihi binaların yanında doğayı, çevreyi, hatta görünce insanda yaşama zevinci uyandıran leylekleri bile yok etmeyi becerebilmişiz. "Urfa sihirli, adamı büyüleyen bir şehir." cümlesini kullanıyor Yaşar KEMAL. Sihir ve büyü kelimeleri, bu şehir için çok ütöpik iki kavram gibi duruyorlar şimdi.

OTYAM da yıllar sonra tekrar geldiği Urfa'yı, şu cümlelerle anlatmaya çalışmış. "Yeni yollarda yeni yapımlar, mantar gibi! Şanlıurfa değil, sanki Ankara'nın petekçileri! Kat kat apartmanlar, hepsi birbirinden iğrenç! Ah şu mimarlarımızın kimileri! Hiç mi bakmadınız o agulardan süzüm süzüm süzümüş, kesme taşlı eski Urfa evlerine, mimarisine, hiç mi farkına varmadınız o yapıların her bir metrekaresinin güzelliğine?"

Tüketim duygusuyla hareket ettiğimiz şu zaman diliminde, Immanuel KANT'ın şu cümlesi Fikret OTYAM'ın söylediklerinin özetidir. "Bencil insanın beğeni duygusu olmaz."

1993 yılında ŞURKAV tarafından kendisine verilen "Şanlıurfa kültür sanat ödülü"nü aldığı anda, çaktırmadan ağladığını belirterek çocukça bir heyecanla şu cevapsız soruyu sorar: "kime ne?"

"Biz Urfa'yı sevmeyi sizden öğrendik." Naci İPEK'in OTYAM'ı kastederek söylediği bu cümle, Urfa ile ilgili yazdığı tüm yazılarının karşılık bulduğunun bir göstergesidir. Bir şehri, içinde yaşadığı insanlara sevdirmeyi öğretmenin mutluluğu, bir yazar için anlatılmaz bir duygu olsa gerek.

SEFAİ mahlaslı kısaslı âşık Mehmet ACET, Fikret OTYAM'ın Urfa sevgisine karşılık, 2009 yılında "FİKRET BABO" adlı bir şiir kaleme alarak vefasını göstermiştir. 7 dörtlükten oluşan şiirin bir kısmı şöyledir.

Harran Tablosu, Fikret Otyam

Fikret Otyam, Mehmet Özbek, Abdullah Balak, V. Ali Ziyaeddin Akbulut, Şurkav Kültür Sanat Ödülü Töreninde / 21 Ekim 1993

*Dedin: "Bir gün Fırat gelir Harran'a"
İçer kara toprak hem kana kana
Derdimizi yazdın bütün cihana
"Umutluyum" derdin sen Fikret Babo*

*Yüreğinde vardır Urfa sevdası
Sevda türküsünde hoyrat havası
Şimdi yemyeşildir Harran Ovası
Fırat'a vuruldu gem Fikret Babo*

Âşık SEFAİ, aynı zamanda OTYAM'ın "Türkülerle gömün beni" vasiyetine uyarak cenazesine katılmış ve yanık sesiyle OTYAM'ın hayattayken "Dinledikçe efkâr basar toparlamazsınız kendinizi." dediği hoyratlardan birini okumuş cenaze töreninde.

*Buradan bir atlı geçti
Yarama bastı geçti
Tabip yaram elleme
Yaramın vakti geçti.*

Âşık SEFAİ'nin okuduğu hoyrat, OTYAM'ın kırsal kesimin dertleriyle dertlenip onları tüm gerçekliğiyle dile getirmek için yazdığı yazıları daha da anlamlı kılıyor.

Yaşar KEMAL'in "DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ" romanı, bir ağıt cümlesiyle başlar. "O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler çekip gittiler." Romanın kahramanı Derviş Bey'in geçmişte yaşadığı büyüdü dünyayı yeniden yaşayabilmek için tuttuğu ağıt, hem Yaşar KEMAL'in hem de Fikret OTYAM'ın ölümlerinden sonra akla gelen ilk ağıttı. Kendisinin ve diğer tüm güzel insanların ölümünden sonra söylenecek cümleyi, oluşturduğu bir kahramanın ağzından yıllar önce aktararak, iyi bir ağıt derlemecisi olduğunu da gösteriyordu bize Yaşar KEMAL.

"Herkesin bir kenti vardır... Bir insanı sevmek gibidir bir kenti sevmek." diyor Yılmaz ODABAŞI "Bir Kent, Bir Sevda, Bir Veda" şiirinde. İnsanların ısrarla kendilerini yaşadığı kentlerin varlığı, mutluluğun başlangıcı olarak kabul edilebilir. Kent, sevda ve veda kelimelerini aynı şiirde buluşturan şairin duygusuyla kentleri yaşamalıyız. "Kentlere sevdalı insanların vedasıdır" belki de bize bu yazıyı yazdıran.

Yaşar KEMAL ve Fikret OTYAM'ın Urfa ile ilgili yazdıkları yazılar, bize yaşadığımız kentin geçmişi hakkında derin bilgiler sunmakta. Okudukça insanın 50 yıl öncesine gitmek istediği bir zaman dilimini, yüreklerinden damıtarak bize ulaştıran iki büyük ustaya bin selam olsun.

Prof. Dr. M. Fuad KÖPRÜLÜ'nün Urfa'ya Gelişleri (1948-1949-1950-1956)

Mehmet KURTOĞLU
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yayınlar Şube Müdürü
kurtoglu.mehmet63@gmail.com

11 Nisan Urfa Kurtuluşu Kutlamaları

11 Nisan Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşu eskiden bir bayram havasında ve görkemli bir şekilde kutlanır, o güne halk "11 Nisan Bayramı" derdi. Nisan aynı zamanda Urfa'da en güzel geçen aylardan biridir. Kavrucu sıcakların yaşanmadığı, yeşilin henüz sarıya boyanmadığı aydır. Eliot "Nisan en zalim aydır" dese de Urfa için en güzel ve en merhametli aydır Nisan...

11 Nisan, hem kurtuluş kutlamalarının yapıldığı hem de ev hanımlarının bayram kutlamasını bahane ederek piknik yapmaya çıktığı gündür. Henüz kadim surların dışına taşmamış Urfa'nın 11 Nisan kutlamaları eskiden Koşu Meydanı (Şimdiki Hükümet Konağı yeri), Şehitlik Parkı (Topçu Meydanı), Haleplibahçe ve Kasaptaşı civarında yapılırdı. Koşu Meydanı adı üstüne, soylu Arap atlarının yarışıldığı dümdüz bir meydana. Şehitlik Parkı'nın çevresi bu denli binalarla çevrilmemiş, 11 Nisan etkinliklerinin gerçekleştiği bir mekândı. Kasaptaşı civarı ise şehirleşmenin hızlandığı dönemde yapılan kutlama alanıydı.

Eskiden 11 Nisan kutlamalarına büyük önem verilir, Fransız işgalini yaşamış baba ve dedelerin değil, aynı zamanda torunların da bu işgal ve savaşın nasıl gerçekleştiğini görüp anlamaları için tatbiki savaş canlandırılır, böylece hafızalarda kalması sağlanırdı. Dedelerinden Fransız işgali ve 11 Nisan Kurtuluş Savaşı hikâyelerini dinlemiş ve bu kutlamaları görmüş son tanıklarız. Urfa'nın 11 Nisan kutlamalarına devlet erkânı katılır, hatta o gün milletvekilleri, fikir ve düşünce adamları şehre davet edilir. Benim yetişmediğim fakat büyüklüğümün anlattığına göre gündüz programının dışında bir de gece fener alayları yapılmış...

Cumhuriyet Arşivinde 1948- 1949 yılı ve Urfa

Cumhuriyet arşivinde yaptığım araştırmalar sırasında 1948 yılı 11 Nisan kutlamaları ile ilgili belgelerde, o günün kutlamalarına, hem de siyasi atmosferine ışık tutacak bilgilere rastlanmış ve bu bilgiler ışığında 11 Nisan 1948 yılı kutlamalarını, şehre kimlerin geldiğini ve neler yapıldığını anlatmanın zorunluluğu doğmuştu. Zira bu belgelerde Türk düşünce ve siyasi hayatında

önemli rolleri bulunan M. Fuad Köprülü, Refik Koraltan, Suud Kemal Yetkin gibi bir devre damgalarını vurmuş düşünce ve siyaset adamlarının isimleri geçiyordu. Bu belgelerden birinde;

"Sayın halkımıza..."

Bütün dünyada ilmi ile tanınmış olan Demokrat Parti kurucularından Profesör M. Fuad Köprülü ve arkadaşları bu Cumartesi günü Urfa'ya şeref vereceklerdir. Misafiri karşılamak isteyenlerin o gün Beykapısı ve Gazhane civarında bulunmaları hatırlatılır"(1) diye yazıyordu.

Fuad Köprülü'nün Urfa'daki 11 Nisan kutlamalarına katılımı oldukça önemli bir olaydır. Zira Türk düşünce hayatında önemli bir yeri olan Mehmet

Fuad Köprülü ve Ailesi

Fuad Köprülü, halk bilimi, edebiyat ve hukuk tarihçiliği ve dini konularda yapmış olduğu araştırmalarla çağdaş Türkoloji'nin temellerini atmış önemli bir düşünce, bilim ve siyaset adamıdır.(2) Köprülü'nün 11 Nisan kutlamalarına katılması Urfa için önemli olmasına karşın, dönemin CHP iktidarı için hiç de öyle olmadığını gösteriyordu. Zira Urfa Valisi Ali Rıza Ünal, İçişleri Bakanlığı'na yazdığı yazısında; "11 Nisan münasebetiyle ilimize gelecek olan Fuat Köprülü ile Refik Koraltan'ın 9 Nisan günü bir konuşma yapacakları, İl Demokrat Parti başkanlığı tarafından bildirilmiş ve gereken müsaade verilmiştir. Neticeden ayrıca bilgi verilecektir"(3) diye belirterek, Köprülü'nün Urfa'ya gelişinin merkez altında olduğunu göstermiş oluyordu. Dönemin önemli bir fikir ve siyaset adamının Urfa'ya gelişi Ankara'ya neden sıkıntı vermiş olsun? Köprülü; aile geçmişi, entelektüel birikimiyle bir ilim ve fikir adamıdır. Buna rağmen onun yakın takibe alınması dikkate şayandır. Tabii belgelerdeki Fuad Köprülü'yü yakın takibin sebebine baktığımızda, onun yakın takibe alınmasının nedenleri arasında 1945 çok partili sisteme geçme hazırlıklarının yaşandığı bir dönemde CHP'ye karşı ortaya koymuş olduğu tutumdan kaynaklandığını görürüz.

Çok Partili Sisteme Geçiş

II. Dünya Savaşı'nda İtalya ve Almanya gibi ülkelerdeki otoriter rejimlerin yıkılacağı görülmüş, aynı şekilde Türkiye'de hüküm süren otoriter ve tek parti yönetimine karşı cephe alınmıştır. "Bu durumu gören İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te Meclisin açılışı nedeniyle gerçekleştirdiği tarihi nutkunda, siyasal sistemdeki eksikliklere ve muhalefet partilerinin yokluğuna dikkat çekmiş, değişen koşullar karşısında tek partili sistemde düzenlemeler yapılması gerektiğini vurgulamıştır."(4) İnönü'nün bu nutkundan sonra CHP içinde kıpırdamalar başlamış, daha sonra Türk demokrasi tarihi içinde önemli bir yeri olan Demokrat Parti kurulmuştur. "CHP içindeki muhalif kanat, 'Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na ilişkin görüşmelerde belirgin bir şekil almıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı sırasında ortaya çıkan muhalefet hareketi, 29 Mayıs 1945 tarihinde gerçekleşen bütçe görüşmelerinde somutlaşmıştır. Sözü edilen tarihte Sara-

çoğlu Hükümeti'nin meclisten güvenoyu istemesi sırasında Emin Sazak, Refik Koraltan, Celal Bayar, Fuad Köprülü, Hikmet Bayur ve Adnan Menderes kırmızı oy (red oyu) vermişlerdir. Kamuoymunda büyük bir yankı bulan bu olaydan çok kısa bir süre sonra, 7 Haziran 1945'de Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan imzalı Dörtlülük Takrir, CHP Meclis Grubu başkanlığına sunulmuştur. Dörtlülük Takrir'in 12 Haziran 1945 tarihinde parti grubunda görüşülerek red edilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün basın aracılığıyla CHP'ye yönelik eleştirilerini kamuoyuna duyurmaları, parti disiplinini bozmak olarak değerlendirilmiş, 21 Eylül 1945'te Menderes ve Köprülü'nün partiden ihraçlarına karar verilmiştir. Ardından söz konusu ihraçları parti tüzüğüne aykırı bulan Refik Koraltan da ihraç edilmiştir. Celal Bayar da Meclis'teki görevinden istifa edip 1 Aralık 1945'de partiden ayrılmıştır. Daha sonra bu isimler bir araya gelerek 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır."(5)

Köprülü ve Koraltan'ın 1949 Yılında Urfa'ya Gelişleri

7 Ocak 1946'dan sonra muhalif bir partide yer alan Köprülü ve Koraltan'ın bütün söylem ve davranışlarının gözetim altında tutulduğunu dönemin yazışmalarından anlıyoruz. 11 Nisan 1949 tö-

renine katılmak için Urfa'ya gelen Köprülü ve Koraltan'ın yakın takibe alınması bu yüzdendir.

İçişleri Bakanlığı Urfa Valiliğine; "Demokrat Parti kurucularından Fuat Köprülü ile Refik Koraltan'ın Siverek ilçesine gitmeleri münasebetiyle yapılan mitingde hatipler tarafından verilen söylevin tespitiyle bildirilmesini rica ederim"(6) diye yazmış olduğu yazı bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Urfa Valiliği, bu yazıya karşılık olarak Köprülü ve Koraltan'ın Urfa'ya gelişinin bütün ayrıntılarıyla anlatıldığı uzunca bir cevap vermiştir. Bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Köprülü ve Koraltan hem 11 Nisan kutlamalarına hem de bu vesileyle gelmiş oldukları Urfa'da Demokrat Parti İl kongresine katılmışlardır. Fuad Köprülü, Demokrat Parti'nin İl kongresine katılmış ve burada yaptığı konuşma tutanaklara şöyle geçmiştir: "Urfa kurtuluşunun 29. Yıldönümü münasebetiyle ilimizde bir tören yapılmış ve bu törene komşu illerden heyetlerle Urfa milletvekilleri ve demokrat parti vekillerinden Refik Koraltan ve Fuad Köprülü 9 Nisan 1949 günü ilimize gelmişlerdir. Her iki parti bu bayram için büyük hazırlıklar yapmışlar ve karşılama töreni intizam içerisinde cereyan etmiştir.

Demokrat Parti milletvekilleri geldikleri gün şehrimizin belediye binası karşısındaki Asfalt Şosa'da(7) bir konuşma yapmışlar bu konuşmada Urfa-lıların kahramanlıklarından ve davet edildiklerinden dolayı teşekkürlerini bil-

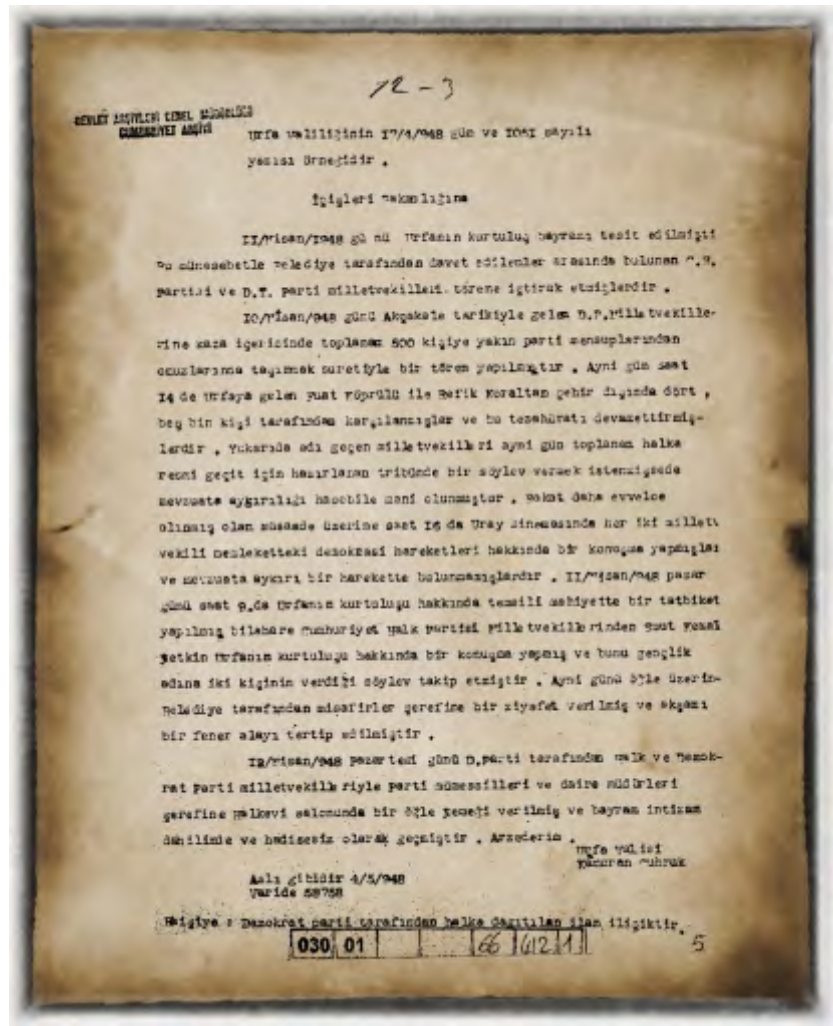

Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün Urfa'da katıldıkları bir tören

direrek dağılmışlardır. 10 Nisan Pazar günü, evvelce alınan ve yüksek makamlarına 7.4.1949 gün ve Em. Ş. 1.782 sayılı şifre ile bildirilen müsaade üzerine Belediye sinemasında Demokrat Parti il kongresi yapılmış ve bu kongrede il, ilçe başkanlarından sonra Fuad Köprülü ile Refik Koraltan konuşmuşlardır. Bu konuşmalarda Saraçoğlu, Recep Peker ve Hasan Saka kabinelerinin seçim mevzuu üzerindeki baskı ve yolsuzluklardan bahsetmişlerdir. Buna rağmen Demokrat Parti'nin inkişafına mani olunmadığını söylemiştir.

Şemsettin Günaltay kabinesinin seçim ve matbuat kanunları üzerindeki tadil vaatlerini beklemekte olduklarını beyanla konuşmalarına son vermişler ve il kongresi bu suretle sona ermiştir. 11 Nisan pazartesi günü kurtuluşun temsili mahiyette bir tatbikatı yapılmış ve bunu muhtelif teşekküllerin resmi geçidi takip etmiştir. Demokrat milletvekilleri Salı günü Siverek'e gitmek üzere bir miting yapmışlar ve Diyarbakır'a müteveccihen 14. 4.1949 günü ayrılmışlardır. Bayram vukuatsız geçmiştir. Arz ederim. Urfa Valisi Ali Rıza Ünal" (8) diye yazmıştır.

Kutlamaların anlatıldığı ikinci bir yazıda ise, 11 Nisan töreninin icra edilmesini ve kimlerin katıldığını görüyoruz. Aynı şekilde içişleri Bakanlığı'na yazılan bu ikinci yazıda Urfa valisi olarak Kamuran Cuhruk imzasını görüyoruz. "11 Nisan 1948 günü Urfa'nın kurtuluş Bayramı tesis edilmişti. Bu münasebetle belediye tarafından davet edilenler arasında bulunan Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti milletvekilleri törene iştirak etmişlerdir. 10 Nisan 1948 günü Akçakale tarihiyle gelen Demokrat parti milletvekillerine kaza içerisinde toplanan beş yüz kişiye yakın parti mensuplarından omuzlarından taşınmak suretiyle bir tören yapılmıştır. Aynı gün saat on dörtte Urfa'ya gelen Fuat Köprülü ile Refik Koraltan şehir dışında dört beş bin kişi tarafından karşılanmışlar ve bu tezahüratı devam ettirmişlerdir. Yukarıda adı geçen milletvekilleri aynı gün toplanan halka resmigeçit için hazırlanan tribünde bir söylev vermek istemişse de mevzuata aykırılığı hasebile mani olunmuştur. Fakat daha evvelce alınmış olan müsaade üzerine saat on altı'da Uray sinemasında her iki milletvekili memleketteki demokrasi hareketleri hakkında bir konuşma yapmışlar ve mevzuata aykırı harekette bulunmuşlardır.

11 Nisan Pazar günü saat dokuz' da Urfa'nın kurtuluşu hakkında temsili mahiyette bir tatbikat yapılmış bilahare Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerinden Suut Kemal Yetkin Urfa'nın kurtuluşu hakkında bir konuşma yapmış ve bunu gençlik adına iki kişinin verdiği söylev takip etmiştir. Aynı gün öğle üzeri belediye tarafından misafirler şerefine bir ziyafet verilmiş ve akşamı bir fener alayı tertip edilmiştir. 12 Nisan 1948 pazartesi günü Demokrat parti tarafından Halk ve Demokrat Parti milletvekilleriyle parti mümessilleri ve daire müdürleri şerefine Halkevi salonunda bir öğle yemeği verilmiş ve bayram intizam dâhilinde ve hadisesiz olarak geçmiştir. Arz ederim." (9)

Urfa'daki törenlerden ve il kongresinden sonra Köprülü ve Koraltan, Siverek'e gitmiş ve burada Siverek müftüsü Asım Ataman ile görüşmüşlerdir. Köprülü ve Koraltan'ın burada yapmış olduğu konuşmalardan 1950 seçimlerine hazırlandıkları ayrıca partilerinin seçimden zaferle çıkacaklarının farkında olduklarını göstermektedir.

Urfa Valiliğinin, İçişleri Bakanlığı'na göndermiş olduğu 10.06. 1949 gün ve 1325 sayılı yazısında; "Urfa'nın kurtulu-

şu olan 11 Nisan münasebetiyle ilimize gelen Demokrat Parti milletvekillerinden Fuat Köprülü ile Refik Koraltan'ın Siverek ilçesinde yapmış oldukları konuşmada: 1946 yılı milletvekili seçimi hakkındaki yolsuzluklardan, halk partisinin baskısından, tek partinin yirmi senede murakabesiz kaldığından, yalnız İstanbul, Ankara ve İzmir hariç olmak üzere her sahada çalışmış olduğundan, yurdun kuzey ve Batı illerinin ihmal edildiğinden 1950 seçiminde Demokrat Parti bayramını kutlayacaklarından, o zaman idare ve iradeyi tamamen millete bırakacaklarını ve kanundaki kötü hükümleri tebarüz ettirmişler başkaca dikkate şayan konuşmada bulunmuşlardır.

Demokrat Parti milletvekilleri Siverek'te buldukları esnada, Siverek müftüsü Asım Ataman'ın evine giderek ziyarette bulunmuşlar ve Siverek'i 14 Nisan'da terk etmişlerdir. 15 Nisan günü Siverek Müftüsü Asım Ataman'ın öğle namazından önce Ulu Cami'de vaaz esnasında cemaate verdiği dini telkinler arasında isim ve mevki tayin etmeden (bazı kimselerin gardiroparla dolu kat kat elbiseleri bulunduğu, gayri meşru yollardan menfaat temin ederek

apartman ve emlak sahipleri olduğunu, memleketin iktisadi buhran içinde kıvrıldığı bir zamanda yüz bin liralık dolma kalemin Avrupa'dan getirmek zamanı olmadığını, bazıları lüzumsuz yere müsriflikte bulduklarını, başkalarını hiç düşünmediklerini, müsriflik dince çok fena bir şey olduğunu, icabında göz ilacı gibi bize yarayacak tayyarelerin çoğalması için hava kuvvetlerine her yönden yardımda bulunulmasını, ibadet etmekle yay gibi bükülmüş olsanız makbul değildir, işinizde Allah korkusu olsun, başka kimseden korkulmasını, arada sırada camiye gelip ibadet ettikten sonra devlet dairesindeki sandalyeye kurulmakla ve kendi menfaatlerini düşünerek halkın dertlerini kala almamakla idarenin temin edilemeyeceğini, böylelerinin ne teşrii ve ne de icrai emirlerine itaat doğru değildir şeklinde bir konuşma yaptığı, halk arasında bir dedikodu mahiyetinde söylenmekte ise de tespitine imkân görülmemiştir.

Bu imkânsızlık ise bu mıntıkada ki halkın mutaassıp olması ve Müftü aleyhine resmen ifade vermemelerindeki müşkülattan ileri gelmektedir. Bu halin duyulması üzerine adı geçen ilçe kaymakamlığına müftüye gerekli tembihat ve direktif verilmiş ve bir daha vazifesi haricinde ve siyasi mevzular üzerinde konuşmaması telkin edilmiştir. Müftünün bu şekilde konuştuğunun Diyanet İşleri Başkanlığı'nca da duyulması üzerine aynı manada adı geçen makama da bilgi verilmiştir. Arz ederim”(10) denilmiştir.

Köprülü ve Koraltan'ın İl kongresinde yapmış olduğu toplantı ile ilgili bir başka yazışmada ise CHP'yi eleştirdiklerini belirttikten sonra daha çok Siverek müftüsü üzerinde durulmuş ve onun gerek Valilik, gerek Diyanet İşleri Başkanlığı nezdinde uyarıldığı belirtilmiştir. Köprülü ve Koraltan'ın 11 Nisan

Urfa'nın kurtuluşu vesilesiyle gelmiş oldukları Urfa'da Demokrat Parti için çalıştıkları ve bu tür törenleri bahane ederek halka indiklerini/yakınlaştıklarını görmekteyiz. Bu dönemde Demokrat Partinin il ve ilçelerdeki çalışmalarını, doğrudan halkla temas içinde olduklarını görmekteyiz.

Köprülü, Koraltan, Menderes ve Bayar'ın 1950'de Urfa'ya Gelişleri

Urfalı Gazeteci Yazar Yaşar Duru ise Demokrat Parti'nin Urfa'daki çalışmalarına yer verdiği hatıratında, 1950 yılının Şubat veya Mart ayında Celal Bayar'ın, Eskici Pazarı'nda esnaf kırathanesinde esnafı görüştüğünü, yine Yemenici Esnafı Şeyhi Osman Çavuş'un (Osman Akıllı) evinde ve bir Sıra Gecesi'nde Celal Bayar başta olmak üzere Beşli Takrir'in orada olduğunu anlatır.(11) Duru'nun bahsettiği Beşli Takrir, ulusal kaynaklarda Dörtlü Takrir olarak geçmektedir. Bu dörtlünün içinde yukarıda belirttiğimiz gibi Köprülü, Koraltan, Menderes ve Celal Bayar vardır. Demek oluyor ki, Esnaf Şeyhi Osman Çavuş'un evinde o gece Sıra Gecesi'nde İnönü'ye kafa tutan Köprülü, Koraltan, Menderes ve Celal Bayar vardır.

Köprülü ve Koraltan, Nisan 1948, 1949 yılından sonra, 1950 yılında da Urfa'ya gelmişlerdir.

Birecik Köprüsü'nün Açılışı 10 Nisan 1956

M. Fuad Köprülü'nün Urfa'ya dördüncü gelişi ise Dışişleri Bakanlığı sırasında yine bir 11 Nisan gününde gerçekleşmiştir. 10 Nisan 1956 Birecik köprüsünün açılışını Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte gerçekleştiren Başbakan Menderes daha sonra 11 Nisan 1956'da bayram törenine katılmıştır. Urfa Belediye Başkanı bu törende bulunmuşlardır. Gerek Birecik Köprüsü'nün açılışına gerekse Menderes'in Urfa'ya gelişine halk büyük bir ilgi göstermişlerdir.(12) Törende Belediye Başkanı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes birer konuşma yapmışlardır. Bu törende Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü de bulunmuştur.

Son Söz

Bütün davranışları takip altında olan ve Urfa Kurtuluş etkinliklerine katılmalarına rağmen törende söylevlerine izin verilmeyen Köprülü ve Koraltan'ın, il kongresinde bulunması, Siverek'te Müftü ile görüşmelerini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Ayrıca Köprülü hakkında yapılan bu yazışmalar, o dönemdeki tek parti anlayışını ve demokrasimizin bulunduğu noktayı göstermektedir. Bugün anlamsız bulduğumuz bu yazışmalar, o günkü şartlar içinde devlet ciddiyetini gösteren birer belge olarak mı görülmeli yoksa şehir tarihi açısından bir hafıza tazeleme olarak mı değerlendirilmeli, bilemiyorum.

Birecik Köprüsü / 1960

- 1) BCA, 030-01-00-00-66-4121-6
- 2) Haz. Yahya Kemal Taştan, Türk Edebiyatı Ders Notları, M.Fuad Köprülü, sh.9, Alfa Yay. 2015
- 3) BCA, 030-0100-00--66-4121-4
- 4) Taştan, age.sh. 157
- 5) Taştan, age.sh. 158, 159
- 6) BCA, 030-0100-00--66-4121-2
- 7) Bugünkü Asfalt yol Caddesi (Samsatkapı Meydanı)
- 8) BCA, 030-0100-00--66-4121-3
- 9) BCA, 030-0100-00--66-4121-5
- 10) BCA, 030-0100-00--66-4121-1
- 11) Yaşar Duru, Sıra Gecesi, sh.120, Hemşehrim Yay. İstanbul, 2007
- 12) Bu tören kutlamasını dönemin basını şu şekilde anlatmıştır: "Urfalılar, bugün, düşman istilâsından kuruluşlarının otuz altıncı yıldönümünü. Devlet Reisi Celâl Bayar İle Hükümet Reisi Adnan Menderes'i böyle mutlu bir günde aralarında görmek gibi iki ayrı ve büyük sevincin hazzını derin bir surette tatmışlardır. Cumhuriyet Türkiye'sinin en modern köprüsünün daha dün Fırat üzerinde hizmete açılması suretiyle bilhassa bu bölgenin kalkınmasında aşkâr bir gelişme sağlayacak olan bir esere kavuşmanın sevincini tadan Urfalılar, bugün Reisicumhur ve Başvekil aralarında olduğu halde kurtuluş yıldönümünü, hakikî bir bayram havası için-de kutlamışlardır. Reisicumhur Celâl Bayar ile Başvekil; Adnan Menderes dün Birecik Köprüsü'nü açtıktan ve geceyi Birecik kazasında geçirdikten sonra bu sabah saat 9'da refakatlerinde vekiller, mebuslar, Nafia Müstearı ve diğer zevat olduğu halde Urfaya hareket etmişlerdir. Devlet Reisi Bayar ve Hükümet Reisi Menderes, yol boyunca uğradıkları her yerde kendilerini istikbale koşan çok kalabalık vatandaş kitlelerinin coşkun sevgi ve muhabbet tezahürleri ile selâmlanmışlardır. Kafileyi Akabe'de karşılayan 500 kadar atlı, Urfaya kadar, Reisicumhur ve Başvekil refakat etmiştir. Celâl Bayar'la Adnan Menderes'in bindikleri otomobili, daha şehre girmeden yüzlerce vasita takip ediyordu. Urfaya saat tam 21'de muvasalat edildiği zaman, hürriyet tarihimizin şanlı sayfa larını kahramanlık menkıbeleriyle süslemiş olan Urfalılar, 150 bin civarında tahmin edilen mahşerî bir kalabalık halinde, şehir methalinden itibaren kurtuluş meydanına kadar uzanan cadde ve sokaklarla binaların pencerelerini tıkım tıkım doldurmuş bulunuyordu. Bu kadar muazzam bir kalabalığın çevrelediği muhabbet hâlesi içinde güçlükle ilerleyen ve gösterilen çok samimî ve candan tezahürlere aynı samimî hislerle mukabelede bulunan Reisicumhur. Celâl Bayar ile Başvekil Adnan Menderes, kurtuluş merasiminin yapılacağı mahalle gelmişlerdir. İstiklâl marşının çalınması ve şehre hâkim tepelerden top atımı ile başlayan merasimde ilk sözü Belediye Reisi Tevfik Saraç alarak demiştir ki: Hükümetimizin en muazzam eserlerinden biri olan Birecik köprüsünü millet hizmetine dün resmen açmış bulunan ve bu münasebetle bugün bu mutlu günümüzde sevinç ve heyecanımızı beraber paylaşmak gayesiyle aramızda, bize şeref veren Reisicumhur Celâl Bayar'la Başvekil Adnan Menderes'e ve beraberlerindeki heyet azası ile komşu vilâyetlerden gelen aziz misafirlere hemşerilerim adına hoş geldiniz derim. Bugün her tarafından bayrağımızın şerefle dalgalandığı ve bizim de fikir ve hareketlerimizde hür olarak üzerinde yaşadığımız bu mukaddes ülke, 1919 da işgal felâketine uğramıştı. Tarih boyunca hür ve hâkim yaşamış, her türlü yıpratıcı ve yıkıcı hâdiseler karşısında imanı ve hür yaşama azmi sarsılmamış olan milletimiz Urfada da bu istilâyâ karşı şahlanmıştır. Düşmanın çok üstün muharebe gücüne ateşli silâhlarına karşı Urfalı, sarsılmayan imanı ve millî ruhunun heyecanı ile durmadan, yılmadan,

yedisinden yetmişine kadar kadınlı erkekli, kahramanca. Tam altmış iki gün devam eden bu hürriyet mücadelesinde aç kalındı, susuz kalındı, her türlü mahrumiyetlere katlandı, lâkin altmış ikinci günün sonuna kadar imanları sarsılmadı ve millî ruhun heyecanı dinmedi. Nihayet 11 Nisan 1920 de kazanılan zaferle bu mukaddes ülkede Türk hâkimiyetinin ebediyen sarsılmayacak dünyaya bir kere daha ilân edilmiş oldu. Otuz altıncı yıldönümünü kutladığımız bugünde, ecdadımızdan bize ve bizden gelecek nesillere kalan vedia, namusumuzun, imanımızın, millî birlik ve istiklâlimizin teminatıdır. Belediye Reisinin konuşmasını takiben kurtuluş meydanını doldurmuş bulunan sene ihtiyar muazzam kalabalığın çok şiddetli alkışları ve ısrarları üzerine Reisicumhur Celâl Bayar kürsüye gelerek kısa ve veziz bir konuşma yapmıştır. Reisicumhur Celâl Bayar bu hitabesinde asil Türk milletinin istiklâl mücadelesindeki rolünü, bu mücadelenin eşsiz kahramanı ve Cumhuriyetimizin banisi Atatürk'ün milletine karşı olan inancını ve Türk milletinin Atatürk'e olan güvenini tebarüz ettirmiştir. Devlet Reisi hürriyet mücadelesinde Urfalı mücahitlerinin gösterdikleri kahramanlıkları beliğ bir ifade ile anmış, böyle bir günde Urfada Urfalıların arasında bulunmanın verdiği hazzı belirttikten sonra Türk vatanının bu kahraman beldesi evlâtlarının bayramlarını kutlamıştır. Reisicumhurumuzun hitabesi coşkun tezahürlere yol açmış ve yine aynı şekilde şiddetli alkış ve sevgi gösterileri arasında Başvekil Adnan Menderes konuşmaya davet edilmiştir. Başvekil, yaptığı kısa konuşmada böyle şerefli bir günde Urfalıların arasında bulunmak ve onların sevincini paylaşmaktan duyduğu bahtiyarlığı ifade etmiş ve Urfalılara tebriklerini sunmuştur. Müteakiben Milis kuvvetlerinin temsilî şekilde şehitler tepesini işgalî canlandırılmış, bu arada Urfalıların kurtuluş tarihini çok veziz ve heyecanlı bir şekilde belirten Yüzbaşı Osman Türkoğlu konuşmasını şiirlerle süslemiştir. Hatip konuşmasında millî mücadele ruhunun asil Türk milletinin azminde nasıl tahakkuk safhasına geçtiğini bir tablo halinde gözler önünde canlandırmış ve millî mücadele tarihinin galip hocası Reisicumhurumuzun muhtelif hizmetlerinden bahsederek duydukları sonsuz sevinç ve saadeti bu haleti ruhiyeyi yaşayan bir insanın samimî lisanıyla ifade etmiştir. Bütün bu konuşmalar büyük bir sevinç içinde bulunan Urfalıları büsbütün coşturmuş, bundan otuz altı yıl evvelini yaşamış olan neslin yaşlı gözlerle o muhteşem kurtuluş gününde duyduklarını tekrar hürriyete kavuşma anındaki hislerini bir kere daha yaşamalarına sebep olmuştur. Daha sonra çok parlak bir resmigeçit yapılmıştır. Kurtuluş mücadelesine iştirak etmiş olan on iki mücahidin başkanlığını yaptığı ve kendilerini Milis kuvvetlerinin, ordu birliklerinin, okulların, izcilerin takip ettiği kortejin geçişi millî heyecan gösterileri arasında devam etmiştir. Bu geçit resminde, ellerinde kurtuluşu canlandıran tablo larla, mücahitlerin geçişi tezahürlere karşılanmıştır. Geçit resmi ile nihayete eren kurtuluş merasiminden sonra Reisicumhur Celâl Bayar ve Başvekil Adnan Menderes, refakatlerindeki diğer zevatla birlikte, şereflerine verilen öğle yemeğinde hazır bulunmuşlar ve saat 15'te otomobile Siverek'e hareket etmişlerdir. Sabahleyin büyük bir bağlılık ve muhabbet gösterisiyle istikbal olunan Devlet ve Hükümet reislerimiz Urfadan ayrılışlarında da içten gelen samimî tezahürler arasında uğurlanmışlardır. Urfalıların kurtuluşunun otuz altıncı yıldönümü münasebetiyle Urfalı mücahit ve gaziler cemiyeti kurtuluş mücadelesinde şehit düşenlerin ruhu için camii kebirde mevlit okumuştur. Gece de fener alayları yapılacaktır." (www.ayintarihi.com)

Urfa'nın Tarihi Sokaklarında Umutsuz Bir Bekleyiş...

Şahin DOĞAN

Sanat Tarihçi

yazmak77@hotmail.com

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

İnce, uzun, dolambaçlı, kabaltılı tarihi klasik bir Urfa sokağı. Diğer bütün benzerlerinde olduğu gibi karadaş döşemeli, dışarıya hafif akıntılı, cumbalı, kafes işlemeli evlerle sıralı, insanda mazinin yitik rayhasını hatırlatan münkariz ve muhteşem bir mana medeniyetinin belli belirsiz gölgelerini çağrıştıran tarihi bir sokak. Bu tarihi sokağın her iki tarafında hendesi bir düzenle sıralanan Urfa sivil mimarisinin en güzel örneklerinden tarihi evlerin içerden hayaline yansıyan mazi edalı, endamlı ve en-camlı yüzlerce kayıp hikâye canlandı hayalinde. Kim bilir kaç zamandır aşğının savaştan dönmesini hasretle bekleyen yüreği aşk acısı ile bizar olmuş bedbaht bir bakire. O kafesli pencerenin arkasında geleneksel kıyafetlerini giyerek bütün dişliliğini belirginleştiren takılarını

takmış, gözlerini karadaş döşemeli incecik yollara dikmiş, hasretle, muhabbetle, iştiyakla aşğının yollarını gözlüyor. Belki bir gün geri döner umuduyla öylesine bekliyor. Evet, bu evlerin her birinde yüzlerce hikâye, macera ve zaman zaman trajedi yansıyor onun maziye çivilisi arkaik muhayyilesine.

Bu sokağa Kazancı Bedih adının verilmesi tam anlamıyla bir tevafuk, bir iade-i itibar belki de. Şehrimizin medar-ı iftihar ve onu yitirdiğimizde koca bir medeniyetin son temsilcisini yitirmiş intibai veren hâsılı tek başına bir nesil Kazancı Bedih. Diğer adıyla "Pir." Bazen sade bir kişiyi kaybettiğimizi sanırsanız ama onun şahsında bir zevki, bir estetiği, bir Umran'ı kaybettiğimizi aradan biraz zaman geçince anlarız. Ve çok sonra hissederiz ki o sade bir insan de-

ğilmiş. Kazancı Bedih'in darı bekaya irtilhal eylemesi onun maziye çivilisi muhayyilesinde böyle tedailer çağrıştırdı. Bu ara sokaklardaki yürüyüş esnasında rastgele bir kapının önünde durup kapı tokmağını içerdeki sakinleri sağır edercesine çalıp: "Siz neyi kaybettiğinizi biliyor musunuz, söyleyin biliyor musunuz?" diye haykırmak ve onlara neyi kaybettiklerini saatlerce, günlerce anlatmak geçer içinden. Herkesin yüzüne acıyarak, şefkatle bakacağını bile bile.

Siz sanatıyla, mimarisıyla, musikiyle, akidesiyle, lahuti zevkiyle mana telvünlü tedrisatıyla, minyatürüyle mümeyyiz olan ve asırlarca dünyanın yarısını kendisine hayran bıraktıran, adına "Osmanlı Mucizesi" denen muhteşem bir medeniyetin çocukları neyi kaybettiğinizin farkında mısınız? Modernliğin

Kazancı Bedih / 2001

sınır tanımayan hayâsız ve kaygusuz saldırılarına bağlanmış bizler, bugün öylesine içler acısı bir vaziyetin içindeyse bu bunun nedeni o muhteşem medeniyetin yıkılmış olmasıdır. Sizin içerisinde modern bir hayat sürdürdüğünüz bu güzelim evler ve narın sokaklar o medeniyetten biz talihsizlere geriye kalan son kalıntılar. "Lütfen onlara kıymayın, koruyun, kendinizden bile daha iyi koruyun ve üzerine titreyin!" Sözlerinin anlaşılmadığını gök kubbe altında hoş bir sedadan ibaret olduğunu tam kavrayınca o oturduğu yerde kendisi hüngür hüngür, sarsıla sarsıla ağlamak, o muhteşem medeniyetin inkırazına yas tutmak isterdi. Yine hiçbir faydasının olmayacağını kesinlikle bildiği halde. Çaresizliğine, kimsesizliğine ağlamak isterdi. "Ben bu zamanın insanı değilim, bütün hüviyetimle maziye bağlıyım, modernlik kanıma dokunuyor, bizi mazimizden cüda edenlere Allah kahretsin!" demek isterdi. Bütün bunların sonu görünmeyen bir hayalin ardında koşmak anlamına geldiğinin pekâlâ farkındaydı. O sokaklardaki her eve baktıkça kendi öz evladının mezar taşına bakan bir anne gibi kendini tutamıyor akan gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Bir anne her Cuma günü gelir, çocuğunun kabri üzerinde hazince bir yas tu-

tarsa geri dönmeyeceğini yakinen bildiği halde, o da aynen o talihsiz anne gibi bu metruk harabeler arasında muhteşem medeniyetin ölümü ardından gözyaşı döker. Bu durum modernin inşa ettiği bir zihnin anlayabileceği bir duygu değildi. Nihayet o tarihi sokağın sonunda bulunan Nimetullah Camii'ne geldi, şadırvanında bir müddet soluklandı. İçindeki fırtına dinecek gibi değildi. O ağlamıyordu sadece onunla birlikte mekânlar da, taşlar da, cumbalar da, kafesler de ağlıyordu.

Bu caminin batı kapısından içeriye doğru giriyor, avlunun tam ortasında yer alan şadırvanda oturup beynini ur gibi kemiren düşüncelere bir aralığına

fasıla verip caminin maneviyatını bütün iliklerine kadar hissetmeye çalıştı. Kesme taş döşemeli dikdörtgen bir avlunun ortasında sonradan yapıldığı belli olan kırık dökük bir şadırvan, kuzeyinde düzenli bir şekilde uzanan çapraz tonozlu bazı hücreler ve bunların hemen yanında yer alan camiye adını veren Nimetullah Efendi Türbesi. Türbenin üzeri bütün klasik Urfa mimarisinin başat özelliklerinden beşik tonozla örtülü, ortada taştan bir sanduka ve dışarıya doğru bakan minik bir pencere. Bu kadar mütevazı, gösterişsiz bir kabirden her şeyi seyre dalan bir Allah dostu. Belki de modernlikle birlikte yaşamakta olduğumuz acı kırılmaları ora-

Kazancı Bedih Sokağından Nimetullah Camii / 2015

Kurtuluş Meydanı, Halvetiye Tekkesi (Yağlı boya tablo: M.Nihat Kürkçüoğlu)

dan seyrediyor, hepsini biliyor ve onun da elinden acı bir tebessüm dışında bir şey gelmiyor. Bütün geleneksel doğu ırfanı sade bir meçhul üzerine kurulmuş gibi. Nefis ve madde hesabına ne varsa tümünü yok etme. Beka bulmak için feda etme, fena etme. Bu soylu duygu egoizmaların tavan yaptığı, herkesin egosunu teşhir etmek için yarışa girdiği modern zaman insanının anlayacağını beklemiyordu zaten. Avlunun güney cephesinde çapraz tonozlu oldukça yüksek bir son cemaat mahalli. Avludan bakınca asıl insanı çarpan, gözlerini kamaştıran şey, caminin ilginç mukarnaslı portali. Yapı, Urfa camilerinin makûs bir talihi olan kiliseden çevrilme. Cami ile kilise arasındaki hem mimari bakımdan hem de maneviyat açısından bariz farkları bir yerlerde okumasına gerek yoktu çünkü bizzat gözleriyle görüyordu bunu. Mimari açıdan farklılık bütün sanat tarihçilerinin malumu zaten ama onun biraz da öznel olarak duyumsadığı ikincisi olan maneviyat farkı çok daha başka bir şeydi. "İtikadın maddeye yansımaları" dense yanlış olmaz. Camiye girişte her şeyden evvel bütünlüklü bir tevhidin yansımalarını hisseder. Kubbe, minare, mihrap, minber ele ele verip "tevhid" akidesini ilan etmeye çalışırlar, bütün afaki âleme. Bunun aksine kilisenin her parçasında bozuk teslis inancının yansı-

ması var. Absis de, Narteks de, Nef'ler de hatta papaz hücrelerinde bile bunu okuyabilmek mümkün. Akli bütün bunları tereddütsüzce kabul ediyordu ama kahrolası hisleri rahip ve keşişlerin münezevi yaşamına gıptayla bakıyordu daima. Hıristiyan mistisizmi bütün saçmalığına rağmen garip ve tuhaf bir şekilde etkiliyordu onu. Onun için kiliseden camiye çevrilme yerlerde kıldığı namazlardan çok daha farklı bir tat alıyordu. Bunun paradoksal bir durum olduğunun farkındaydı ama duygularına da haksızlık etmek istemiyordu. Onun, bu camiye ait bir anısı bütün diğerinde olduğu gibi burada da vardı. Bütün bu eski mekân ve bu eski mekân içerisinde aheste geçen eski zamanı bir yudum su gibi içmek istiyordu. Burası da onun bu şehirde geçirdiği uzun hikâye'nin küçük bir parçasıydı. Evden kaçmıştı, tarifi kabil olmayan bir dervişlik, bir ermişlik hayali sarmıştı bütün benliğini. Bir meçhule adamak istiyordu kendini. Bunu niçin yaptığını, neden yapmak istediğini hiçbir zaman bilemeyecekti. Bu gözde hayali için bu camide küçük bir oda istemişti ama bütün diğer istekleri gibi bu isteği de anlayışsızlığın ve aldrışsızlığın katı duvarına çarparak geri dönmüştü. Hep bu caminin mütevazı bir hücrelerinde kendisini öldüresiye Allah'a adamak hasretiyle yaşadığı, bu özlem gece rüyalarına giriyor

gündüzleri ise peşinden sürüklüyordu. Girişin hemen solunda merdiven altında bir tabut ilişti gözüne. Tabutlar bütün camilerin vazgeçilmez aksesuarlarıydı. Necip Fazıl'ın o ölümsüz dizeleri ne de yakışıyordu bu tabuta. Herkesin mutlaka bir gün bunun içine gireceğine inanıyordu ama kendisinin de bir gün buranın içine konulacağına hiç inanmamıştı. Biliyordu ama inanmıyordu. Ölümüne başkası için inanıyordu kendisi için değil. Kendisiyle birlikte bütün bir insanlığın da yok olacağı şeklinde abes bir his taşıyordu. Ve o tabutun üzerinde ölüm gibi müthiş bir muammadan habersiz beyaz bir kedi, kedinin üzerinden sonsuzluğa doğru kanat çırparak süzülen beyaz bir güvercin. Keşke kendisi de bu güvercin kadar hür olabilse! Türbenin önünde elleri karıncalı içten yakarışlarla dua eden orta yaşlı bir adam. Orada yatan insanın kendisine hiçbir faydasının olmayacağını söylemek mümkün mü? Kim bilir dilinden anlamadığımız bazı iletişim kanallarıyla birbiriyle konuşuyorlar, burası bir harikalar diyarı. Dilinden anlamadığımız işaretlelerle dolu bir tılsımlar dünyası. Belki de bunu görebilmek için önce inanmasını becerebilmek lazım. Caminin diğer kapısından çıkıp latif gezisine devam etmek istiyordu ama camiyle olan o yitik mazi izin vermiyordu buna. Duygularının gösterişe kaçması tedirgin edi-

yordu ama eski zaman tren istasyonlarında yaşanan siyah/beyaz bazı filmlerde gördüğümüz o hazin ayrılma sahnelerini aratmayacak ölçüde duygulu bir haletle çıktı caminin içinden Ellisekiz Meydanı'na doğru.

Urfa'da buna benzeyen birçok meydan var: Topçu meydanı, Haşimiye meydanı, Su meydanı, Yıldız meydanı, Arap meydanı gibi. Bu manada Urfa tek kelimeyle bir meydanlar şehriydi. Meydan fikrinin ana rahmi üzerinde kafa yormaya pek hevesliydi. Bunun temsil ettiği sembolizm ihtimal ki bütün yolların tek bir yola doğru akması, çokluğun birliğe doğru yürüyüşü, eskilerin tabiriyle kesretin vahdette toplanması. Bütün yolların Meydan'a çıkmasının nedeni de her meydanın ortasında bir bakıma o meydanın kalbi mesabesinde bulunan caminin yer alması. Demek ki bütün yollar meydana akarken meydan da mabede doğru akıyor. Geleneksel şehir mimarisinin bu eşi benzeri bulunmayan mana sembolizmi karşısında hayretler içinde kendinden geçmemek için zor tutuyordu kendini. Her şey o üst, üstün ve yüce olan ezeli ilkeye göre tasarlanmış, ayarlanmış. Her evin, her sokağın ve bunların her bir unsurunun arkasında bu yüce ezeli ilke karşısında saygıyla eğilen bir görünmez şahsiyet saklıydı sanki. Biraz zorlarsanız ve azıcık dilinden anlayabilerseniz sizinle hemen konuşabilecekler. Buraya Elli sekiz isminin verilmesinin nedeni halk arasında dilden dile aktarılan şifahi bir rivayete göre zamanında şimdiki 11 Nisan ilköğretim Okulu'nun altında kalan bir hamam varmış. Hamamın kazanı bilinmeyen bir nedenden dolayı patlamış ve o an içeride bulunan elli sekiz insan yanarak can vermiş. Onun için burası o günden itibaren bu ismi almış. İşin acı olan tarafı şu ki yine şifahi rivayetlere göre ölen elli sekiz insanın hepsi kadınmış. İnsan hayatının değeri ile bir karıncanın hayatı arasında belirgin bir fark yok sanki. Her gün yeryüzünde çeşitli nedenlerden dolayı binlerce insan ölüyor ama kimsenin umurunda değil. Sosyeteden birinin köpeği bu ölen binlerce insandan daha kıymetli olabiliyordu. Bazı zaman zer ve zor sahibi insanları tedirgin etmekten büyük bir zevk alıyordu. Bu durumun nedeni saded harici nezih edebiyat sahasını kirleteceğini çok iyi biliyordu. Bu meydan dan yerde döşeli parke taşlarının sayı-

sını sayabilecek kadar geçmişti, her bir taşın üzerinde ayak izlerinin gölgesi vardı. Belki de taşlarda onu çok iyi tanıyordu. Bu taş dediğimiz cansız nesnelere ona karşı ayakta gezen birçok uyanık cenazeden çok daha vefalıydı. Bazı zaman sokakları arşınlamaktan yorulur, kendini bu meydana zor atar, rastgele bir yerlere oturur, sabit gözlerle bir noktaya dikilir, rüya, hakikat, geçmiş, şimdi gelecek karışımı anlaşılabilir hayallere dalar ve neden sonra kendine gelince üzerinden birkaç saatin geçmiş olduğunu fark eder. Meydandan bakınca Ni-metullah Camii'nin o bir sanat harikası olan minaresi bütün haşmetiyle arzı endam eder. Çok zaman o minarenin şerefesine çıkıp günlerce orada kalarak inzivaya çekilmek istedi. Geceleri gökyüzündeki yıldızları seyretmek gündüzleri kuşların cıvıltılarını duymak ve bir hayat boyu öylece kalmak. İmam Gazzali'nin hayatını okuyunca bir minarenin şerefesine çekilerek on yıl yaşadığı söyleniyordu. İhyay-ı Ulumu Din adlı o meşhur eseri bu süre zarfında kaleme almıştı. Kendisi olsaydı o minarenin içinde öyle bir eser değil Marcel Pro-ust'un "Geçmiş Zaman Peşinde" gibi bir roman kaleme almak isterdi. Yazık ki her iki eseri de kaleme alabilecek bir kabiliyetten çok uzaktı. Bu duyguların birçoğunun insanlara anlamsız geleceğini aklı ona defalarca söylemişti ama bütün benliğiyle duygularının tesirine amade olduğu için elinden bir şey gelmiyordu. Bütün bu mekânlar, sokaklar, hatta koca şehir bir bahaneydi, bir avunma vesilesiydi. Alnında ve gönlünde alev alev tutuşan duygusal karmaşayı yenmek ve bastırmak için bir bahaneydi. Şehri aramıyordu, o şehrin patikalarında çok zaman önce kaybetmiş olduğu öz benliğini, ezeli saflığını arıyordu. Bazen bulur gibi oluyordu ama bunun tatlı bir yanılsama olduğunu fark etmesi geç olmuyordu. Benlik zindanı içinde çırpınıyordu biteviye. Kâh minareye çapıyordu derdini ona anlatıyor, kâh meydana, kâh sokağa, kâh çeşmeye, kâh eyvana, kâh cumbaya, kâh rumba-ya. Bütün hayatı çölde vaazlar veren bir keşiş misali bir aksi seda. Koca bir monolog. Daha doğrusu umutsuz bir bekleyiş. Her şeyin sonunda beliren o umutsuz bekleyiş. Daha farklı bir şeylerin gerçekleşebileceği vehmi. Hayal bile olsa güzel, belki hayal olduğu için, gerçekleşmediği için güzel. Zaten onu

bu hayatın vehmi yaktı, kavurdu. Neyi, niçin ve neden beklediği konusunda minnacık bir fikri yoktu.

Bulutlu ve kasvetli bir sonbahar gününde bu meydanın içerisinde derin düşüncelere dalmışken tam karşıda bulunan Şeyh Saffet Çeşmesi uyandırdı onu, bu derin gaffet uykusundan. Urfa su mimarisinin en güzel örneklerinden biri olan bu güzelim çeşme şehrin işlek durumda olan tek tarihi çeşmesi. Sivri kemerli, çevre bordürlü, yalıklı ve karnaviç gibi ustalıklı örülmüş bir kitabe. Allah'ım bu ne muhteşem bir ata yadigarı! Dünyanın en aziz nimetlerinden biri olan suya karşı göstermiş oldukları bu saygı, bu hürmet ne müthiş bir şeydi! Mazinin bakir tabiata ve onun masum olan her parçasına karşı inanılmaz bir saygısı, bir hürmeti vardı. Modern insan gibi kıyıcılıkla tanışmamışlardı henüz. Kahrolası bu aydınlanma ve onun gayri meşru çocuğu olan şu modernlik, şu mimsiz medeniyet! Doğaya kıydı, insan kıydı, sanata kıydı, değerlere kıydı, kıymetler dünyamızı tar-ü mar etti. Bugün bu meydandan geçerken mazi edalı bu çeşmenin leziz suyundan bir yudum içerek teselli bulabilen talihlilere ne mutlu!

Şeyh Saffet Çeşmesi

Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi

Garip bir şehir şu Urfa, henüz kıymeti yeterince anlayamamış garip ve talihsiz bir şehir. Elinden gelseydi ve iktidarı da olsaydı bütün bu kıymetlerin anısına büyük, devasa bir abide dikmek isterdi. Modern insanın iç dünyası tıpkı modern kentler gibi ahenksiz, çarpık, ruhsuz, kutsaldan kopuk bir hilkat garibesini gibi. Modern insanın iç dünyasındaki bu karmaşa maddeye de yansımış. Ve maddeyi de çevreyi de kendisiyle birlikte kişiliksizleştirmiş. Batıda üretilen modernlik karşıtı post-modern eleştiriler yine modern bir paradigma içerisinden yapıldığı için sadra şifa bir şey çıkmıyor hiçbirinden. Geleneksel insan, mazinin mütevazı ve çelebi insanı ruhundaki dinginliği ve sükûneti maddeye yansıtmış olmalı ki onların o büyüklü elleri arasından çıkan bu mekânları dolaşırken insan ruhunu huzur ve sükûnet sarıyor. Çeşmelerden, bakır taslarla su içmiyoruz artık musluklardan şebeke suyu içiyoruz. Modernlik, her şeyi hazır ve ambalajlı bir şekilde sunduğu için insanın içindeki gayret duygusunu da felç etti. Fedakârlık, çilekeşlik gibi yüce hasletler bizi terk edeli yıllar oldu. "Tüfek icat oldu mertlik bozuldu" diyerek yüreğimizin apansız feryadına tercüman olan kutlu şaire selam olsun.

Bu meydandan iki adımlık ötede bulunan Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi'ne geçmek istiyorduk ama iki adımlık bir mesafeyi kat edecek mecal bulamıyorduk kendinde. Karşıda sanattan yoksun bakır bir levha üzerine yazılı bir tabela: "Reci Çıkmazı." Urfa yöresinde bu çıkmazların adına "tetirbe" denilirdi. Çıkmaz sokak yani. Merak edersiniz, nerede bitiyor diye giderseniz karşınıza kuytu bir köşede saklanmış bir ev çıkar. Ve çaresiz geri dönersiniz. Çıkmaz sokaklarda yürümeye inat edenlerin ka-

deridir bu. Bu çıkmaz sokaklarda hiç değilse geri dönme imkânı vardı ya manevi bazı çıkmaz sokaklara sulûk eden kendisi gibi şaşkın ve zavallıların durumu ne olacaktı? Modern insan işte böylesi bir manevi çıkmaz sokak içerisinde çirpiniyor, batıyor, çirpiniyor, geri dönmek isteyenler ise daha da batıyor, post-modernler gibi. Sokak sembolizmi ya da çıkmaz sokak imgesi onu şairlerin dünyasına doğru sürükledi. Gerçi imgeye de, simgeye de şairlere de şiirlerine de inanmamıştı. Bütün yaşadıkları bir tereddüdün hikâyesi hepsi. Mekân anlatırken bile onu asli varlığından tecrit ederek anlatıyordu, beklisi de sanat denen büyüklerin o sevimli oyuncağına uyum sağlayabilmek için. Bunu bazen yapmak zorundaydı çünkü çıplak gerçeklik çok sevimsiz ve aptal görünüyordu ona. Andre Gide, Oscar Wilde ve Tanpınar gibi estetikleri düşündü hepsinin yaptığı şey sevimli bir yalandan başka değildi. Ve üstadı olan Tanpınar'ın meşhur romanı "Huzur", bir cazip yalanlar mecmuasından başka bir şey değildi onun gözünde. Ama yalan bile olsa lazım olan bir yalan, hayatımıza renk ve neşe katan bir yalan. Hayat yalansız yani sanatsız düşünüldüğünde katı, kupkuru bir gerçeklik dışında ne mana ifade eder ki! Sanat dediğimiz o muhayyel şey yalanları estetiğe etme becerisi. Bu kadar güzel bir yürüyüş sırasında bu ağız tadı kaçırıcı iğrenç düşünceler nerden geldi aklına? Urfa'nın bir "tetirbesi" içinde yürüyüp de bu tarz düşünceler içinde bocalayan talihi makûs bir başka insan var mıydı? Olduğuna ihtimal bile vermiyordu.

Kilise'nin çıkmazında daha fazla saçmalamamak için yürüyüşünü bitirdi, hızlı adımlarla yine aynı sokaktan ama bu defa hiçbir eve, kapıya, sokağa bakmadan şehrin en varoş mahallesinde bulunan Süleymaniye'deki evine doğru koştu. Belki vefakâr hayat arkadaşları ve dünya güzeli kızını onu bu mahrumiyetler içerisinde teselli edebilecek tek iki insandı. Ne acıdır ki üstatları olan Yahya Kemal, Tanpınar ve Ahmet Haşim böylesine ucuz bir teselli ve sadetten yoksundular. Çünkü her üçü de bedbin bekârlardı. Anlaşılan talebe olan kendisi, hocalarına nazaran en azından bu hususta çok daha şanslıydı. İlk zamanlar o da hocalarının yolunu takip etmeye ahdetmişti ama bu ahde vefa gösteremedi. Gerçi hiçbir ahde vefa gösterememişti...

Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi Avlusu / 2013

Kutsanmış Kent Edessa (Şanlıurfa) Hz. İsa ve Abgar Mektuplaşması Kutsal Mendil & Kutsal Kefen...

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
GAP Bölgesi El Sanatları
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
sabriharran@hotmail.com

I. GİRİŞ

M.Ö. 132-M.S. 244 yılları arasında Roma ve Part İmparatorlukları arasına yerleşmiş olan krallığın merkezi "Edessa" yani bugünkü "Şanlıurfa" idi ve başında "Abgar" ismini taşıyan hükümdarlar bulunuyordu.

Edessa'da hüküm süren Osroene Krallığı döneminde, rivayete göre Kral V. Abgar Ukkama M.S. 13-50 yılları arasındaki ikinci saltanatı sırasında, cüzzam hastalığına yakalanır ve bundan dolayı oldukça ızdırap çeker. Kral V. Abgar Ukkama, Hz. İsa'nın hastaları iyileştirdiğini duyar, ancak çok hasta olduğundan dolayı Kudüs'e gidemez. V. Abgar Ukkama; Hannan adındaki bir elçisini, Hz. İsa'ya inandığını ve yeni dinini öğ-renmek istediğini belirten bir mektupla birlikte, O'nu davet etmek üzere Hz. İsa'ya gönderir. Bu elçi aynı zamanda becerikli bir ressamdır. Hannan, Hz. İsa'ya götürdüğü mektubu sunduktan sonra O'nun yüzünün resmini yapmayı dener, ancak başarılı olamaz. Bunu gören Hz. İsa, yüzünü yıkar ve kendisine uzatılan bir mendille yüzünü silip Hannan'a verir. Hz. İsa'nın yüzünün aynısı mucizevi bir şekilde bu mendile çıkmıştır. Hannan bir mektupla birlikte mendili de alarak Edessa'ya döner. Bu olağanüstü mendil Abgar'ı iyileştirir. Abgar'ı iyileştiren mendil zarar görmeden muhafaza edilmesi için şehrin batı kapısı yanındaki surlar üzerinde bir yere saklanır. Pagan adetlerini bırakan Abgar, halkıyla birlikte "tek tanrı"ya inanmaya başlar. Bu krallık, tarihte resmi din olarak Hıristiyanlığı kabul eden ilk krallıktır.

Bu mendil (Mandyllion), Hıristiyan âleminde oldukça yer tutmuş ve tabloları birçok batı müzesini ve mekânları süslemiştir.

Çarmıha gerilişinin üçüncü gününde, çarmıhtan indirilip keten bir beze sarılan Hz. İsa'nın cesedi bırakılan yerde yok olmuş, mezarda sarıldığı keten kefen ise duruyormuş. Üzerinde mucizevi bir biçimde Hz. İsa'nın görüntüsü beliren bu kefen de, Hıristiyanlık tarihinin en önemli kutsal emanetlerinden biridir. İnsanların gönlünde yer etmiş efsunlu ve manevi değerlere inanma duygusuyla bu Kefen günümüze kadar "Kutsal Emanet" olarak kabul görmüştür. Kutsal Kefen/Mendil'in, 944 yılına kadar Edessa'da (Şanlıurfa) muhafaza edildiği bilinmektedir. Kudüs'ten başlayan bu Kefenin iki bin yıllık yolculuğu ise tarihi birçok olayın odağında yer almıştır.

Abgar ile İsa'nın birbirlerine yazdıkları mektuplar yüzyıllar boyunca uğur getirici, koruyucu kutsal eşya (palladium) olarak önem kazanmıştır. (1)

Mandyllion ve Kefen ile Abgar'a dayanan efsaneler ve rivayetler Urfa ve çevresinde uzun zaman boyunca yaşamıştır. Çeşitli kaynakların incelenmesi sonucu "Kutsal Mendil" veya "Kutsal Kefen" in tarihi serüvenini yazılı kaynaklar, rivayetler ve efsaneler ışığında halk kültürü derleyicisi olarak incelemeye çalışacağız.

II. KAYNAKLARDA ABGAR VE HZ. İSA MEKTUPLARI

İngiliz araştırmacı Prof. Judah Ben Zion Segal, 1970 yılında yayınlanan ve 2002 Yılında Prof. Dr. Ahmet Aslan tarafından Türkçeye çevrilerek basılan "Edessa The Blessed City" (Kutsal Şehir Edessa) isimli eserinde mektuplarla ve kefenle ilgili şu bilgileri vermektedir:

Abgar mandylion'u alırken. 10. yy. Sinai Aziz Katherina Manastırı

Eusebius, 325'te tamamlamış olduğu "Kilise Tarihi"nde, ünlü hükümdar Edessa kralı Abgar'ın "tedavisi insan gücünün ötesinde" olan bir hastalığa tutulmuş olduğunu anlatmaktadır. Abgar, İsa'ya hastalığını iyileştirmesi için ricada bulunduğu bir mektup yazmıştır. Eusebius, Edessa'nın resmi arşivlerinden çıkarılmış ve Süryanice'den Yunancaya çevrilmiş olan Abgar ile İsa arasındaki mektuplaşmanın metnini vermektedir. Abgar'a ilişkin rivayetin kaynağı olan ve üçüncü yüzyılın sonunda yazılmış olan Süryanice "Thaddeus'un İşleri" isimli eserde, yazılı belgelerde bu şeylere ilişkin kanıtlar olduğundan ve onların Edessa'da bulunan "Arşivler Kitabı"ndan alındığı bahsedilmektedir.

A- J. B. Segal'in "Edessa The Blessed City" İsimli Eserinde Mektuplar

Kral Abgar'dan Hz. İsa'ya Yazılmış Mektup

Resmi temsilci Ananias (Süryanice Hannan) vasıtasıyla Kudüs'te bulunan Hz. İsa'ya gönderilmiş olan mektup şöyledir:

"Kral Abgar Ukkama'dan Kudüs bölgesinde zuhur etmiş Büyük Kurtarıcı İsa'ya selamlar. Seni ve tedavilerini, ilaçsız ve otsuz onları nasıl gerçekleştirdiğini duydum. Çünkü söylendiğine göre sen körlerin tekrar görmelerini, güttürümlerin yürümelerini sağlıyor, cüzamlıları iyileştiriyor, kühnahkâr ruhları ve cinleri kovuyor, uzun hastalıkların pençesine düşmüş olanları şifaya kavuşturuyor ve ölüleri diriltiyormuşsun. Seninle ilgili bütün bu şeyleri duyduğumda iki şeyden birine, ya senin tanrı olduğuna ve bu şeyleri yapmak için gökten indiğine veya bu şeyleri yapan tanrının oğlu olduğuna karar verdim. Bu nedenle acele bana gelmeni ve tutulmuş olduğum hastalığı tedavi etmeni rica etmek üzere sana yazıyorum. Ayrıca Yahudilerin seninle alay ettiklerini ve sana kötü muamele etmek istediklerini duydum. Her ikimize de yetecek çok küçük ve saygıya değer bir şehrim var" (2)

Hz. İsa'nın Resmi Temsilcisi Ananias Vasıtasıyla Krala Verdiği Cevap:

"Beni görmeden bana inanan sana ne mutlu! Çünkü benim hakkımda beni görenlerin bana inanmayacakları, beni görmeyenlerin bana inanacakları ve yaşayacakları yazılmıştır. Mektubun nedeni olan şeye, benim yanına gelme gelince, önce burada kendileri için görevlendirildiğim şeylerin tümünü tamamlamak zorundayım ve onları tamamladıktan sonra beni gönderenin yanına, yukarıya çekileceğim. Yukarıya çekildiğimde hastalığını iyileştirmek ve sana ve seninle birlikte olanlara hayat vermek için öğrencilerimden birini yanına göndereceğim." (3)

Eusebius, Abgar ile Hz. İsa arasındaki mektupların sonucunu özetlemektedir:

Hz. İsa'nın göğe yükselişinden sonra havarilerinden Thaddeus (Adday) Abgar'ın ülkesine gelmiş ve tanrının kudretiyle her hastalığı ve güçsüzlüğü iyileştirmeye başlamıştır. Abgar bunları duyunca Hz. İsa'nın "Göğe yükseldiğim zaman sana senin hastalığını iyileştirecek bir öğrencimi göndereceğim" diye yazdığı kişi olacağını düşünerek Thaddeus'u yanına çağırıştır. Saraya girer girmez Havari Thaddeus'un yüzünde krala büyük bir görüntü görünür ve Abgar o görüntüyü görünce Thaddeus'un önünde eğilir. Orada bulunanlar şaşkınlıkla izlerler ve o görüntüyü görmezler. Thaddeus şunu söyler: "Efendimiz Baba'sının isteğini yerine getirdi ve onu yerine getirdikten sonra Baba'nın yanına götürüldü" der. Ve Abgar ona şöyle dedi: "Ben de ona ve Baba'sına inanıyorum". Ve Thaddeus şunları söyledi: "Bu nedenle elimi onun adına senin üzerine koyuyorum" (4) Bu olay sonrasında Abgar hastalığından ve çektiği acılardan kurtulur.

Eusebius, Hıristiyanlığın Edessa'daki kral muhatabının İsa'nın yaşadığı çağda Edessa'da hüküm süren Abgar Ukkama, yani Kara Abgar olduğu yönündeki geleneksel rivayeti kabul etmektedir. (5)

B- von Oppenheim'in Makalesindeki Hz. İsa'nın Mektubu

Hz. İsa'nın Kral Abgar'a gönderdiği Mektubun Grekçesi, von Oppenheim tarafından Urfa'da Kırk Mağara civarında taşa işlenmiş olarak bulunmuş ve transkript edilerek 1914 yılında yayınlanmıştır. Son yıllarda gecekondular altında kalarak kaybolan bu mağaradaki taşın üzerindeki metin günümüze ulaşmamıştır.

Yerel Tarih araştırmacısı Selahaddin Eyyubi Güler tarafından Almanca'dan tercüme edilen 11 satırlık Hz. İsa'nın mektubunun metni şöyledir:

"Ne mutlu sana Abgar ve Edessa adını taşıyan şehrine! Ne mutlu, beni görmeden inanmış olan sana! Çünkü sana devamlı sağlamlık bahşedilecektir. Senin yanına gelmem hususunda bana yazdıklarına gelince, (bilesin ki), görevlendirilmiş olduğum her şeyi burada tamamlamak ve bu işi bitirdik-

Von Oppenheim'in 1914 yılında yayınladığı fotoğraf ve transkripti

Edessa Kralı Abgar Ukkama

ten sonra beni göndermiş olana, Baba'ya dönmem gereklidir. Sana ızdıraplarını (hastalıklarını) iyileştirmek, sana ve seninle beraber olanlara ebedi yaşam ve barış bahşetmek, ayrıca senin şehrine dünyanın sonuna kadar düşmanlar tarafından boyun eğdirilmemeyi sağlamak üzere havarilerimden birisini, Thomas da denilen Addai'yı göndereceğim. Âmin."(6)

C- Diğer Kaynaklarda Hz. İsa ve Abgar Mektuplaşması

1) "Addai'nin Öğretisi"nde Mektuplaşma

Segal, "Edessa The Blessed City" isimli kitabında M.S. 400'lerde kaleme alınmış Süryanice "Addai'nin Öğreti"sinde bahsederek Abgar'ın sekreteri olan Hannan'ın Kudüs'e gittiğini ve Hz. İsa'yı gördüğünü anlatmaktadır. Hannan Edessa'ya döndüğünde şahit olduğu her şeyi Abgar'a anlatmıştır. Abgar, Eusebius'ta geçen mektubun diline benzer bir dille kaleme alınan bir mektupla Hannan'ı tekrar Kudüs'e göndermiştir. İsa, Abgar'ın mektubuna yazıyla değil, şifahi cevap vermiştir. Aynı zamanda sarayın ressamı olan Hannan, İsa'nın portresini yapar ve bu resmi yanına alarak efendisi Kral Abgar'a getirir. Abgar bu portreyi gördüğünde büyük sevinç duyar, onu büyük bir saygı ile sarayının odalarından birine koyar.

Bu rivayetler "Taday'un İşleri" isimli eserde, Tarihçi Kayserili Eusebius'un eserinde ve V. Yüzyılda Ermeni tarihçi Horenli Musa'nın eserinde küçük değişikliklerle anlatılmaktadır.

2) Taday'a Atfedilen Apokrif "Taday'ın İşleri"nde Mektuplaşma

Taday, havarilerden olup öne çıkan bir havari değildir. Onunla ilgili rivayetler genellikle az olup, bu rivayetler apokrif mahiyet taşımaktadırlar. İbrani soyundan olup Ermeni asıllı Suriyelilerin yaşadığı Osroene'nin başkenti Edessa (Urfa)'dandır. Hz. İsa tarafından Onikiler'den biri ve onuncu havari olarak seçilmiştir.(7)

Havari Taday'a atfedilen "Taday'un İşleri" adlı apokrif kipta Taday'un, İsa tarafından Edessa krallığı halkına ve civar bölgelere misyon amacıyla gönderildiği, bu bölgelerde

İsa'nın mesajını yayma hususunda başarılı işler yaptığı anlaşılmaktadır. V. yy. versiyonu olan bu eser, Edessa efsanelerini (Taday, Abgar ve İsa'nın mektuplaşmalarını) içerir. (8)

Bu kitaba göre, Edessa kentinin Abgar adında bir valisi vardır ve Mesih'in öğretisi, gösterdiği mucizelerin ünü Filistin dışındaki yerlerde yayılmış bulunmaktadır. Abgar, bunları işitir ve hayretler içinde kalır. Mesih'i görmeyi ister ancak kentini ve kentinin idaresini bırakacak durumda değildir. Yahudilerin kendisini hedef alan tepkilerinin yoğun olduğu ve bu sebeple birtakım entrikaların döndüğü günlerde Abgar, çaresiz bir hastalığa yakalanır. Haberci Ananias vasıtasıyla Mesih'e şu bilgilerin yazılı olduğu bir mektup gönderir:

"Edessalılardan kentinin valisi, çaresiz köle Abgar'dan Mesih olan İsa'ya. Senin, cinlere, şeytanlara, felçli insanlara ve kölelere yaptığın birçok mucizeyi işitmiş bulunuyorum. Bundan dolayı, sana kin besleyen aşagılık Yahudilerin hasetleri sebebiyle düzenledikleri entrikaların son bulmasını ve iyiliklerin bizleri de bulmasını diliyorum. Memleketim küçüktür ancak ikimize de yetecek kadar geniştir."

Abgar, Mesih'in nasıl görüldüğünü, boyunun posunun, saçının, tek kelimeyle her şeyinin nasıl olduğunu hatasız bir şekilde öğrenmesini Ananias'a emreder. Bunun üzerine Ananias gidip mektubu verir, İsa'nın yüzüne dikkatli bir şekilde bakar ve İsa'nın; kendi kalbinden geçenleri bildiğini düşünür, kalbini de arındırmasını temenni eder. Kendisine bir mendil verilen İsa, yüzünü onunla kurular. Yüzünün şekli kumaşa çıkınca, İsa ona şunu söyler: "Seni gönderene bunu ver ve bu mesajı da geri götür. Sana ve geldiğin kente selam olsun. İşte ben, dünyada acı çekmek, ataları övmek ve yeniden yükselmek için gönderildim. Sonra cennete götürüldüm. Sana, senin ve kentin için bütün doğruluklarda rehber olacak ve seni aydınlatacak olan öğrencim Taday'ı gönderiyorum." Ananias geri dönünce Abgar, ondan haberi alır ve olduğu yere yığılıp kalır. Abgar, Taday gelmeden önce bir şey olacak diye hastalığından endişelenir. Bir süre sonra Taday, Abgar'a gider ve onu sağlıklı bulur, onu Mesih'in ortaya çıkmasıyla ilgili olarak bilgilendirir. Abgar ve bütün ailesini vaftiz eder.(9)

3) Ermeni Tarihçisi Horenli Musa'nın Tarihinde Mektuplaşma

Bir rivayete göre "Taday'un İşleri"nde anlatılanlar bir efsane niteliği taşımaktadır. Bu efsane, M. 340 yılına doğru, tarihçi Eusebius tarafından ortaya atılmış ve V. Yüzyıl Ermeni tarihçisi Horenli Musa (Moise de Khorone) tarafından bazı ilavelerle genişletilmiştir. Horenli Musa'nın tarihinde yer alan bazı bilgilere göre, cüzam hastalığına yakalanmış olan Abgar, İsa adında birisinin ortaya çıktığını ve hastaları iyi ettiğini duymuştur. Bunun üzerine o, adamlarından Ananias ile İsa'ya bir mektup göndermiştir. Abgar, mektubunda, İsa'nın ya "Tanrı" veya "Tanrının oğlu" olabileceğine inandığını belirtmiş, bulunduğu yere gelip kendisini iyi etmesini istemiş ve Yahudilerin fenalıklarına karşılık kendisini koruyabileceğini belirtmiştir. İsa da Abgar'a yazdığı cevabında, onu iyileştirmek için oralara gitmesinin mümkün olmadığını, bulunduğu yerde bir vazifeyi yerine getirmekle mükellef olduğunu, daha sonra kendisini gönderen "Zat"ın yanına döneceğini, hastalığını iyi etmek, onunla beraber olanlara hayat vermek ve orada Hıristiyanlığı yaymak için havarilerinden birini göndereceğini bildirmiştir. Bu mektupla beraber İsa'nın yüzünü silindiği ve yüzünün izini taşıyan mendili gönderdiği de rivayetler

arasındadır. Gönderilen bu havari de Abgar'ı iyileştirmiştir. İsa'nın mektubu ve bu hastalığından kurtulması karşısında heyecanlanan Abgar, Hıristiyanlığı kabul etmiş, vaftiz olmuş ve halkı da onunla beraber vaftiz olup, Hıristiyanlığı benimsemiştir. (10)

III-EVLIYA ÇELEBİ'NİN URFA'DA MENDİLİ ZİYARETİ

Mendil, 1611-1684 yılları arasında yaşayan Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde de yer almaktadır. Evliya Çelebi Urfa'yı 1649'un sonunda ziyaret ettiğinde Mendil'in Halil ür-Rahman Tekkesi yakınında Çanlı Kilise'de saklandığını, onu bizzat görmüş olduğunu ve negatif görünümlü olduğunu anlatmaktadır. Evliya Çelebi yüzün resmi hakkında bir "iz"den özellikle de "negatif"inden bahsetmektedir.

Evliya Çelebi kilisedeki ruhbanlardan mendili görmeyi rica ettiğini ve bir dolap içinde bir sandukadan bir cevahirli kutu içinden çıkarılıp gösterildiğini anlatmaktadır.

"Dört köşe bir bal renginde mendildir. Uzunluğu ve genişliği iki zirâ (11) gelir. Mekke hurması lifinden eğrilip dokunmuş, Hazreti İsa, Tur-ı Sinâ'ya Rabbü'l-izzetin cemâli'nin tecellisi için çıktığında kendine tecelli nasip olmuş, Rabbü'l-izzet'ten utandığından bu Nebi terlediklerinde bu mendil ile mübarek yüzlerini silmişlerdi. Allahu Taalâ'nın emriyle mübarek yüzlerinin nurlu şekli mendile tesir edip kudret eliyle yazılmış bir açık sihir gibi İsa resmidir ki gören onu canlı zanneder. Hemen bir nefese muhtaç Mesih suretidir ki işve ve bakışta tebessümde sanki hayattadır. Hele bu hakirin şüphesi kalmadı ki Hazreti İsa tesirinin şeklidir. Ve hakir bu kadar marifetle nice bin sihir mertebesi hayal-pesend marifetler gördüm, bu da onlar gibi bir ruhi boya ile Frenk Mani kalemi olmasın diye çok dikkatlice bu şekle baktım, ama yakın ilmi ve gerçek yakın hâsıl ettim ki hemen bu mendildeki heybetli şekil Hazret-i İsa suretidir. Zira insanoğlu gördüğünde vücuduna titreme gelip insanı dehşet alır. Bu şekilde bir mendildir. Teberrüken bu hakir sağ elimle mendili mesh edip yüzüme sürüp bu mendili bu şekilde seyrettim. Vesselâm. (12)

Kutsal Kefen Kilisesi / Torino - İtalya

IV- "TORİNO KEFENİ" (La Sindone di Torino)

Torino Katedrali ve Kefen Bilgileri

Katedral Rönesans döneminden kalma dini mimarının Torino'daki tek örneğidir. San Giovanni'ye adanarak yapılmıştır. 1491 ve 1498 arasında Barok tarzı ile yapılmıştır. İç dekorasyonu basittir ve çizgisel bir sadelik vardır. "Kutsal Kefen Kilisesi" (1668-94) -Guarion Guarini tarafından yapılmış bir sanat eseri- orijinal bünyesine Kutsal Kefen'e ev sahipliği yapılmasının belli edilmesi amacıyla eklenmiştir. 1997'de çıkan yangında kilise zarar görmüştür fakat Kefen itfaiye görevlileri tarafından korunmuştur. Günümüzde Kefen özel bir sandıkta, ana mihrabın yanında korunmaktadır.

26 Mart 2013 tarihinde Torino'da ziyaret ettiğimiz Kutsal Kefen'in bulunduğu Kilise'deki tanıtım kitapçığında özetle şu bilgiler yer almaktadır: (13)

Kefen

Torino katedralinde muhafaza edilen Hz. İsa'nın Kefeni (keten ölüm çarşafı), Hıristiyanlığın en önemli kutsal emaneti olup 440x113 cm ölçüsündedir.

Kefen, elle dokuma tezgâhında "çapraz örme" yöntemiyle dokunmuş olup üzerinde, eziyet edilmiş ve çarmıha geçirilmiş bir adamın resminin izinin kaldığı bir bez halindedir.

Kefen'in üzerinde elle yapılmış bir resim ya da bir desen oluşmadığı, görülen şeklinin bir boyama malzemesinin uygulanmasının sonucu değil, kumaşın adeta dokusuna işlenmiş olduğu görülmektedir.

Hıristiyan dünyası için bu kumaş üzerindeki bu figür İsa olarak kabul edilmektedir. Hatta 4 İncil'deki bütün betimlemeler bu kumaşta da şu yönden uymaktadır: El ve ayaklardaki çivilerin bıraktığı yaralar, ölümden sonra kaburgada oluşan yara, dikenli taç, kırbaç izleri, acele nedeniyle vücudun yıkanmamış oluşu, bilinen mezarlardan farklı olarak bir gömütün içine yatırılma. Son olarak bedenin hoş kokularla dolu, değerli bir kumaşa kısa bir süre için (36 saat) sarılması.

1353'den önce Kefen'den bahseden hiçbir tarihi kaynak yoktu, ancak yine de bazı kaynaklara göre İsa'nın ölümünden sonraki yıllarda izi bulunmuştur. İncil'ler İsa'nın ölümünden sonra gömütün boş bulunduğunu söylüyor ancak bu kadar önemli bir kalıntıdan bahsedilmiyor. Kefen'in Havariler tarafından gizlice alınmış olduğu varsayılabilir.

Kefen'in Edessa'ya (Urfa'ya) gelişi

Daha sonraları; tahminen Milattan Sonra 131'de Kudüs'ün yıkımından sonra Hıristiyan topluluğu bezi Edessa'ya (Günümüzde Şanlıurfa/Türkiye'ye) taşıdı. Orada bez büyük bir ikon haline geldi ve "İnsan eli ile yapılmamış" anlamına gelen "Acheiropoietos" adını aldı. 212 yılında Roma İmparatoru Caracalla şehri işgal etti ve Hıristiyan toplumu faaliyetlerini gizli olarak sürdürmek zorunda kaldı ve bez üç yüzyıl boyunca ortadan kayboldu.

İmparator Romanos Mandylion'u alırken.
Jean Skylitzes'in el yazması, Madrid, Milli Kütüphane

Edessa'dan Konstantinopolis'e

Geleneksel inanişta göre "Acheiropoietos" bezi, Pers (İran) istilası sırasında Edessa surlarının yıkıntıları arasında bir oyukta bulunmuştur. Sıradışı bir olay olan bu buluş o zamandan sonraki tüm İsa'nın yüz tasvirlerinin devam eden ikonografilerinde sakal, bıyık ve uzun saç ile tasvir edilmesine ilham verilmiştir.

638'de şehir Araplar tarafından işgal edildi ve ünlü bez o dönem boyunca katlanıp sadece yüzünün görüldüğü bir kutsal emanetler sandığında muhafaza edildiğinde Arapça "Mandylion" (mendil) ismiyle biliniyordu.

942'de Bizanslılar şehri yeniden fethetti. İki yıl sonra (944) bez için yüklü bir miktar ödenerek başkent Konstantinopolis'e götürülmüştür.

1204'te Haçlıların, Konstantinopolis'te tüm antika eserleri ve hazineleri yağmalaması felaketi gerçekleşti. Bu Papa'nın onları aforoz etmesine neden oldu, fakat kutsal bezin izi tamamen yitirildi. Bir haçlı olan Robert de Clary'nin de kendi hikâyesinde bunu doğrular nitelikte kutsal bezin ortadan kaybolduğundan bahsettiğini görüyoruz.

Kutsal Kefen'in dolaştığı coğrafya

Kefen Avrupa'da...

Kefen, 1353'te Fransa'nın Lirey kentinde tekrar ortaya çıkmıştır ve sergilenmiştir. Bu andan sonra Kefen'in kaydedilmiş tarihi başlar. Sahibi Geoffroy de Charny'dir, (meşhur tapınak şövalyelerinden birisi ile aynı soyadını paylaşıyor). Bütün bunlar kayıp olduğu süre ve yüzyıl boyunca 1324'te dağılımlarına kadar, Kefen'in Tapınak Şövalyeleri tarafından tutulduğu ve gizlice tapıldığı teorisi ile uyuyor. (Eğer bu ortaya çıksaydı Papa tarafından aforoz edilirdi) 1453'de Charny ailesi kefeni Savoy ailesine sattı ve onlar da bunu Sainte-Chapelle de Chambéry'e yerleştirdi. Burada 1532'de çıkan yangında Kefen neredeyse yok oluyordu. Hatta kefenin saklandığı sandığın sıcaktan eriyen gümüşünden damlayan gümüşün birkaç damlası Kefen'e gelmiş ve zarar vermiştir. (Kefen sandığın içindeki oksijen eksikliği nedeniyle yangında tutuşmamıştır.) Kefen daha sonradan 1534'te Clarisse rahibeleri tarafından yamalanmış ve yanık kısımları "Hollanda Kumaşı" adı verilen bir malzeme ile tamir edilmiştir.

Kutsal Kefen Kilisesi / Torino - İtalya

Kefen Torino'da...

1578'de Savoy ailesi Kefen'i geçici olarak Torino'ya taşıdı ve onu Dome ve Soylu Sarayı arasındaki Guarino Guarini tarafından yapılmış bir kiliseye yerleştirdi. Burada 1997'de Kefen yine kiliseyi harabeye çeviren korkunç bir yangın atlattı ama zarar görmedi. 2002'de yapılan bir restorasyon ile Clarisse rahibelerinin yaptığı yamalar ve Hollanda Kumaşı çıkarıldı. O günden beri basınçlı bir sandıkta düzenli bir ısıda tutulmaktadır. 1983'ten beri Torino'da tutulmasına rağmen Kefen'in sahipliği Vatikan'a aittir.

Torino'daki kilisede yer alan Kutsal Kefen'in fotoğrafı

Kefen'in ilk Fotoğrafı

19. Yüzyılın sonuna kadar çok az kişi Kefen'in varlığından haberdardı ve fotoğrafı hiç çekilmemiş ya da taklit denemeleri yapılmamıştı. 1898'de avukat Secondo Pia kumaşın resmini fotoğraf makinesi ile ilk kez çekti. Bu sayede çok değişik bir şey keşfetti. Kefen'in kendisi doğal olarak negatifti ve fotoğrafın negatifi resmi pozitif gösteriyordu. Birçok insan buna inanmadı ancak 1931'de Giuseppe Enrie başka fotoğraflar çekerek aynı sonucu elde etti ve Pia'nın söylediklerini kanıtladı.

V- KUTSAL MENDİL/KEFEN'İN URFA'DAN GİDİŞİ ve SONRASI

Mandylion ismiyle bilinen bu kutsal emanet, X. Yüzyılın başlarında 944 yılında Abbasi hâkimiyetindeki Edessa'da Hıristiyan cemaatin elinde bulunmaktaydı. Edessa'ya hâkim olan Müslümanlara karşı savaşmaya hazırlanan Bizanslılar Kutsal Kefen'i ele geçirmek istemişlerdir. Bizans İmparatoru'nun Kutsal Kefen'i istediğini Edessa Emiri'ne ileten Komutan Ioannes Kurkuas, Kefeni verilerse kuşatmadan çekileceklerini söyler. Edessa'daki Hıristiyanlar Kutsal Kefeni (Mandylion)'u vermeyi reddeder. O zaman Rakka'da bulunan Halife El-Muttaki'nin onayı ve Edessa yöneticileriyle yapılan anlaşmayla Müslüman esirlere karşılık 16 Ağustos 944'te Mandylion alınıp Bizans'a götürülerek İmparator I. Romanos Lekapenos'a törenle teslim edilir. (14) Kefen, İmparatorun buyruğuyla İstanbul'da Büyük sarayın içindeki Blahernai Kilisesi'nde saklanmaya başlar ve uzun yıllar ibadet amaçlı ziyaret edilir. 1204 yılına kadar Kefen orada kalmıştır ve 4. Haçlı Seferinde Bizans başkentinin yağmalanması sırasında izi kaybolmuştur.

VI- HZ. İSA'NIN MEKTUBU'NUN ve PORTRESİ'NİN EDESSA'DAKİ MUCİZELERİ

İran hükümdarı Kubad'ın 503 yılındaki Edessa kuşatmasında bozguna uğrayarak geri çekilmesi "Zahit Yeşua"nın tarihinde bu mektubun etkisine bağlanmıştır. (15)

Segal; Aquitanyalı rahibe Egeria'nın V. Yüzyılın ortalarında Latince günlüğünde Edessa piskoposunun kendisine, Abgar'ın İsa'nın mektubunu almasından kısa bir süre sonra şehrin İranlılar tarafından kuşatılmış olduğunu Kralın mektubu alarak, ordusuyla birlikte herkesin önünde "İsa Efendimiz, bize hiçbir düşmanın şehre giremeyeceğini vaat ettin. Ancak

Kefen'in bir kuşatmada temsili tablosu

bak İranlılar bize saldırıyorlar." Diye yakardığında, birdenbire şehrin dışında kalın bir karanlık ortaya çıktığını ve İranlıların surlara yaklaşmadıklarını anlatmaktadır.

Evangrius, I. Hüsrev'in 544'te başarısız Edessa Kuşatması'nın nedenini İsa'nın kutsal portresine bağlar. Kuşatma esnasında piskopos şehrin surları içinde tuğlalar arasına gizlenmiş kutsal mendil'i çıkarması için ilahi bir talimat gelir. Edessalıların portrenin üzerine su serperler ve bu suyu alıp düşmana doğru serperler. Düşmanın kuşatma aletleri alev alır. Sasaniler kuşatmadan vazgeçer.

Bu anlatılardan anlaşıldığına göre bazı çevrelerde İsa'nın portresi, "Edessa'nın koruyucu kutsal mendili" olarak onun mektubunun yerine geçmiştir.

Ortaçağ'ın Bizans-İslâm ilişkilerinde bu mendil önemli ve büyük bir rol oynamıştır.

VII- MENDİLLE İLGİLİ URFA'DAKİ EFSANELER

HZ. İSA'NIN PORTRESİNİN BULUNDUĞU KUTSAL MENDİLİN ATILDIĞI KUYULAR

HZ. İsa'nın mucizevi portresinin bulunduğu kutsal mendili Urfa'daki bir manastırdan çalan kişi bu mendili Urfa'da bir kuyuya atar. Rivayete göre mendilin atıldığı kuyu bugünkü Ulu Cami'nin yerinde bulunan bir kilisenin kuyusudur. Bu kuyu günümüzde, Ulu Cami'nin orta kapıdan iç mekânına girişin hemen solunda yer almaktadır. Bu kuyu Hıristiyanlarca kutsal sayılmaktadır. Hıristiyanlık döneminde mendilin düşürüldüğü günün her yıldönümünde, geceden oraya gidilir, adaklar adanır, törenler yapılmıştır. Bu yıldönümü, inanışa göre Paskalya Yortusu'nun 20. günüdür.

Başka bir efsaneye göre hırsız mendili Eyyüp Peygamber Kuyusu'na atmıştır.

1145 yılında Urfa Süryani Kilisesi'nin reisi Basil Bar Şumana bu konu ile ilgili olarak İmadeddin Zengi'ye şunları anlatmıştır: "Urfa'yı ziyarete gelenlerden birisi Hz. İsa'nın mucizevi portresinin yer aldığı mendili saklı olduğu Cosmas Manastırı'ndan çalar ve cebine koyar. Manastırda geceleyen ziyaretçinin cebindeki mendil karanlıkta ışık ve nur saçmaya başlar. Yanmaktan korkan hırsız, mendili yakındaki Eyyub Peygamber Kuyusu'na atar. Kuyudan güneş misali bir ışık çıkar. Böylece mendil kuyudan çıkartılarak manastırdaki yerine konur" (16)

1145 yılında Urfa'yı Haçlılar'dan alan İslam Hükümdarı İmadeddin Zengi, Eyyub Peygamber Kuyusu'nun şifalı suyu ile yıkanarak romatizma hastalığından kurtulmuştur.

Urfa'da yer alan kiliselerin birinde ait olduğu tahmin edilen Hz. İsa Mozaiği / Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi

VIII-DEĞERLENDİRME

Abgar ile Hz. İsa arasındaki mektuplaşmaya ilişkin rivayet tüm Hıristiyan âleminde ün kazanmıştır. Kutsal Mendil ve Kefen'in tarihinde Edessa Kralığı'nın ve Kral V. Abgar'ın ismi çok yerde geçmektedir. Zamanla ona çeşitli eklentiler yapılmıştır. Belki bunlardan en eskisi, Hz. İsa'nın mektubuna eklenen şöyle bir cümledir: "Senin şehrin mutlu olacak ve hiçbir düşman onun efendisi olmayacaktır" (17)

Birçok kaynakta "İsa'nın Mektubu"nun Edessa şehrini düşmanlardan korumak için bir koruyucu kutsal eşya işlevi kazandığı anlatılmaktadır. Edessalıların bir savunma tedbiri olarak, mektubu; kale, kapı, kayalık gibi yerlere kazımaları söylenebilir.

Mektubun Yunanca yazılmış yazıt kopyaları Kuzey Anadolu'da Euchatai'de iki taş, Makedonya'da Philippi'de şehir kapısı üzerinde bir taş, nihayet Edessa'nın kendisinde Kırk Mağara'da bir mezarda bir taş üzerinde bulunmuştur. V. Yüzyıla ait bu yazıtlarda Edessa'nın zaptedilmezliğine ilişkin cümle de yer almaktadır.

Bu kutsal mendil, yüzyıllarca Hıristiyan sanatında konu olmuş binlerce ikona üzerine işlenmiştir. Ayrıca Yunanca mektup metni bir muska olarak papirus üzerine yazılmış bir şekilde de bulunmuştur.

Tarihinde karmaşık dönemler bulunan Kutsal Kefen'in,

tarih boyunca birbirinden çok uzak yerlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Bulunduğu yerlerde Kutsal Kefeni görmeye dünyanın her yerinden hacıların geldiği bilinmektedir.

Mandilion ya da Kutsal Yüz, Kutsal Kefen'in, yüz görünecek şekilde katlanmış hali de olabilir.

1649'da Urfa'ya gelen Evliya Çelebi, Mendili gördüğünü anlatmaktadır. Mendilin Hz. İsa'nın göğe çıktığında yüzünü sildiği mendil olduğunu rivayetlerden aktarmaktadır. Bu bilgi mendilin birkaç tane olabileceğini de düşündürmektedir.

19. yüzyıl sonunda Urfa'ya gelen Fransız seyyah Vital Cuinet, kutsal mendilin atılmış olabileceği ve cüzamlıların suyu ile yıkandığı "Nebi Eyyub" veya "Ceb el-mendil" adında bir kuyudan bahseder. Bir başka yerel efsanede ise bu kuyunun, Urfa'da eski bir kilisenin üzerine yapılan bugünkü Ulu Cami'nin içindeki kuyu olduğu anlatılır. (18)

"Edessa'nın Kutsal Mendili"yle ilgili bilgilerin karmaşıklığı, efsanelerle tarihi metinlerin karışıklığından kaynaklanmaktadır.

Gerek Mendil'in gerekse Kefen'in Kudüs'ten sonra ilk geldiği yer Edessa (Urfa) olup, 944 yılına kadar Edessa'da kaldığı bilinmektedir.

Urfa'nın Hz. İsa tarafından kutsanmış olması, Hıristiyanlığı dünyada ilk kabul eden krallığın Urfa'da olması, Şanlıurfa'nın Hıristiyanlar tarafından "Kutsanmış Şehir" (The Blessed city) adıyla tanınmasına sebep olmuştur.

DİPNOTLAR

- 1) F.İşiltan, Urfa Bölgesi Tarihi, İstanbul, 1960, s.18
- 2) J.B. Segal; Edessa (Urfa) Kutsanmış Şehir, (çev. A.Arslan), İstanbul, 2002, s. 101
- 3) J.B. Segal, a.g.e., s. 102
- 4) J.B. Segal, a.g.e., s. 104
- 5) J.B. Segal, a.g.e., s. 107
- 6) Von Oppenheim, M-F. Hiller von Gartringen, "Höhleninschrift von Edessa mit dem Briefe Jesu an Abgar", Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, 1914, 817
- 7) www.newadvent.org/fathers/0826.htm (13.11.2015)
- 8) M. Ulutürk; Hıristiyanlık'ta Havarilik, Basılmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005, s. 127
- 9) M. Ulutürk, A.G.M., s.127
- 10) M. Ulutürk, a.g.m., s.128
- 11) Osmanlıda zira (arşın) ölçüsü 0,60m.dir. 2 zira= 1,188 m.'dir
- 12) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 10. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 209-210
- 13) La Sindone di Torino, Aros Comunicazione, Torino, Febbraio, 2010
- 14) GÜNEL, Aziz, Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır, 1970, s. 93
- 15) J.Segal; a.g.e., s.115
- 16) A. Cihat KÜRKCÜOĞLU, İnançlar Diyarı Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Yayınları, Ankara-2010, s. 32
- 17) J. Segal; a.g.e., s.115
- 18) J. L. Bacque-Vd., "Evliya Çelebi'ye Göre Urfa'daki Kutsal Mendil", Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Şanlıurfa Sempozyumu Bildirileri, 14-15 Ekim 2010, Şanlıurfa 2011, Şanlıurfa Valiliği Yayınları, s.141

KAYNAKÇA

- Bacque, J. L. Vd. "Evliya Çelebi'ye Göre Urfa'daki Kutsal Mendil", Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Şanlıurfa Sempozyumu Bildirileri, 14-15 Ekim 2010, Şanlıurfa (2011), Şanlıurfa Valiliği Yayınları, s.138-146.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 10. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- GÜLER, Selahattin E.; "Hz. İsa'nın Urfa'yı Kutsadığı Mektubu", ŞURKAV Şanlıurfa Dergisi, sayı: 17, s. 38-39.
- -----; Şanlıurfa Yazıtları, Arkeoloji ve Sanat yayınları, Birlik baskı, İstanbul, 2014.
- GÜNEL, Aziz, Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır, 1970.
- İŞILTAN, Fikret; Urfa Bölgesi Tarihi, İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1960.
- KÜRKCÜOĞLU, A.Ciha- Güler, Selahattin E.; Tarih ve Turizm Şehri Şanlıurfa, ŞURKAV Yayınları, 1. Baskı, Ankara-2010
- KÜRKCÜOĞLU, A.Cihat; İnançlar Diyarı Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Yayınları, Ankara-2010
- KÜRKCÜOĞLU, S.Sabri; "Şanlıurfa Halk İnançlarında Kutsal ve Şifalı Sular", Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 18, Ocak 2014, s. 44-55.
- NAVARRO, Julia; Kutsal Kefen (Roman), Çeviren Bülent Nevi, Doğan Kitap, 2. Baskı, Şefik matbaası, İstanbul, 2005.
- SEGAL, J.B.; Edessa (Urfa) Kutsanmış Şehir, (çev. A. Arslan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- ULUTÜRK, Muammer; Hıristiyanlık'ta Havarilik, basılmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005.
- Wikipedi; "Torino Kefeni", https://tr.wikipedia.org/wiki/Torino_Kefeni
- VON OPPENHEİM, M-F. Hiller von Gartringen, "Höhleninschrift von Edessa mit dem Briefe Jesu an Abgar", Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, 1914, 817.

Urfa'da Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimi

Müslüm C. AKALIN
Avukat-Yerel Tarih Araştırmacısı
mcakalin@mynet.com

19. yy. sonlarında Urfa'da Osmanlı Hükümet Sarayı'nda bir tören

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk parlamentosunun yasal dayanağı, 1876 Anayasası olarak da bilinen "Kanun-i Esasi"ydi. 23 Aralık 1876 tarihinde Sultan II. Abdülamid'in Hatt-ı Hümayunu ile yürürlüğe konulan Anayasa 119 maddeden oluşuyordu. Padişahın, açılış nutkunda "Cümlenizin malûmudur ki devlet ve milletlerin terakki-i şevket ve mikneti adalet vasıtasıyla olur" dediği Meclis-i Umumi; Heyet-i Ayân ve Heyet-i Mebusan adlarıyla iki meclisten meydana geliyordu.

Her 50.000 (erkek) nüfusa bir mebus olarak seçilen Heyet-i Mebusan 4 yıl için seçiliyordu. 1. Meşrutiyet dönemi olarak adlandırılan ve 1877-1878 Türk-Rus harbi gerekmesiyle tatil edilen bu Meclis 1908 yılında, 2. Meşrutiyet döneminde yeniden açıldı ve Meclisin bu ilk seçim dönemi 1911 yılında sona

erdi. 1. seçim döneminde Urfa sancağının Meclis-i Mebusan'daki temsilcileri Kürkçüzade Mahmut Nedim Bey (Kürkçüoğlu) ve Şeyh Saffet Efendi (Yetkin) idi.

5 Nisan 1912'de başlayan 23 Temmuz 1912'de süresiz kapanan 2. seçim döneminde Urfa sancağının Meclis-i Mebusan'daki temsilcileri Kürkçüzade Ömer Edip Efendi (Kürkçüoğlu) ve Şeyh Saffet Efendi (Yetkin) idi.

1 Mayıs 1914'de başlayan ve 21 Aralık 1918'de sona eren 3. seçim döneminde Urfa sancağının Meclis-i Mebusan'daki temsilcileri yine Kürkçüzade Ömer Edip Efendi (Kürkçüoğlu) ve Şeyh Saffet Efendi (Yetkin) idi.

12 Ocak 1920'de başlayıp 18 Mart 1920'de feshedilen 4. seçim dönemi ise "Son Osmanlı Mebusan Meclisi" adıyla biliniyordu.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi:

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmış olan Mondros Mütarekesi'ni müteakip Padişah ve İstanbul Hükümetini etkisi altına almış olan İngilizler, Padişah'ın yayınladığı bir irade ile 21 Aralık 1918'de 3. dönem Meclisini kapattırmıştı. Millî iradenin denetiminden kurtulan İstanbul Hükümetlerinin ülke aleyhine kararlar alacağına ve işgalcilere tavizler vereceğine inanan Mustafa Kemal Paşa, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde bu konuyla ilgili kararlar aldırılmıştı.

"Milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayin ettiği bir zamanda İstanbul Hükümetinin de millî iradeye dayanması gerektiği" belirtilen 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi Bildirgesi'nde, dağıtılan Mebusan

Meclis'inin toplanması gerektiği ileri sürülmüş ve bu husus 4 Eylül 1919 tarihinde toplanan Sivas Kongresi Bildirgesi'nde de yer almıştı. Ali Rıza Paşa Hükümeti işbaşına geldikten sonra 9 Ekim 1919'da Heyet-i Temsiliye'ye görüşme önerisinde bulunması üzerine görüşmelerin Amasya'da yapılmasına karar verilmişti.

Heyet-i Temsiliye ile yapılan Amasya Mülakatı esnasında, Mebusan Meclis'i'nin açılması ve seçimlerin yapılması konusu görüşülmüş ve taraflar Meclis'in nerede toplanması gerektiği dışındaki konularda mutabakat sağlamışlardı. 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında yapılan görüşmelere Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa katılmış, görüşmeler sonucunda "Mebusan Meclisinin toplanması ve seçimlerinin serbestçe yapılması" hususları da karar altına alınmıştı.

Görüşmeler sonunda Mebusan Meclis'i'nin İstanbul'da açılması kararının alınması üzerine, 7 Kasım 1919'dan itibaren yurt genelinde seçimler yapılmıştır.

12 Ocak 1920 tarihinde toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi, 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli'yi kabul eden Meclis'tir. Ömrü kısa süren bu Meclisin çalışmaları İtilâf devletlerinin 16 Mart 1920 de İstanbul'u resmen işgal etmeleri üzerine kesilmiş, Mebusan Meclisi son toplantısını 18 Mart 1920 de yapmıştır. Milletvekillerinin çoğunluğunun Malta'ya, sürgüne gönderilmesi ya da İstanbul dışına çıkması bu meclisin fiilen sona ermesine neden olmuş, Sultan Vahdettin, 11 Nisan 1920 tarihinde Son Osmanlı Mebusan Meclis'i'ni feshetmiştir(1).

Urfa'da Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimi

1919 yılı sonbaharı bütün Türkiye'de olduğu gibi Urfa'da da hareketli günlerin başlangıcı olmuştur. Urfa'nın, İngiliz işgal kuvvetlerince Fransız işgal kuvvetlerine devredileceği söylentileri yoğunlaşırken Urfa'nın Heyet-i Temsiliye ile temas kurup Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ni kurması bu dönemlere rastlar. Eylül ayında 12'ler olarak bilinen kişilerin öncülüğünde Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra 15 Eylül 1919 tarihinde İngilizler ve Fransızlar arasında imzalanan ve Suriye İtilâfnamesi adı verilen anlaşmayla Urfa, İngilizler tarafından Fransız işgaline devredildi ve Ekim ayı sonun-

Binbaşı Ali Rıza Bey

Mebus Şükrü Nasih Bey

da Fransızlar Urfa'yı işgal ettiler (2).

7 Ekim 1919 tarihinde, Mebusan Meclisinin açılması için "1335 (1919) Senesi Mebusan İntihabına Mahsus Kararname" yayımlandıktan sonra Heyeti Temsiliye seçimlerle yakından ilgilenmiş, "Bütün Vilâyet ve Sancak Merkez Kurulları"yla birlikte Urfa'ya da gelen "Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal" imzalı yazıda, "Milli Teşkilatın derecesi, Mebusların seçimi faaliyeti ve mahalli durum hakkında haftada bir kere düzenli bilgi verilmesi" istenmiş (3), Bnb. Ali Rıza imzasıyla Heyeti Temsiliye'ye verilen raporda "Meclis-i Mebusan seçimleri için, canla başla çalışılmaktadır. Bir iki haftaya kadar sonuçlanacağı ümit olunur." cevabı verilmişti (4). Heyeti Temsiliye'nin Meclis-i Mebusan'ın Anadolu'da mı ya da eskisi gibi İstanbul'da mı toplanması gerektiği hakkındaki sorusuna Urfa; "Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin, Rumların yapacağı propagandaya karşı eskiden olduğu gibi İstanbul'da toplanmasını uygundur" cevabını vermişti (5).

Mebus seçimi için de Urfa hareketlenirken Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey 17 Aralık 1919 tarihinde mebus seçimi için adaylığını koyan şu isimleri Dahiliye Nezareti'ne bildirdi (6):

- Urfa İdadisi eski müdürü şimdiki Darülmuallimin-i Âliye tarih muallimi İhsan Şerif,
- Üsküdar mahkeme azasından Bircikli Askerizade Abdulmecit,
- Urfa'lı Harranşeyhizade Abdulkadir Mithat Efendiler,

Dersaadet'ten telgraflarla;

- 24. Fırka Askeralma Reisi Kaymakam İlyas Bey,
- Ayntabdan Berazi Aşiret Reisi Şahinbeyzade Mustafa Bey,
- Suruç ve Bircik Savcısı Urfalı Arabizade Yusuf Efendi,
- Suruç ve Bircik Heyeti Teftişçileri marifetiyle;
- Sivas İstinaf Mahkemesi Savcılığından emekli Urfalı Nabi Efendi
- Ali Yaver Efendi.

Bunların dışında başka adaylar da vardır. İstanbul Hukuk Fakültesi muallimlerinden Urfalı Hocazade Şükrü Nasih Bey, eşraftan Sivrekli Ali Efendi, sabık Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi, Milli Kongre Reisi Esad ve Umumi Doktor Mustafa Hulusi Beyler de Urfa mebusluğuna aday olmuşlardır(7).

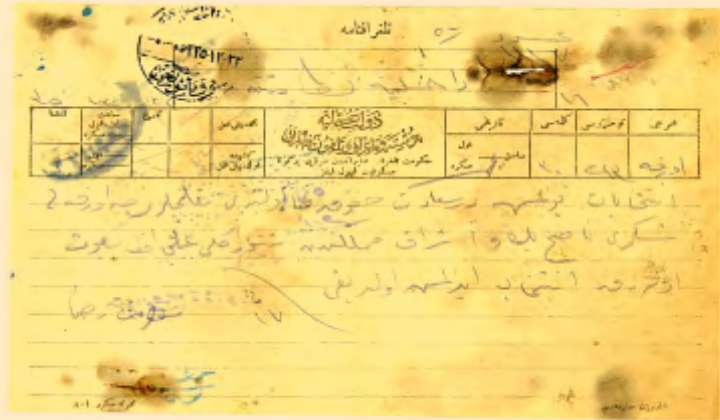
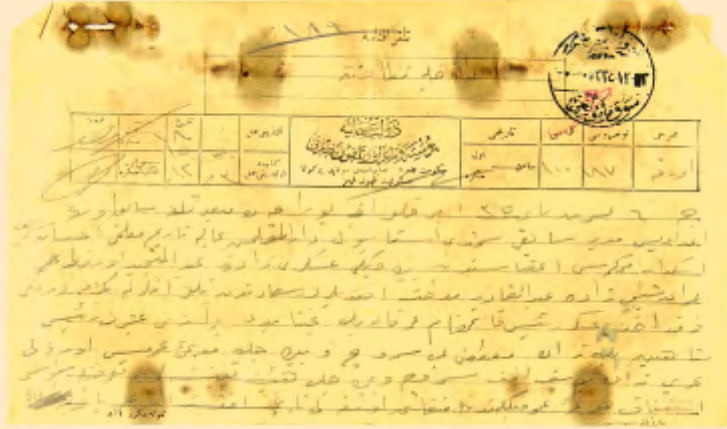
İki dereceli ve çoğunluk sistemine göre yapılacak seçimlerde "1335 (1919) Senesi Mebusan İntihabına Mahsus Kararname" hükümleri uygulanacaktı. 25 yaşını doldurmuş olan seçmenler doğrudan mebusları değil ikinci seçmenleri belirleyecek, mebuslar da bu ikinci seçmenler tarafından seçilecekti. Kararnameye göre vergi mükellefi olmayan ve bulunduğu yerde en az bir yıldan beri oturmayan şahıslar seçmen olamıyordu.

Mutasarrıf Ali Rıza Bey, 23 Aralık 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne seçim sonucuyla ilgili olarak "İntihabat son bulmuş Dersaadet Hukuk Fakültesi muallimlerinden Urfalı Şükrü Nasih Bey ve eşrafı memlekette Sivrekli Ali Efendi'nin mebus olarak intihap edilmiş olduğu"nu bildirdi (8).

Son Osmanlı Meclisi Mebusanı azası
Siverekli Ali Efendi

12 Ocak 1920 günü açılan ve 18 Mart 1920 tarihinde son toplantısını yaparak fiilen 2 ay 6 gün çalışmış olan Son Osmanlı Mebusan Meclisi 165 üyeden oluşmuştu. Bu Meclis'in Urfa'nın Fransızlarca tahliye edildiği 11 Nisan 1920 tarihinde feshinden 12 gün sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da "Hâkimiyet bilâkayü şart milletindir" şiarıyla BMM toplanmış, Son Osmanlı Mebusan Meclisi üyelerinden başvurular da bu meclise üye kabul edilmişti.

DİPNOTLAR

- (1) Kili-Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri. Ank. 1985, sf.31-50; Belen, Fahri. Türk Kurtuluş Savaşı, Ank. 1983, sf. 141 vd.; Erikan Celâl. 100 soruda Kurtuluş savaşımızın Tarihi, İst. 1971, sf. 45; Tansel, Selahattin. Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Ank.1978, C:2 Sf. 143 vd. ; Özgül, Dr. Cemil, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, Ank.1989 sf.64 vd.
- (2) Akalın, Müslüm. Milli Mücadele'de Urfa, Ank. 2010, sf. 17
- (3) Ali Rıza, Urfa Mücahedeşi, Şurkav Yayını Urfa 1995, sf. 35
- (4) Ali Rıza, a.g.e , sf.30
- (5) Ali Rıza, a.g.e. sf.27,
- (6) BOA DH. İUM Dosya No: E-116, Gömlek sıra no: 15, Varak: 2 Tarihi: 1338- Ra. 24. (Ek-1). Yazıda sözü geçen Heyet-i Teftişîye seçimlerden sorumlu denetim kuruludur. Başvuranlardan İhsan Şerif (Saru) (1867-1939) Urfa'da kız mektebini kurmuş olan eğitimci; Abdulkadir Mithat Efendi eşraftan; Yarbay İlyas Bey, Urfa'nın Kurtuluş savaşında Binbaşı rütbesiyle Urfa Askerlik Şubesi Başkanı; Şahinbeyzade Mustafa Bey (-1953) Berazi Aşiret Reisi; Arabizade Yusuf Efendi, Avukat Yusuf Ziya Nural (1867-1961); İstinaf Mahkemesi Savcılığından emekli Urfalı Nabi Efendi, Avukat Nureddin Nabi Akçar (1887-1947) ve Ali Yaver Bey eşraftandır.
- (7) BOA DHİ İUM EK, D: 116, Göm 7, 14 Aralık 1919-Hicri 21 RA 1338. Milli Savunma Bakanlarından Hasan Esat Işık'ın babası Milli Kongre Reisi Dr. Esat Işık ve Dr. Mustafa Hulûsi, Osmanlı Çiftçiler Derneği (Fırkası) kurucularıdır. Önceki dönemler mebusu Şeyh Safvet Efendi de bu fırka tarafından aday gösterilmiştir. Şeyh Safvet Efendi, Urfa Halveti Dergâhı postnişinidir ve daha sonra VII ve VIII. dönemlerde Urfa Mebusluğu yapacak olan Ord.Prof.Dr. Suut Kemal Yetkin'in babasıdır. (Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İst. 1986, C:2 sf.265)
- (8) DH. İUM. Dosya No: E-116 Gömlek sıra no: 34 Varak: 1, Tarihi: 1338- Ra. 30 (Ek-2); Son Osmanlı Mebusan Meclisine seçilen Şükrü Nasih Bey (Akçar) ve Ali Efendi (Bucak) için bkz: Akalın, Müslüm. "Urfa Kurtuluş Yazıları" ŞURKAV yayınları Ank. 2015, sf. 101-119.

Urfa Tarihi İle İlgili Eserleriyle Tanınmış Tarihçi ve Bizantolog Prof. Dr. Işın Demirkent (1938-2006)

Selahattin E. GÜLER
Yerel Tarih Araştırmacısı
selahattin_guler@hotmail.com

1938 yılında İzmir'de doğdu. İlköğrenimini İzmir Gazi İlkokulu'nda (1944-1949) yaptı. Memur olan babasının tayini dolayısıyla İstanbul'a gelerek ortaokul ve liseyi İstanbul Kandilli Kız Lisesi'nde (1949-1956) tamamladı. 1957 yılında gazeteciliğe yeni başlamış olan Nezih Demirkent ile evlendi. 1961 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yükseköğrenimine başladı. 1965 yılında tezli öğrenci olduğu Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nden "Pekiye" derece ile mezun oldu.

Nezih Demirkent ve eşi Işın Demirkent

Hocamız öğretmenlik yapmak yerine ilimle uğraşmayı tercih etmişti. Ancak o sırada boş asistanlık kadrosu bulunmadığından 1966-1967 öğretim yılında bir yıl kadar hocası Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın yanında "Fahri Asistan" olarak çalışmak zorunda kaldı. 1967 yılında boşalan asistanlık kadrosuna yerleşerek Prof. Fikret Işıltan'ın danışmanlığında yaptığı "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)" adlı çalışmasını 1972 yılı mart ayında tamamlayarak "Doktor" unvanını aldı. 1975-1976 Öğretim yılında Almanya'ya giderek Frankfurt J.W. Goethe Üniversitesi'nde Ortaçağ Avrupa Tarihi ders ve seminerlerine katıldı. Yurda döndükten sonra araştırmalarını sürdürerek doktora konusunun devamı olan "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)" başlıklı çalışmasıyla 1981 yılında doçent unvanını aldı. 1988 yılında profesör olan hocamız, üniversite çalışma hayatındaki kanuni süresini tamamlayarak 18 Ocak 2005 tarihinde emekliye ayrıldı. 3 Şubat 2006 günü, 68 yaşında hayatını kaybetti, Rumeli Aşçıyan Mezarlığı'nda toprağa verildi.

1983-2006 yılları arasında Türk Tarih Kurumu asli üyesi idi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev

Urfa tarihi ile ilgili kitaplarının 1. ve 2. Cildi.

yaptı. 1994 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı yapmıştı.

1983-2001 yılları arasında Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu asil üyeliği görevlerini üstlenmiş, 2001 yılından itibaren Bizans/Doğu Roma İncelemeleri Türkiye Milli Komite Başkanlığı yapmıştır. Bunun yanında ayrıca Society for the Study of the Crusades and the Latin East-SSCLE (Haçlı Seferleri ve Latin Doğu Çalışmaları Cemiyeti) adlı uluslararası kuruluşun üyeliği görevini de üstlenmiştir.

Başbakanlık resmi kararıyla Türk Tarih Kurumu bünyesinde, Türkiye'de Bizans İmparatorluğu hakkında yapılan çalışmalarını bir merkezden yürütmek, bu konuda uluslararası alanda yapılan yayın ile etkinlikleri takip etmek ve yabancı bilim adamlarıyla bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla oluşturulmuş ve başkanlığına da Hocamız seçilmiştir.

Prof. Demirkent, Haçlı Seferleri, Haçlı Devletleri, Bizans Tarihi, Türk-Bizans Münasebetleri ve Ortaçağ Avrupa Tarihi konularında lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri vermiş, sayısız öğretmen ve araştırmacı yetiştirmiş ve bu alanda pek çok tez çalışması yaptırmıştır. Bu konularda yayımlanmış pek çok eseri ve makalesi bulunmaktadır. Hocamızın yetişmesinde, ülkemizde Haçlı Seferleri ve Bizans Tarihi konularının uzmanı olan merhum Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın önemli rolü vardı. Henüz onun lisans öğrencisi iken Ortaçağ tarihinin kaynak dillerinden biri olan Arapça'yı öğrenmek için Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'ne göndererek yardımcı sertifika derslerini bu bölümden almıştı. Bu sırada İngilizcesini ilerletmeye ve Almanca öğrenmeye de başlayan hocamız, sonraki yıllarda Ortaçağ Tarihi araştırmaları için gerekli olan Latince ve Grekçe dillerini de öğrenmeye başlamıştı.

Hocamız, içerisinde Bizans ve Haçlı Seferleri dönemine ait pek çok kaynak külliyatını da barındıran zengin bir kütüphaneye sahipti. Merhum hocası Işıltan'ın kitapları da vasiyeti üzerine ölümünden sonra kendisine verilmiş ve o kitaplar da tasnif edilerek "Prof. Dr. Fikret Işıltan Kitaplığı" adıyla Globus Dünya Basınevi'nin 15. katında araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Hocamız, tarihinin bir görevinin de günümüze ışık tutması amacıyla geçmişte yaşana olaylar hakkında halkı aydınlatmak olduğunu düşünür ve bu sebeple yazılarını yalnızca uzmanların değil, herkesin anlayacağı açık bir dille yazardı.

Batılların yaptığı Haçlı Seferleri'nin gerçek amacının "kutsal yerleri kurtarmak ve ziyaret" değil, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek olduğunu her toplantıda dile getirirdi. O, Haçlı Seferlerini şu cümlelerle tanımlamıştır:

"Haçlı Seferleri, XI. Yüzyılın ortalarından itibaren Türklerin Yakındoğu'ya girmeleri ve Anadolu'yu yurt edinmeye başlamalarından aşağı yukarı yarım asır sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin sürüklendiği iç karışıklıklardan faydalanmayı uman Avrupa dünyasının, kutsal toprakları kurtarmak Türkleri Anadolu'dan atmak ve Anadolu ile birlikte bütün Yakındoğu'yu kendi ellerine geçirmek maksadıyla düzenleyip giriştiği siyasi amaçlı askeri bir harekettir. Haçlı Seferleri, 1096 yılında başlayan Birinci Seferi ile 1291'de Latin Hıristiyanların Doğu'da son merkezleri olan Akka'dan çıkarılıp atılmaları arasında süren yaklaşık 200 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Haçlılar tarafından Birinci Sefer esnasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'da, Üçüncü Sefer sırasında Kıbrıs'da, Dördüncü Sefer sonunda da İstanbul'da Latin devletleri kurulmuştur."

O, Batı dünyasının bu Haçlı düşüncesinin bitmeyip, o günden bu güne kadar devam ettiğini de her yerde dile getirmiş ve örnekleriyle açıklamıştır. Gerçekten de hocamızın bu tespitlerinin gerçekliğini görmek için özellikle Ortadoğu'da Filistin, Irak ve Suriye'nin bugün ki durumlarını görmek yeterlidir.

Hocamız, Türk tarihini tam olarak anlayabilmemiz için Haçlı Seferleri tarihiyle birlikte Bizans tarihini de çok iyi bilmemiz gerektiğine inanmıştı. Bu bağlamda onun Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne yazmış olduğu "Bizans" maddesi çok kıymetli bir çalışmadır.

Hocanın gıpta edilen bir özelliği de kış veya şubat tatili sırasında yurt dışına gidip, kitapçıları dolaşması ve yeni yayınları izlemesi idi.

1995 yılında, Urfa tarihine olan katkılarından dolayı, Şanlıurfa İli Kültür Sanat Eğitim ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından "Kültür ve Sanat Ödülü" ile ödüllendirildi.

Yurtiçinde ve yurtdışında yapmış olduğu çalışmalar ve sunduğu tebliğler ile Haçlı Seferleri olarak tanımlanan eylemlerin nedenlerinin ve amaçlarının belirlenmesine katkı sağlamış, bu hareketin birçok bilinmeyenini bilini hale getirmiştir.

Işın Demirkent, meslek yaşantısında özellikle öğretim üyeliğinde ciddiyeti ve titizliği ile tanınmış bir tarihçi idi. İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Latince ve Grekçe biliyordu.

Işın Demirkent

Eserleri

Prof. Dr. Işın Demirkent'in yayınlanmış olan 13 kitabı, 57 makalesi ve 16 ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. Kitap ve maddeleri:

A. Telif Eserleri:

1. Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118), I, Türk Tarih Kurumu, İstanbul 1975; 2. baskı Ankara 1990.
2. Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146), II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987; 2. baskı Ankara 1994.
3. Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996.
4. Bizans Tarihi Yazıları, (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler), Dünya Kitapları, İstanbul 2005.
5. Haçlı Seferleri (1095-1291), Dünya Yayıncılık İstanbul 1997; 2. baskı İstanbul 2004.
6. Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261-1453), (Fehametin Başar ile birlikte) İstanbul Üniversitesi Yay., 2003.
7. Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206), İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.
8. Bizans İmparatorluğu Dönemi İstanbul, 330-1453, Metin Yazarı: Prof. Dr. Işın Demirkent, Fotoğraflar: Haluk Özözlü, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999. (Tanıtım Kitabı).
9. The Era of the Byzantine Empire Istanbul, 330-1453 A.D., Text Prof. Dr. Işın Demirkent, Photographs: Haluk Özözlü, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999. (Guide Book).
10. İstanbul Album (Derleme). Dünya Yayıncılık, İstanbul (tarihsiz).

11. Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261-1453), (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Işın Demirkent, Doç. Dr. Fahameddin Başar, Yrd. Doç. Dr. Ebru Altan, Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik, Yrd. Doç. Dr. Haluk Kortel), İstanbul'un Fethinin ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunun 550. Yıldönümü Armağanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2003.

B. Tercümeleeri:

1. Mikhail Psellos'un Khronographia'sı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.
2. Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118 - 1176), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

C. Ansiklopedi Maddeleri:

- "Bizans", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, VI: 230-244.
"Franklar", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XIII: 173-176.
"Haçlılar", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XIV: 525-546.
"Haçlılar", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, III: 483-489.
"Hassan b. Gümüştegin", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XVI: 396-397.
"Herakleios", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XVII: 210-215.
"İstanbul. Tarih: Kuruluşundan Fethine Kadar", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXIII: 205-212.
"Kayser", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXV: 94-96.
"Kıbrıs. Tarih (Osmanlı Öncesi)", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXV: 370-374.
"Kılıç Arslan I", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXV: 396-399.
"Kudüs. Haçlılar Dönemi", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXVI: 329-332.
"Kürboğa", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXVI: 562-563.
"Maarretünnu'man", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXVII: 274-276.
"Menbic", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXIX: 123-124.
"Mevdüd b. Altuntegin", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXIX: 427-429.
"Misis", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXX: 178-181.
"Sümeysat", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XI: 232-236.

REFERANSLAR

- Başar, Fahameddin, Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iutarih/article/download/1023016740/1023015927>)
- Baykara, Tuncer, "Prof. Dr. Işın Demirkent", Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXI, Sayı/Number 1, Temmuz/July 2006: 227
<http://www.iskenderiye.com/biyografi/ayrinti.asp?sirano=57431>
http://tr.wikipedia.org/wiki/I%C5%9F%C4%B1n_Demirkent

- <http://www.ttk.gov.tr/yonetim/i-demirkent.htm>
www.turkish.media.com/forum/lofiversion/index.php/t3015.html
Kürkçüoğlu, A. Cihat, "Urfa Tarihçisi Prof. Dr. Işın Demirkent", (www.urfahabernet-14/02/2006)
Seviğ, Veysi, "Prof. Dr. Işın Demirkent'i Kaybettik", Dünya Gazetesi, 06.02.2006 Pazartesi (<http://www.turmobil.org.tr/turmobil/basin/06-02-2006.htm>)

Şanlıurfa Halk Oyunları Giysisinde Gelenekseli Yeniden Tasarlama ve Uygulama Süreci

İsmail SÜNGER
Öğretmen-Halk Oyunları Araştırmacısı
sunger_i@hotmail.com

Bir toplumda çok eskilerden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar olarak ifade bulan "gelenek" kavramı doğrultusunda "geleneksel" kavramını; geleneğe dayanan, gelenele ilgili olan olarak ifade edebiliriz. Halk oyunlarını da bu çerçevede ele aldığımızda, giysimüzik-oyun üçlemesinin eskiden kalan yapısının ne kadar korunduğu ve geleceğe aktarılma sürecinde ne kadar değiştiği/geliştiği/tahribata uğradığı ya da geleneksel olanın değiştirilebilir/geliştirilebilir bir şey olup olmadığı üzerine yapılacak tartışmalar bu alan için yararlı olacaktır.

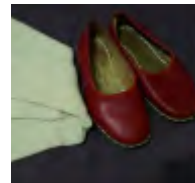
"Geleneksel giyim kuşam" diye ifade ettiğimiz giyiniş biçimi, günümüzde ülkemizin sınırlı bazı bölgeleri dışında günlük yaşamda varlığını sürdürmemektedir. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel giyim kuşamı yaşatan bir araç olması bakımından halk oyunları-

nın önemi daha açık bir biçimde ortaya çıkar. Bu durumu Şanlıurfa özelinde ele aldığımızda geleneksel giyim kuşam içinde hala yaşamakta olan ya da temsili biçimde kullanılan giysi ve aksesuar parçaları kadınlarda ve erkeklerde başa, bedene ve ayağa giyilenler olarak şu şekilde sayılabilir:

Geleneksel Erkek ve Kadın Giyimi

Erkeklerde sırmalı puşu, keçe külah, gömlek, kırk düğme yelek, ceket, şalvar, bel bağı, mendil, çorap, postal, pazubent gibi giysi ve aksesuarların varlığından söz edebiliriz.

Kadın giyiminde ise; gümüş taç başlık, köfü, neçek, hibriye, entari, etek, sıkma yelek, şalvar, önlük, üçetek, kemer, mendil, çorap, postal, hamayıl, halhal, üçkor, reşme gibi giysi ve aksesuarlardan söz edebiliriz. Bu giysi parçaları ve aksesuarlar renk, kumaş, desen, malzeme gibi farklılıklar göstermektedir.

Bayan giysi ve takılar

Edessa Kralı Abgar Ukkama

Geleneksel Giyim Yozlaşması

Geleneksel giyim kuşam içinde yer alan bazı giysi ve aksesuar parçaları günümüzde kendisine yaşam alanı bulamamakta ya da bir takım yanlış uygulamalarla geleneksel yapısından uzaklaşmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında geleneksel el sanatları üretiminin kaybolmaya yüz tutması, maliyet, arz-talep ve halk oyunları yarışma/gösteri kültürünün getirisi olan bir takım yanlış uygulamalar yer almaktadır.

Geleneksel Giyim Yeniden Canlandırılması

Şanlıurfa halk oyunları için yeni bir giysi takımı ihtiyacından hareketle yola çıkıldığında maliyet, tasarım ve üretim gibi birbirinden zorlu üç aşama ile karşı karşıya kalınmaktadır. Daha öncesinde ise "neden yeni bir giysi takımı üretilmeli" sorusuna yanıt olacak bir ihtiyacın ortaya çıkması gerekmektedir. Giysi ve aksesuarların koşullara bağlı olarak yıpranan, sökülüp, yırtılan, kaybolan, bozulan, parçalanmış bir yapıya sahip olduğu ve belli bir zaman geçtikten sonra yenilerine ihtiyaç duyulabileceği konusunda, üretim için maddi kaynak sağlayan kişi ve kurumların inka edilmesi gerekmektedir. Şanlıurfa'da 2013 yılında kurulan ve kısa adı MOZKED olan Mozaik Kültür Sanat ve Spor Derneği'nin

teklifi ve Eyyübiye Belediyesi Kültür Müdürlüğü'nün kararıyla bir giysi üretim çalışması yapılmasına karar verildi. Mart 2015'te ilk tasarım ve araştırma çalışmalarına başlandı. Geleneksel olanın yeniden tasarlanması sorunu ile bu aşamada yüz yüze gelindi. Geleneksel olanın yeniden tasarlanabilir mi?, geleneksel olanda değiştirilebilir unsurlar var mıdır? gibi önemli soruların yanıtını almadan üretime başlanamazdı. Çünkü mevcut haliyle Şanlıurfa halk oyunları giysilerinde uzun zamandır kullanılan geleneksel bir takım yanlış uygulamaların olması ve yeni yapılacak giysi çalışmasında aynı yanlış uygulamaların sürdürülmesi halinde, yanlış olanın gelenekselleşmesi gibi ciddi bir hata yapılması ihtimalinin sorumluluğunu taşıyan bir ekip bu işte çalışacaktı.

Yörede erkek giysisinde hâkim renk kırk düğme yelek ve şalvarda iken, kız giysisinde hâkim renk üçetekte göze çarptığı için özellikle bu giysi parçaları üzerinde çalışmaya, diğer giysi parçası ve aksesuar renklerini bu ana parçaların rengine uyumlu olacak biçimde tasarlamaya karar verildi. Denen renk seçenekleri sonrasında erkek giysisi için geleneksel renk çeşitliliği içinde yer alan ama oyun topluluklarının yaygın olarak kullanmadığı griye, kız giysisi için ise daha önce denenmemiş olan pembeye karar verildi. Kız aksesuarlarının tamamı gümüş olacağı için üçetek üzerine işlenecek nakışların da gümüş rengi olması kararlaştırıldı.

Diğer giysi ve aksesuar parçalarının kumaş ve renk seçimi de bu hâkim renklere göre yapıldı ve malzeme arayışı da buna göre yapılmaya başlandı.

Kullanılacak kız ve erkek başlıklarına karar verirken, yine geleneksellik ölçüt alınarak, yaygın olanın dışında bir takım arayışlar yapıldı. Yeni üretilen halk oyunları giysisinde, Şanlıurfa geleneksel giyimi içinde yer almasına rağmen oyun toplulukları tarafından yaygın olarak kullanılmayan keçe külah başlığın kullanılmasına karar verildi. Kız başlığı olarak ise, üretimi hiç yapılmayan, oyun toplulukları tarafından neredeyse hiç kullanılmayan üzeri geleneksel gümüş takılarla (üç kor, reşme) süslenmiş köfü'nün kullanılmasına karar verildi. Köfü'nün biçimi ve yapımı için görsel ve sözel kaynak taramalarına başlandı. Ayağa giyilecek postalların rengine karar verilirken, kız ve erkek giysilerinin hâkim rengine göre kızlar için kırmızı, erkekler için siyah renk uygun görüldü.

Üretim aşamasına geçilmeden önce hangi ustalarla çalışılacağına karar verildi. Üretimin önemli ayaklarından birini terzi üstleneceği için ilk olarak Şanlıurfa'da halk oyunları giysisinin üretimine uzun yıllar katkısı olan ve bu alanda yaptığı işlerin kalitesiyle adından söz ettiren Hanifi Usta ile görüşüldü. Şanlıurfa'nın eski çarşı diye anılan hanlar bölgesindeki kumaşçılarda giysi parçaları için malzeme araştırmasına çıkıldı. Kırk düğme yelek ve erkek şalvarı için gri renk gabardin, kırk düğme yeleğin kol ve sırtında kullanılmak üzere kurşuni gri astar, üçetek için pembe kadife kumaşlar istenilen kalitede seçildi ve alındı. Bir taraftan da entari, önlük ve tuman denen kız şalvarı için kumaş araştırmalarına devam edildi. Proje ekibi ve terzi, giyildiğinde dökümlü

duran poplin kumaşın entari için uygun olacağını düşündü. Yapılan saha araştırmalarında bervanek denen önlüklerin genellikle siyah olduğu görülmüştü. Geleneksel yaşamda siyah rengin tercih edilmesinin nedeni, önlüğün elbiseyi kirden koruyan bir kalkan görevi görmesiydi. Şükrü Üzümcü rehberliğinde çalışan proje ekibi, halk oyunları giysisinde önlüğün temsili bir nitelik kazandığını ve yine koyu renk olması koşuluyla renginin değiştirilebileceğine karar verdi. Bu doğrultuda, üretimi yapılacak kız giysisinin genel görünümüne uyumlu olacağı düşünülen bordo, dikilecek olan önlük için uygun bulundu ve dikim için bordo poplin kumaş satın alındı. Önlükte kullanılacak nakışların rengi ve deseni ise giysilerin genel görünümüne ulaştıktan sonra düşünülmek üzere sonraya bırakıldı. Kız şalvarı için pek çok seçenek denendi ve genel görünümüne uyumlu olacağı düşünülen emprime bir kumaş seçildi.

Erkek gömleğinde uzun zamandır, tezgahta dokunan ve nohutlu olarak isimlendirilen kahverengi-beyaz küçük kareli kumaşın yerine aynı desende fabrikasyon kumaşın yaygın olarak kullanıldığı biliniyordu. Ancak bu kumaşın, renk ve desen özellikleri ile yeni üretilen giysi takımı ile uyumlu olmayacağına karar verildi. Proje ekibi, Şanlıurfa halk oyunları giysi seçkisi içinde yer alan bir başka kumaş ile yeni gömlek tasarımını uygulamaya karar verdi. Bu tasarım için beyaz zemin üzerine ince ve dikey renkli çizgilere sahip pamuklu kumaşın uygun olacağı düşünüldü ve kolları saat kapak hakim yaka özellikteki erkek gömleği dikimi de böylece gerçekleştirilmiş oldu.

Yemeni (postal)

Reşme ve Üçkar

Ana giysi parçalarının üretimleri böylece gerçekleştirilirken, detay olarak değerlendirilen işlerin daha fazla zaman ve emek gerektireceğini gösteren durumlarla karşılaşıldı. İlk olarak, kırk düğme yelek üzerinde kullanılan "kaytan" isimli işlemelerin bulunması için araştırmalar yapıldı. Urfa'daki esnafın taranması sonucu bulunan siyah ve kahverengi kaytan örneklerinin, gri renkteki kırk düğme yelek ile uyumlu olmayacağı görülünce, malzeme çeşitliliğindeki fazlalık ve mesafe yakınlığı göz önüne alınarak Gaziantep'e gidildi. Gaziantep çarşılarındaki esnafalarda, kullanacağımız gri gabardin kumaş üzerine uyumlu olacağı düşünülen kurşuni gri kaytanın örneği bulundu. Fakat bu kaytan, esnafın elinde yeterli miktarda bulunmadığı için esnaf tarafından İstanbul'daki toptancıdan sipariş edildi ve yaklaşık on gün sonra terzinin elinde oldu.

Bayan kıyafetinde yer alan Köfü, günümüzde geleneksel yaşamda neredeyse varlığını sürdürmeyen, çoğu halk oyunları topluluğu tarafından da kullanılmayan bir başlık türü olduğu için proje ekibinin tasarım sürecinde en fazla zorlandığı giysi parçalarından biri

oldu. Ekibe yardımcı olacak görsellere ulaşabilmek için pek çok yazılı ve görsel kaynağın yanında, youtube isimli video paylaşım sitesine yüklenmiş olan eski urfa fotoğraflarından oluşturulmuş video klipler incelendi. Bunun yanında, elli yaş üstü olan, kendisi ya da yakınları bu başlığı kullanmış olan Urfa'lı kadınlarla görüşülerek fikirleri alındı. "Köfü" nün üzerine monte edilecek gümüş takıların imitasyon örneklerinin araştırılmasına başlandı. Urfa'da yapılan araştırmalarda bu malzemelere ulaşılabilecek bir pazar olmadığını gören proje ekibi, araştırma için bir kez daha Gaziantep ziyaretinde bulundu. Bu ziyaret sırasında, istenen takıların birkaç farklı imitasyon örneğine rastlandı. Geleneksel olan gümüş takılara görüntü olarak en yakın olan örnekler seçildi. Sipariş edilen imitasyon takılar yaklaşık bir ay sonra proje ekibinin eline ulaştı. Yapay saç görüntüsü veren "saç koru" isimli parça bütün köfülerin ense kısmına dikildi. Saç korunda yer alan örgülerin ucuna giysinin genel görünümü ile uyumlu olacak renklerde püsküller takıldı. Köfünün alın bölümüne üçkor denilen aksesuar dikildi. Hemen ardından köfünün sağ ve sol yanlarına, reşme denilen aksesuarlar dikildi. Böylelikle köfünün genel görünümü bitirilmiş oldu. Son olarak neçek denilen beyaz kare tül bent, ikiye katlanarak üçgen biçime sokuldu ve köfünün ön kısmını açıkta bırakacak biçimde üzerine yerleştirildi. Giysinin genel görüntüsü ile uyumlu olacak birer pembe ve yeşil renk tül mendil şerit biçimde neçenin köfuye sabitlenmesi için etrafına sarıldı ve köfünün yan tarafında fiyonk biçiminde bağlandı. Bu haliyle köfünün son görüntüsü elde edilmiş oldu.

Kız oyuncuların kullandığı bervanek denilen önlüklerin üzerine bitkisel motifli kanaviçe nakışlar yapılması planlandı. Nakışların elde yapılmasının

Erkek giysisi

Kadın giysisi

geleneksele daha bağlı kalınması anlamına geldiğini düşünen proje ekibi bu iş için çeşitli ustalarla görüşerek zaman ve maliyet konusunda fikir edindi. Nakışların elde yapılmasının hesap edilen maliyetin çok üzerinde olması ve işin teslim süresini çok öteleyecek olmasının yaratacağı problem, ekibin alternatif bir rota denemesini zorunlu hale getirdi. Daha kısa sürede üretilen ve maliyeti çok daha uygun olan makine nakışının istenilen sonucu verip vermeyeceği üzerine bir dizi piyasa araştırması yapıldı. Sonuçta bilgisayar destekli makinelerin yaptığı kanaviçe ve sarma nakışlara karar verildi. Karanfil ve gül motifleri ile bezeli bir kompozisyonun önlüklerin üzerine işlenmesine karar verildi. Sipariş edilen önlükler, nakışlanmış olarak yaklaşık on beş gün sonra ekibin eline ulaştı.

Erkek başlığı olarak keçe külah kullanılmasına karar veren proje ekibi, GESEM'de çalışan keçe ustası ile görüşerek istediği tipte kahverengi keçeden başlık siparişi verdi. Hazırlanan keçe başlıklara terzi tarafından astar olarak Amerikan bezi dikildi. Keçenin etrafına sarılacak olan kumaşa karar verilmesi uzun bir zaman aldı. Yapılan kaynak taramaları ve araştırmalar, keçe külah denen başlığın etrafına kumaş sarılarak kullanıldığını gösteriyordu. Hakim rengi gri olan erkek giysisinde kahverengi olan parçaların yalnızca keçe külah ve geleneksel olarak başka

renk üretimi yapılmayan hışvalı isimli bel bağı olmasının renk uyumsuzluğu yaratıp yaratmayacağı proje ekibini uzun süre düşündürdü. Keçe külah üzerine sarılacak olan kumaşın da kahverengi tonunda olmasının, giysisinin genel görünümünde bir uyumsuzluk yaratmayacağı düşünüldü. Üretimdeki renk alternatifi fazla olan, halk arasında "arafat" olarak adlandırılan kumaşın kahverengi tonunda olanının keçe külah üzerine sarılarak kullanılmasına karar verildi.

Üçetek, kız halk oyunları giysisinin en gösterişli ve ön planda olan giysi parçası olduğu için, üçetek üzerine işlenecek nakışların yapısı, rengi ve niteliği konusu üzerinde önemle duruldu. Mevcut nakışların desen yapısını ortaya koymak amacıyla arşiv ve kaynak taraması yapıldı. Çeşitli kurumlar ziyaret edilerek halk oyunları giysileri incelendi. Bunun yanı sıra görsel kaynak araştırmaları yapıldı. Elde edilen veriler incelendiğinde, üçetek üzerine işlenen nakışlar arasında bir standart görülmedi. Yalnızca bitkisel motiflerin hâkim olduğu nakışların yanında bitkisel ve geometrik motiflerin bir arada kullanıldığı nakışlara rastlandı. Daha eskiye gidildikçe fotoğraf ve kişisel giysi arşivlerinde hiç nakış yapılmamış, yalnızca yaka, kol ve etek bölgelerine dikilmiş gümüş ya da altın rengi şeritlerin olduğu üçetek örnekleri ile karşılaşıldı. Proje ekibi, üretilen yeni üçetek üzerine yapılması planlanan na-

kışlar için yeni ve denenmemiş bir desen kompozisyonu üretmek yerine, araştırmalar sonunda tespit edilen nakış örnekleri arasından görsel olarak en estetik olanı seçerek uygulamasını yaptırmaya karar verdi. Araştırmalar süresince incelenen nakış örnekleri içinde görsel olarak en estetik ve şık olan örneğe, kısa adı ŞURKAV olan Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı tarafından 1995 yılında yaptırılan halk oyunları giysilerinde yer alan üçetek örneğinde rastlandı. Bitkisel ve geometrik motiflerin bir arada kullanıldığı bu desen kompozisyonunun, giysisinin genel görünümüne uygun olacağı düşünülen gümüş rengi ipliklerle yapılmasına karar verildi. Üç etekler yaklaşık 45 gün sonra bitirilerek proje ekibine teslim edildi.

Mart ayının ilk günlerinden itibaren başlayan araştırma, inceleme, tasarım, alışveriş, sipariş, dikiş gibi birbirinden farklı ve bir o kadar da zor, aynı zamanda hafife alınmayacak bir sorumluluk yüklü macera, yaklaşık üç buçuk aylık yoğun ve çok yönlü bir çalışmanın ardından yeni giysi takımının tamamlanması ile son buldu. Üretilen yeni giysi takımı ilk olarak Haziran 2015'te Şanlıurfa Eyyübiye Belediyesi adına MOZKED Derneği oyuncular tarafından Bulgaristan'ın Primorsko kentinde düzenlenen uluslararası halk oyunları festivalindeki gösterilerde izleyici karşısına çıktı.

Urfalı Bestekârlar: 18

AHMET CANKAT

Abdullah BALAK
Halk Kültürü Araştırmacısı
Bestekar-Söz Yazarı

Ses sanatçısı ve bestekâr Ahmet Cankat, Ahmet Cemil Cankat ve Minteha Hanım'ın ikinci çocuğu olarak 11.11.1934 tarihinde Urfa'nın Dergezenli Mahallesi'nde doğdu. İlk ve ortaokulu Urfa'da bitirdi. Sonra Sanat Okuluna gitti. Babası evlerini İstanbul'a götürdüğü için Urfa'da ki okulun ikinci sınıfından ayrılarak Tophane'deki okula devam etti.

Askerliğini 1955-1957 yılları arasında Kütahya merkez ve Perşembe ilçesinde tamamladı. 1957 yılında Ordu ilinden Memnune hanımla evlendi. 18 yıl (babası ile birlikte) Urfa'da kaldı. Ahmet Cemil, Mihriban, Ömer Faruk ve Emrullah isimlerinde dört çocukları oldu.

1971 yılında Şanlıurfa Et-Balık kurumunda şoför olarak çalışmaya başladı. Bu vesile ile yurtiçi ve yurtdışında birçok yeri görme fırsatı oldu. 1976 yılında Ankara'ya yerleşti ve 1988 yılında Et balık Kurumu'ndan emekli oldu.

Düzyün bir yaşantısı olan Ahmet Cankat iyi bir aile babasıydı. 1969 ve 1977 yılında iki defa Hacc'a gitti.

Urfa türkülerini geniş kitlelere sevdiren sanatçıların biri de Ahmet Cankat'dır. "Sabah ile sabah ile", "Bağda güller açıyor", "Ayağına giymiş kara yemeni", "Uzun uzun kamışlar", "Pınara varmadın mı" türkülerini, "Nere gidim", "Yara bende", "Bende bu gurbetin nesine geldim" uzun havalarını da 1960'lı yıllarda okuyarak halka sevdiren sanatçıdır.

Ahmet Cankat, Babası Urfalı ünlü ses sanatçısı Cemil Cankat'ın müzik ve sanat camiası içinde büyüdü. Önceleri kemanla başladyısa da sonraları ud ve cümbüş çaldı. Devrin birçok ustalarından dersler aldı. Kemanı Haydar Tatlıyay, Haydar Telhüner, Hasan Dıramalı hocalarından birkaçıydı. Tabi ki en büyük hocası da babası Cemil Cankat'tı Urfa'da iken birçok ustanın müzik meclisine katılıp onlardan feyz aldı, beraber çaldı söyledi, makam bilgisini ilerletti.

Sesi çok güzel olan Ahmet Cankat'ın kendine has gırtlak nağmeleri vardır. Şarkı, türkü, hoyrat ve gazelleri kendine has bir tavrıyla okurdu. Sesinin güzelliği önce yakınlarının, daha sonra da plak yapımcılarının dikkatini çekti. 1958 yılında Columbia firmasına yaptığı "seni sevdim pek çok sevdim" adlı ilk taş plağı çok sevildi. 1960-70 yılları arasında yurdun en meşhur ses sanatçılarından biri oldu.

Yurtdışında da tanındı, bilhassa Almanya ve Hollanda'ya işçi olarak giden gurbetçiler Ahmet Cankat'ın plaklarını beğeniyile dinlemekteydiler.

Ahmet Cankat'ın kendine has bir okuma tavrı vardı ve halk bu tavrı çok sevmişti. Her şöhretli sanatçının taklit edildiği gibi, Ahmet Cankat'ı da taklit eden birçok kişi çıktı. Zamanın ünlü sanatçısı Ahmet Sezgin için, "Ahmet Cankat'ın taklidini yapıyor" deniliyordu.

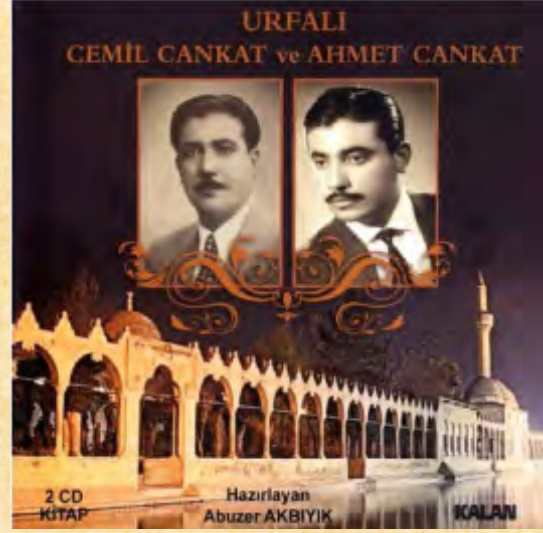
Meşhur olduğu dönemlerde gazinolar iyi iş yapmaktaydı. Gazinocular da daha çok müşteri çekebilme için dönemin meşhur sanatçıları sahneye çıkarmaya çaba sarf ediyorlardı. Ahmet Cankat da o dönem piyasada tanınmakta ve plakları iyi satılmaktaydı. Gazinocular Ahmet Cankat'ı da sahneye çıkarmak üzere cazip teklifler sundular, fakat Ahmet Cankat gazinocuların tekliflerini geri çevirdi, sahneye çıkmadı, mütevazı yaşantıyı seçti.

Ahmet Cankat'ın sesi halk müziği, sanat müziği, fantezi parçalar okumaya müsaitti. Bu güne kadar Grafson, Edifon, Şençalar, Pathe, Coşkun, Urfa'nın Sesi Plak şirketlerine 30'un üzerinde Taş Plak, 45'lik ve Lonğ Play yaptı. Elazığ ve İstanbul'da birçok kaset yaptı.

Ahmet Cankat ses sanatçılığının yanında besteler de yapmıştır. "Sabah ile sabah ile" türküsü yıllarca dillerden düşmeyen eseridir. Ayrıca "Kime gidim", "Ver benim ver benim gonca

Ahmet Cankat

2011 yılında hazırlanan CD ve kitapçık

gülümü”, “Kalbimin anahtarı”, “Uçun kuşlar uçun artık inin başlara”, “Gel bana gel güzelim”, “Seherden uyanır okşaram seni”, “Urfalı derler bağı yanık san” gibi 50’nin üzerinde meşhur olmuş bestesi vardır.

Ahmet Cankat’ın TRT Repertuarına kaynak kişi olarak kazandırdığı uzun havalar şunlardır:

“Ayağında cızma burnunda hızma” Kaynak Kişi: Ahmet Cankat, Derleyen: Kubilay Dökmetaş, TRT Repertuar No: 55.

“Leylası var Mecnun’un Leylası var” Kaynak Kişi: Ahmet Cankat, Derleyen: TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, TRT Repertuar No: 297.

“Bir ay doğar Maraş’tan” Kaynak Kişi: Ahmet Cankat., Derleyen: Abuzer Akbiyik, TRT Repertuar No: 95.

Ahmet Cankat’ın “Bir kadeh atarım akşam olunca”, “Bir kadeh ver, bir şarap ver”, “İçmeden sarhoş oldum” gibi içinde alkol geçen eserleri okumuştur fakat kendisi hayatı boyunca alkol içmemiş, sigara kullanmamıştır ve bu ortamlardan çok rahatsız olmuştur.

Ahmet Cankat 1960’lı yılların “Tatlises”i idi, fakat plakları ve bestelerinden, Urfa’nın sesini duyurmaktan başka maddi olarak bir şey kazanmamıştı. Uzun yıllar Et-Balık Kurumu’nda şoför olarak çalışıp emekli oldu. Emekli ikramiyesiyle Ankara’da aldığı evinde emekli maaşı ile geçimini sağlıyordu. Otomobilini de vefatından bir müddet önce almıştı. Mütevazı yaşantısı vardı. Maddi olarak zengin olmayan Ahmet Cankat’ın gönlü zengindi, sofrası açıktı, gözü toktu. Dürüsttü, kalender-

di, kalbinde kötülük yoktu. Yiğitti, yanlışa tahammül edemezdi. Bu yüzden iki defa hapse girip çıkmıştı. Yakışıklı idi, yaşı 70’i geçmesine rağmen saçları dökülmemiş ve simsiyahtı. Giyimine çok dikkat eder, uyumlu giyinirdi.

Ahmet Cankat’ın oğulları da enstrüman çalmakta ve güzel sese sahiptirler. Fakat müzikle zevk için uğraşmaktadır. Oğullarından Cemil ve Faruk Ud, Emrullah ise klavye çalmaktadır. Oğlu Faruk Cankat 1997 yılında Segâh Müzik Üretim Şirketi adına “Sevmekten yoruludum, Urfalı derler” isimli babasının eserlerinden oluşan bir kaset yapmıştır.

Araştırmacı yazar Abuzer Akbiyik, 2011 yılında Cemil Cankat ve oğlu Ahmet Cankat’ın seslendirdiği arşiv kayıtlarından oluşan iki CD’lik bir albüm hazırladı. Kalan Müzik tarafından yayınlanan bu çalışmada Cemil Cankat’ın seslendirdiği 20 eser, Ahmet Cankat’ın seslendirdiği 23 eser yer almaktadır.

Ahmet Cankat ile eski bir aile dostluğumuz vardı. Urfa’yı çok severdi. Bu nedenle zaman zaman Ankara’dan Urfa’ya gelir birkaç gün kalır, dost ve ahbablarını ziyaret eder, memleket hasretini giderirdi. Bu gelişlerinde bir araya gelip söyleşir, dertleşir ve karşılıklı türküler, uzun havalar okurduk. İşte bu vesile ile geldiği Urfa’da 28 Eylül 2004 akşamı, 70 yaşında kalp krizinden vefat etti. Pek çok dostu ve seveni tarafından Yusuf Paşa Camii’nden alınan naaşı, Bediüzzaman Aile Mezarlığı’na defnedildi. Allah rahmet etsin, mekanı cennet olsun.

Abuzer Akbiyik, Ahmet Cankat ile

Ahmet Cankat ve Vali Ziyaeddin Akbulut, Cemil Cankat’ı Anma Gecesi / 19 Ocak 1996

Bu Dağın İncisi Var

♩ = 240

64 Saz...

Bu dağın inci si var
Val la hi çok se ve rem

Ne gü zel ba cı sı var
Bil la hi çok se ve rem

İs te dim ver me di ler
Sev di ğim se ni ni çin

İ çim de a cı sı var
2- Ben bu ca nım dan ge çe rem

Bu dağın incisi var
Ne güzel bacısı var
İstedim vermediler
İçimde acısı var

Bu dağı delemedim
O yara gidemedim
Yeddi yıldır sevmişem
Sırrına eremedim

Vallahi çok severem
Billahi çok severem
Sevdiğim senin için
Ben bu canımdan geçerem

Vallahi yalançısın
Billahi yalançısın
Sen bir haramzadesen
Sözüme inanmısın

Sabah ile Sabah ile

♩ = 300

242

Saz...

2- (Ah) Sa ba hi le sa ba hi le

Kah ve ge lir ta ba ği le

An nen se ni ba na ver miş

Kü çük yav rum na za ri le

İş te böy le Her gün böy le

Ha li mizböy le U ya ma na man

Sabah ile sabah ile
Kahve gelir tabağ ile
Annen seni bana vermiş
Küçük yavrum nazar ile

Çay başından yar geliyor
Katlı da fistan dar geliyor
Sevdim sevdim eller aldı
O da bana ar geliyor

Çay başında yarı gördüm
Yolun kenarına durdum
Nazlı yarım gelir diye
Bir çift cevabını sordum

İşte böyle
Hergün böyle
Halimiz böyle
Uy aman aman

İşte böyle
Hergün böyle
Halimiz böyle
Uy aman aman

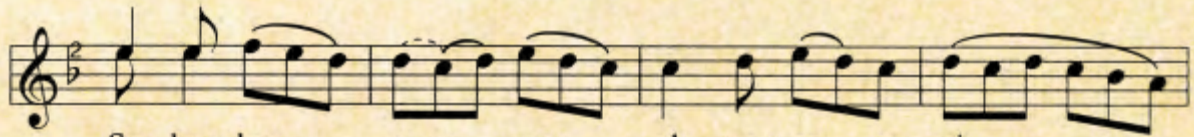
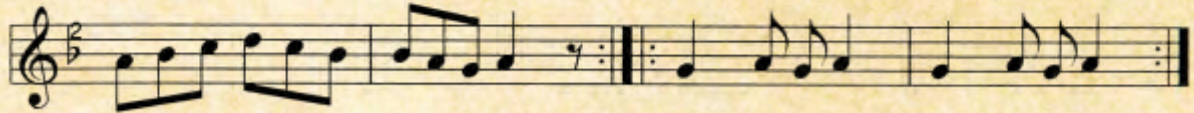
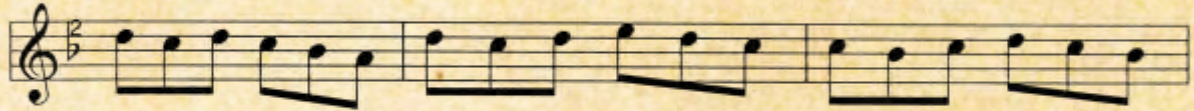
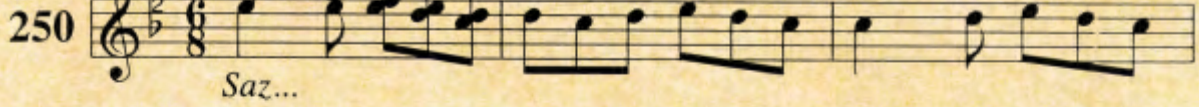
İşte böyle
Hergün böyle
Halimiz böyle
Uy aman aman

Söz : Ahmet Cankat
Beste : Ahmet Cankat

Makamı : Hüseyni
Notalayan : Salih Turhan

Seherde Uyanıp Okşaram Seni (Ver Benim Gonca Gülümü)

♩ = 280

Se her den u ya nıp ok şa ram se ni
Bir ge ce gör me sem öz le rem se ni

Val la hi gül gi bi kok la ram se ni
Ka şı na gö zü ne kur ba nam se nin

Ver be nim ver be nim gon ca gü lü mü

Em du dak la rı mı diş le di li mi

Seherden uyanıp okşaram seni
Vallahi gül gibi koklaram seni
Bir gece görmesem özlerem seni
Kaşına gözüne kurbanam senin

Yakıyor ateşin sevdiğim beni
Ölüm vermenem kimseye seni
Mecnun'a dönderdi bu sevda beni
Sinemi sinene saraydım senin

Ver benim gonca gönlümü
Em dudaklarımı dişle dilimi

Ver benim gonca gönlümü
Em dudaklarımı dişle dilimi

Urfalı Derler Bağrı Yanıksan

♩. = 90

278 *Saz...*

Ur fa lı der ler bağ rı ya nık san
Kim se nin de ğil be nim ma lım san
ya nık san ma lım san Hem ye tim hem de ök süz
Hemsev di ğim hem be nim
ka lıp san ca nım san ka lıp san ca nım san ka lıp san ca nım san

Urfalı derler bağrı (yanıksan) ²
Hem yetim hem de öksüz (kalıpsan) ³
Kimsenin değil benim (malımsan) ²
hem sevdiğim hem benim (canımsan) ³

Başım alıp Urfa'dan (giderim) ²
Seni çok çok seviyem (meleđim) ³
Seni severem desem (güzelim) ²
Oynar yerinden vallah (yüređim) ³

Taş kesildim karşımda (nedeyim) ²
Ađzım dilim kurudu (öleyim) ³
Seni sevmek suç ise (bileyim) ²
Senin olmaktır vallah (dileđim) ³

Yağmur Yağar Göl Olur

♩ = 230

294

Yağmur yağar göl olur
Aman yar canım yar
Benim bir sevdiğim var
Onu da bugün el alır
Akar gider sel olur
Benim sende gönlüm var
Digel artık nazlı yar
Beni de koydun ellere
Akar gider göllere
Sen gelin olup gittin
Beni de koydun ellere
Akar gider göllere
Sen gelin olup gittin
Beni de koydun ellere

Yağmur yağar göl olur
Akar gider sel olur
Benim bir sevdiğim var
Onu da bugün el alır

Yağmur yağar yerlere
Akar gider göllere
Sen gelin olup gittin
Beni de koydun ellere

Aman yar canım yar
Benim sende gönlüm var
Digel artık nazlı yar
Benim ol sen gülüm yar

Aman yar canım yar
Benim sende gönlüm var
Digel artık nazlı yar
Benim ol sen gülüm yar

Şanlıurfa Ulu Cami Haziresinde KADIN MEZAR TAŞLARI

Doç. Dr. Hikmet ATİK
Necmettin Erbakan Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı ABD
nevahik@hotmail.com

İnşa ve bâni kitâbesi olmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmeyen Şanlıurfa Ulu Cami (1), şehir merkezindeki tarihi doku içerisinde yer almaktadır. Bu tarihi Cami'nin avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alan hazirede, bugün toplam 127 mezar bulunmaktadır.

Çok iyi korunan bu mezarlık ve mezar taşları günümüze kadar büyük ölçüde orijinal haliyle korunarak ulaşmıştır. Ayrıca haziredeki mezarların büyük bir kısmında yatan kişilerin cinsiyeti de mezar taşı yazılarından hareketle belirlenebilmektedir. Mükerrer definlerin de dikkati çektiği bu mezarlardan 67 tanesinde toplam 90 erkek, 52 tanesinde de toplam 74 kadın gömülü bulunmaktadır.

Bu mezarlarda yöreye özgü taşlardan yapılmış farklı ebatlarda baştaşları bulunmaktadır. Bu taşlarda ölen kişinin adı, sosyal statüsü gibi bilgilerin yanında onun için yazılmış olan ve vefat tarihini de içeren gazel şeklinde şiirler bulunmaktadır. Bu bilgiler hem o mezarda gömülü kişiler hakkında bilgi vermekte hem de yazılan şiirle onun ölümünden dolayı duyulan hüzne tercüman olmaktadır.

Biz çalışmamızda bu hazirede gömülü olan 71 tane kadına ait mezar taşlarındaki yazılar ve şiirlerden hareketle kadın mezarları ve mezar taşları hakkında genel karakteristikler üzerinde durmaya çalışacağız.

Ulu Cami Haziresi'nde toplam 52 mezarda mükerrer definlerle beraber 72 tane kadın bulunmaktadır. Çalışmamız esnasında bu mezar taşları tek tek ele alınarak okunmuştur.

Çok iyi korunmasına rağmen bazı mezar taşlarında meydana gelen yıpranmalar ve kayıplardan dolayı mezarda medfun olan kişinin tam adı okunamamıştır. Bu kısımlar çalışmamızda ... şeklinde boşluklar bırakılarak gösterilmiştir.

Mezar taşları üzerinde bulunan taş ustalarından ya da onlara taşın üzerine yazılması için verilen metinlerden kaynaklanan yazım yanlışlıkları, olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Bu yanlışlar konusunda mezarın mevcut durumunu aktarma gayesiyle herhangi bir düzeltme işlemi yapılmamıştır.

Ulu cami haziresinde bulunan bu mezar taşları incelendiğinde, baş taşlarında orada medfun bulunan kişilerin isimleri, baba adları vs yazarken ayak taşında bazen o kişinin vefatına dair düşünülen tarihler bazen ziyarete gelenlerden dua talebi, bazen de Arapça bir şiir ya da dua yazıldığı görülecektir.

Bu mezarlardan bazılarının baştaşında Hz. Ali'nin:

"İlâhî ente zû fazlin ve mennin
Ve innî zû hatâyâ fa'fû annî

Şeklinde başlayan, "İlâhî sen fazilet ve ikram sahibisin. Bense hatalar sahibi, bağışla beni zannederim ki bütün güzellikler sendendir. Gerçekleştir ey İlahim güzel zannımı" anlamına gelen duası yer almaktadır. Mezarın baştaşında da Kaside-i Bürde'den

"Hüve'l-habîbü'l-lezî türcâ şefâatühü
Li külli hevlin mine'l-ehvâli muktehimî"
Diye başlayan ve

"Hakkın Habibi odur şefaati umulur,
Onunla def' ederiz her korkuyu elemi" (2)
Şeklinde tercüme edilen beyit ve devamı bulunmaktadır.
Bazı mezar taşlarında da Urfalı şairlerce düşünülmüş tarih
beyitleri bulunmaktadır.

Şanlıurfa Ulu Cami Haziresinde Bulunan Kadın Mezar Taşlarının⁽³⁾ Yazılarının Gü- nümüz Diline Aktarılmış Hali⁽⁴⁾:

1) 1 Nolu mezar taşı: Behram Bey'in kerimesi... Hatun,
1306/1189. Defn-i sani; Celal-zade Hacı Müslüm Ağa'nın kar-
ısı Zeynep Hanım, 1134/1916.

Baş Taşı: Fâtiha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Kürdistân
ümerâsından/ Behrâm? beyin kerimesi ... Hanım / sene
1306.

Defnü's-sânî: Celal-zâde Hacı /Müslüm Ağanın haremî
Zeynep Hanım/ sene 1334 / tûvüffiyet fî şehri-cemâziye'l-
ewvel.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt/EIhamdü'llâhi münşî'l-halka
mine'l-'adem/ sümme's-salâte 'ale'l-muhtârî fi'l-
kadem/hüve'l-mücbû.../li-küllî/irham hâlî.

2) 8 Nolu mezar taşı: Emine Hatun, 1312/1894. Defn-i
sani; Münteha binti Hacı Ali, 1337/1919.

Baş Taşı: Lâ ilâhe illallâh Mühammedü'r-Rasûlullâh /Hâ-
zihi kabru'l-merhûme/ Emine Hatun binti/ Muhammet Efendi
tûvüffiyet/ ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ/'aleyhâ ve 'alâ cemî'i'l/
mü'minîne ve'l-mü'minât/ ve'l-müslimîne ve'l-müslimât/el-
ahyâ-i minhüm/ ve'l-embât bi-hurmeti/ yevmi şeffî'i'l-'arasât/
fî şehri-Receb sene 1312.

Defnü's-sânî: Müntehâ binti Hacı Ali fî sene 1337.

Ayak Taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Îlâhî ente zû-fazlîn ve mennin
Fe-innî zû'l-hatâyâ fa'fü 'annî

Fe zannî fike Yâ Rabbi cemîlü
Fa'hkik Yâ İlâhî hüsne zannî
Îlâhî lâ-tü'azzibnî fe-innî
Mukirran bi'z-zünûbî kad kâne minnî
Yezunnü'n-nâse hayran lî fe innî
Eşerru'n-nâse in lem ta'fü annî

3) 9 Nolu mezar taşı: (Mükerrer) Defn-i sani: Vesile binti
Seyyid Ramazan Efendi, 1342/1925. İlk defin Mahmut Efendi
bin Abdurrahman Efendi, 1337/1919.

4) 10 Nolu mezar taşı: Ayşe Güllüoğlu. 3. Defin
10.09.1974. İlk defin, Mahammet Bedi' Efendi bin Mahmut
Efendi, 1343/1925. İkinci defin: Baheddin Efendi bin el-Hâc
Bedi' Efendi, 1373/1954.

5) 11 Nolu mezar taşı: Zülfiye Hanım, Recep1311/Ocak-
1893.

Baş Taşı: Lâ ilâhe illallâh Mühammedü'r-Rasûlullâh/
Urfa eşrâf/ hândân-ı mîr-i mîrân-ı kirâmından/ şeyh-zâde
sa'âdetlü Hüseyin/ Feridüddîn hazretlerinin/ kerîme-i muhte-
remeleri Zülfiye/ Hanım'ın merkadidir tûvüffiyet/ ilâ rahme-
ti'llâhi te'âlâ 'aleyhâ/ fî şehri- receb yevm-i ehad/ fî sene
1311.

Ayak Taşı: Fâtihatü'l-Kitâb/ Yâ zâ'iri kitâbî/ .../ el-emsî
küntü hayyen/ ve esbahtü fi't-türâbî/ hecertü'l-halka .../ ve ey-
temtü'l-'iyâle külli .../ ve-lev kata'tenî .../... sivâkâ.

6) 13 Nolu mezar taşı: Hatice Hanım, Receb 1321/Ekim-
1903. Defn-i sani: Muhammet binti Hacı Fatıma, Receb
1341/Mart 1923.

Baş Taşı: Rızâ'en li'llâhi'l-fâtiha/ Lâ ilâhe illallâh Müham-
medü'r-Rasûlullâh/ Urfa eşrâf-handân zevî'l-kadri/ ve'l-
ihtirân ... Kadîrî-/zâde Muhammed Efendi'nin Halîlesi ve
telgraf çavuşu Muhammed Efendi'nin/ kerîmesi Hadîce
Hanım'ın merkadidir/ tûvüffiyet ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ 'aley-
hâ/ fî şehri-rebî'u'l-evvel/ sene 1321.

Defn- sâni: Hacı Fâtıma binti Muhammed, fî şehri- rece-
bi'l-hayr sene 1341

Ayak Taşı: Salla'llâhü 'aleyhi ve sellem/
Meded Yâ şeffî'u'n-nebiyyîn Yâ Rasûla'llâh
Meded yâ 'aşereti mübeşşere ridvânü'llâhi 'aleyhim
ecmâ'in

Meded yâ sultân-ı .. Yâ Hazret-i Şeyh Abdulkâdir Geylâ-
nî kuddise sırrahu's-samedânî

Meded yâ sultân-ı .. Yâ Hazret-i Ahmed er-Rufâî kuddi-
se sırrahu'n-nûrânî

Meded yâ sultân-ı Yâ Hazret-i Ahmed el-Bedevî kuddise
sırrahu's-sâmî

Meded yâ Muhammed Celâleddîn er-Rûmî
Yâ Hazret-i Şems-i Mevlânâ Tebrîzî kuddise sırrahu'l-
müte'âfî

Meded yâ mûnise külli vahîd ve yâ enîse külli ferîd
Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî lâ yezâlû ve lâ yenâmü ve lâ yemût

7) 14 Nolu mezar taşı: Seyyid el-Hac Ali Efendi'nin kerî-
mesi Hafize Hatun, Muharrem 1318/Ekim 1900. Defn-i sani:
Emine Hatun binti Ali, Muharrem1336/Eylül-Ekim1918.

Baş Taşı: Lâ ilâhe illallâh Mühammedü'r-Rasûlullâh/ Urfa
... 'ulemâsından /ve Tarîkat-i Nakşibendiyye/ hulefâsından
Câmi'i-i/ Kebîr İmâmı Fazîletlü/ es-Seyyid el-Hâc Ali Efen-
di'nin/ Kerîmesi Hafize/ Hatun'un merkadidir/ tûvüffiyet fî
şehri Muharrem sene 1318.

Baş taşı arkası defni's- sâni: Emine Hatun binti Ali eş-
şehîr bi- ... zâde tûvüffiyet fî şehri Muharremü'l-harâm sene
1336

Ayak Taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Îlâhî ente zû-fadlin ve mennin/Fe innî zû'l-hatâyâ fa'fü
annî/ve zannî fike Yâ Rabbi cemîlü/Fe-hakkik Yâ İlâhî hüsne
zannî/ İlâhî lâ tû'azzibnî fe innî/ Mukirran bi'z-zenbi kad kâne
minnî/ yezunnü'n-nâse hayran lî fe innî/ eşerru'n-nâse in lem
ta'fü 'annî/ yâ mûnise külli vahîd/ defn-i evvel Hanım binti ...
sene?

8) 15 Nolu Baş taşı arkası defni's- sâni: Emine Hatun
binti Ali eş-şehîr bi-... zâde tûvüffiyet fî şehri Muharremü'l-
harâm sene 1336.

9) 17 Nolu mezar taşı: Lütfiye Hanım, 22 Ramazan
1338/21 Haziran 1920.

Baş Taşı: el-Fâtiha/ Urfa eşrâf-ı muhterâmından/ Bar-
maksız-zâde Hacı Bekir/ Begin kerîmesi/ ve ... zâde Hasan
Efendi'nin/mahdûmu Mustafa Efendi'nin/ halîlesi Lutfiye
Hânım'ın/ merkadidir tûvüffiyet fî şehri 22 Ramazân/sene-
1338.

Ulucami Haziresi, 19. Nolu Mezar Taşı

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt
(Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün)
Ne kasdın var idi ey derd-i bî-dermân cânımla
Beni kabre götürdün âhiri sûz-i nihânımla

Derûnum derd ile doldu birûnum gül gibi soldu
Vücûdum kana ğark oldu bu çeşm-i hûn-feşânımla

Felek güldürmedi rûyum büküldü kadd-i dil-cûyum
Ağardı âh ile mûyum cihân dolsun figânımla

Harâm oldu bana râhat görürüm dâ'imâ mihnet
Veremle çekdiğim zahmet 'ayân olmaz beyânımla

Eminâ(5) katre katre çıkdı gözlerden sirişk-i âbı
Şûkr târih olur tevfi-k-i hayy Lutfiye Hânımla.

10) 19 Nolu mezar taşı: Fatıma binti Ahmet? 1314/1896.
Defn-i sani: Muahmmet Efendi bin Molla Ahmet Efendi, Zil-
hicce 1323/Aralık 1905.

Baş Taşı: el-Fâtıha/ Hâzâ kabru'l-merhûm/ Muhammed
... Efendi/ bin Molla Ahmed Efendi/ eş-şehîr bi-Kızır-zâde/ tü-
vüffiye fî şehri-i zî'l-hicce/ sene 1323/ Defn-i sâni Fâtıma binti/
Ahmet? sene 1314.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt
(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)
'Arûs-ı zâl-i cihâne nâ-murâd olmaz
O kes ki olmasa mesrûr-i gülşen-i dünyâ

Yazık ki Fâtıma Hâtun'a sundu câm-ı ecel
Kemâl-i ye'sle evlâdın itdi mest-i 'azâ

Sürûr-ı 'iyle dilşâd-ı hurrem iken
Dirîğâ hufre-i kabr içre oldu nâ-peydâ

Ulucami Haziresi, 24 Nolu Mezar Taşı

İlâhî merkadi olsun riyâz-ı bâğ-ı cinân
Hemîşe mahremi olsun visâl-i hûr-i likâ

Geldi Şevket(6) dedi târihin ebkâ mest-i Hudâ
Şefî' oldu ana Fâtımatû'z-Zehrâ

11) 21 Nolu mezar taşı: Hatice binti ... Kavvas-zâde
1289/1872. Defn-i sani: Alaybey-zâde Hacı Abdurrahman
Bey'in kerimesi Gülçin Hanım ??Diğer(7) Alaybey-zâde
Hacı Abdurrahman Ağa bin Mustafa Ağa, Zilkade 1320/Ekim
1902.

12) 23 Nolu mezar taşı: Fatıma Hatun binti İsmail Ağa Ka-
rakapucı-zade, Safer 1232/Ocak 1817. Defn-i sani; Aynzeli-
ha binti Hafız Ahmet, ??(8)

Baş Taşı: Hâzâ kabru'l-merhûme/ Fâtıma Hâtun binti/
İsmâil Ağa/ Karakapucı-zâde/ tüvüffiyyet ilâ rahmeti/ Il'ahi
te'âlâ/ fî şehri-i saferi'l-hayr/ fî sene 1232/ defnû's-sânî 'Ayn-
zeliha/ binti Hâfız Ahmed sene ?/ defnû's-sânî 'Aynzeliha/
binti Hâfız Ahmed sene 1315?

13) 24 Nolu mezar taşı: Rahime Hatun, Rebiül-âhir
1327/1909

Baş Taşı: el-Fâtıha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ El-
mağfûretün lahâ/ Rahime Hâtun binti/ Ramazan Efendi/ kad
intekale min dâri'l-/ fenâ ilâ dâri'l/-bekâ fî şehri-i rebî'u'l-âhir/ fî
sene 1327.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt
Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Varmıdır 'âlemde bir nâ'il-i merâm
Her gelen dest-i ecelden içdi câm

Rahmet etdi Hakk Rahîme Hanım'a
Ki verem derdiyle buldu ecri-tâm

Dökdü cürmün derdile hayli zamân
Pâk olunca 'ömrüne verdi hitâm

Fâtihayla şâd iden virdânını
Hak anı uhrâda şâd ide tamâm

Yazdı cevherle Fûrûğî(9) târihin
Verdi Hak bâğ-ı cinânda makâm

14) 26 Nolu mezar taşı: Hacı Ahmet kızı Zemzem Hatun, Ramazan 1298/Temmuz-Ağustos 1881. 2. Defin; Halil kızı Hatice, Muharrem 1314/Haziran-Temmuz 1896. 3. Defin; ... kızı Dursun Hatun, Muharrem 1337/Ekim-Kasım 1918.

Baş taşı: .../hâzâ kabrû'l-merhume/Zemzem Hatun binti/el-Hacı Ahmed/ tüvüffiyet/ ilâ rahmetillâhi te'alâ/ fi şehri ramazân/ sene 1298/defnû's-sânî Hatice/ binti Halil fi şehri/Muharrem sene 1314.

Baş Taşı arkası: Defnû's-salis Dursun Hatun binti... tüvüffiyet fi şehri Muharrem sene 1337 (3. Defin: ... kızı Dursun Hatun/Muharrem 1314'te vefat etti)

Ayak taşı: Ah mine'l-mevt/ bir hatun-ı nazeninin/ merkadidir bu mezar/eyledi nazik tenin/ hak ile yeksan rüzgâr/ almadı dâr-ı fenâda/ maksadı bu bî-murad/ eyleye rûhuna rahmet/ lutfile Perverdigâr.

15) 31 Nolu mezar taşı: Mustafa Ağa kızı Hatice Hatun, Şaban 1329/Haziran 1911.

Baş taşı: Rıza'en li'llâhi'l-Fâtiha/ Lâ İlâhe illallâh Muhammedü'r-Resulullah/ hâzâ kabrû'l-merhume/ Hadice Hatun binti/Hacı Mustafa Ağa/ilâ rahmeti'l-lâhi teâla/... tayyibe'llahu serâhâ/ ve-ce'ale'l-cennete mesvâhâ/âmin. Tüvüffiyet fi şehri şabân-ı şerîf 1329.(10)

16) 32 Nolu mezar taşı: O. Yahya Karısı Fatma Kaplama, 14.01.1954. Defn-i evvel: Muhammet Bakır bin Yahya Kaplama, 1354/1935.

Ayak taşı: Bir fâtiha/ bir de/ dua/ bugün/ bana/ yarın /sana/ırham hâli ...

Baş taşı: Fâtiha Fâtiha/Kab/lama. O./Yahya./Karısı/Fatma/Kablama/14.1.1954.

Defn-i evvel Muhammed Bakır bin Yahya Kablama/sene 1354 (Yeni yazı).

17) 36 Nolu mezar taşı: Hacı Bekir Bey'in eşi Hâce ... ? 1342/1924. Defn-i sani: Hacı Bekir Bey'in kız kardeşi Hâce ... ? Muharrem 1334/1915.

Ayak taşı: Rıza'en li'llâhi'l-fâtiha/hâzâ kabrû'l-merhume/ Hacı Bekir Beyin haremi/Hâce... sene 1342/defn-i evvel Hacı Bekir Beyin/ hemşiresi Hâce .../ .../tüvüffiyet muharremü'l-harâm sene 1334.

Baş taşı: Bir civân-ı nâzeninin/ merkadidir bu mezar/ eyledi nazik tenin/ hâk ile yeksân rüzgâr/ almadı dar-ı fenada/ maksadı bu bi-murad/ eyleye ruhuna rahmet/ lutfile Perverdigâr.

18) 38 Nolu mezar taşı: Munise Hanım, 11 Cemaziye'l-evvel 1338/1 Şubat 1920.

Baş taşı: Fatihatü'l-kitab/Lâ İlâhe illallâh Muhammedü'r-Resulullah/ Urfa Belediye Tabibi Dağistanlı/ Abbas Hilmi Efendi'nin Halîlesi/ ve Abdullah Efendi'nin kerimesi / Munise Hanım'ın merkadidir/ tüvüffiyet/ ilâ rahmeti'llâhi teâla/ 'aleyha ve tayyibe'llahü serâha ve ce'ale'l- -cennete mesvâhâ ve nevverâhü'llahu/ merkadhâ âmîn bi-hurmeti tâhâ ve yâsîn/ kad intekalet min dari'l fena ilâ dâri'/ l-bekâ bi-nidai irci-i fi şehri ihdâ aşarâ hams cemâziye'l-evvel/ 1338.

Ulucami Haziresi, 45 Nolu Mezar Taşı

Ayak taşı: Âh mine'l mevt/ emr-i hakla ... emraza/ geldi nazik canıma/bulmadı sıhhat-i vücûd... (taşın devamı kırık).

19) 39 Nolu mezar taşı: Samiye Hanım ?? Defn-i sani: Halil bin Ali Cemaziye'l-ulâ 1340/ Ocak 1922.

Baş taşı: el-fâtiha/ Urfa belediye tabibi/ Abbas Efendi'nin/ kerimesi Samiye/ Hatun'un merkadidir/ tüvüffiyet fi şehri cemâziye'l-ahir sene...

Baş taşı arkası: Defni sani Halil bin Ali tüvüffiyet fi şehri cemâzi'l-'ulâ sene 1340.

Ayak taşı: Âh mine'l mevt/ .../ .../

20) 40 Nolu mezar taşı: Azmi Efendi kızı Züleyha, Safer 1344/Ağustos 1926. Defn-i sani: Canbeyli-zade Said Efendi'nin Hanımı Emine, ??

Baş taşı: Rıza'en li'llâhi'l-fâtiha/ Urfa eşrâfından/ Canbeyli-zâde/ Said Efendi'nin haremi/ Emine binti Bektaş/ Ağa'nın merkadidir/ rahmetu'l-lâhi teâlâ aleyhimâ/ âmîn.fi şehri saferi'l-hayr/ sene 1344/ defn-i evvel Ayn-ı Züleyha binti Azmi Efendi.

Ayak taşı: Âh mine'l mevt/ elhamdülillahî münşi'l-halka min 'adem/ sümme's-salâte 'alâ Nebiyyin.../ hüve'l-Habîbüllezi türcâ şefâatuhu/ li-küllî hevlin mine'l-ahvâli muktehimî/...

21) 43 Nolu mezar taşı: Defn-i sani; Zübeyde binti Hacı Abdurrahman Ağa, 1330/1912.(11) Defn-i sani: ... Ahmet 1302/1865.

Baş taşı: el-Fâtiha/ Hâzâ kabrû'l merhum/ .../ .../ rebîu'l-evvel fi sene ...

Baş taşı arkası: Defn-i sani (2. Defin) Abdürrezzak bin Ahmed (Ahmed oğlu Abdürrezzak) sene 1302?/ Defn-i sani (2. Defin) Zübeyde binti Hacı Abdurrahman (Hacı Abdurrahman kızı Zübeyde) sene 1330 (İki tane defn-sani ifadesi var)

Ayak taşı: (üst tarafı kırık)

22) 45 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Züleyha binti el-Hac Emin Ağa, 1287/1870. 2. Defin: ... Hanım binti el-Hac Emin

Ağa, ?/ ? 3. Defin: Rıdvan ... Ahmet Ağa'nın kerimesi ... Hanım, Muharrem 1334/1916.

Baş taşı: Rıza'enli'llâhi'l-fâtiha/ hâzâ kabrû'l-merhûme/ Urfa eşrafından Rıdvan ... Ahmed Ağa'nın kerimesi/ Sekine Züleyha Hanım fi şehri Muharrem/ sene 1334/ defn-i evvel Züleyha / binti el-Hac Emin Ağa sene 1287/ defn-i sâni ... Hanım/ binti el-Hac Emin Ağa.

Ayak taşı:

Hüve'l-Hayyü'l-Bâki

Lâ yezel ü lem yezel ü Bâki vü Hayy ancak odur(12)

Gayri fanî olduğun dünyada fehm et evvela

Olamaz takdir-i hakkın çare bir tağyirine

Hem kitab içre yazılmışdır yere yaşa

İrcî'i emrin kim işiddiye bu bezm-i dehirde

Cam-ı ye's nûş ider elbette bir vefk-i rızâ

Ezcümle bu zehri sundu tûten sağırın

Eşkin bağ-ı elemden emr onun hâlini

Söndü hayfa bir nefeste âh kim şem'i-ömrü

Ağlayub fevtine cümle ehl-i arz ve's-sema

Sahn-ı Firdevs içre yap meskenin huld-i berrin

Ola anın hem şefi'i ümmehât-ı enbiyâ

Düşdü üçler Mihriyâ(13) tarîhi mu'cem fevtine

Kıldı rûh-i Züleyhâ matlab-ı bekâya rihlet

23) 46 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Ayşe Rıdvan Ağa binti Hacı ..., 1341/ 1923. 3. Defin: İslim binti Abdurrahman Hafız, 1328/ 1910. 1. Defin: Osman Efendi 1255/ 1839.

Baş taşı: el-Fâtiha/hâzâ kabrû'l-merhume/ İslim binti Abdurrahman Hâfız/ tûvüffiyet fi şehri/ cemâziye'l-evvel sene 1328/ defn-i evvel Osman Efendi/...Efendi sene 1255.

Baş taşı arkası: Defnû's-sâni (2. Defin) Aişe Rıdvan Ağa-zâde binti Hacı ... sene 1341.

Ayak taşı: Bir civân-ı nazeninin/ merkadıdır bu mezâr/ eyledi nazik tenin/hak ile yeksan rüzgâr/ almadi dar-i fenâda/ maksadı bu bi-murad/ eyleye ruhuna rahmet/lutfile Perverdigâr

24) 54 Nolu mezar taşı: Hacı Bekir kızı Emine Hatun, Rebiü'l-evvel 1326/Nisan 1908.

Baş taşı: el-Fâtiha/ hâzâ kabrû'l-merhume/ Emine Hatun binti Şeyh/ el-Hac Bekir eş-şehîr bi-/ Parmaksız-zâde tûvüffiyet / ilâ rahmeti'llahi te'âlâ/ 'aleyhâ ve 'alâ cemî'i'l/mü'minîne ve'l-mü'minât/ fi şehri rebiü'l-evvel sene 1326.

Âh mine'l-mevt/ Esüb bâd-ı ecel/ bu nâzeninin / ömrünü az etdi/ henüz nevreste tâze/ gonçai ah bi-murad etdi/ zemîn ü âsman ehli/ nola kan ağlasa billâh/ Nihal-i yasemin kad-din/ Turâb içre dirâz/ Yâ mûnise külle vahîd.

25) 59 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Gülperi Hatun binti Abdullah Ağa, 1341/ 1923. 1. Defin: ... Efendi-zade, Safer 1237/ Kasım 1821.

Baş taşı: (taşın üst kısmı kırık)...Efendi-zâde/ tûvüffiyet fi şehri/ safer sene 1237.

Ulucami Haziresi, 60 Nolu Mezar Taşı

Ayak taşı: (taşın üst tarafı kırık ve aşırı tahrip olmuş okunamadı)

Ayak taşı arkası: (taşın üst tarafı kırık)...Gülperi Hatun binti Abdullah Ağa sene 1341.

26) 60 Nolu mezar taşı: Lutfiye Hanım, Muharrem 1320/Nisan 1902.

Baş taşı: Lâ ilâhe illallâh Muhammedü'r-Rasûlullâh/ Rızaenli'llahi'l-fâtiha/hâzihi kabrû'l-merhûme el-mağfûre/ Urfa eşraf-ı hanedan-ı zevi'l-/kadri ve'l-ihtiramından Hüseyin Paşa-zâde el-Hac Ali Yaver Beyin/ kerimesi Lütfiye Hanımın merkadıdır/ ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ âleyha/tayyebe'llahü serâhâ ve ce'ale'l cennete mesvâha ve nevera'llâhü/ merkadehâ ğafera'llâhu lehâ/ ve li-valideyhime ve li-cemî'i'l- mü'minîne/ve'l-mü'minât el-ahyâü minhum ve'l-emvât/ bi-hurmeti şefi'i rûzi'l-'arasât./ tûvüffiyet fi şehri muharremü'l harâm / sene 1320.

Ayak taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Baki lâ yenâmü ve lâ yemütü (Fâilâtün FâilâtünFâilün)

Böyledir gerdiş-i çarhın düzeni
Mahveder nîk ü bed her düzeni

Genç iken ka'r-ı mezara saldı
Niye bu duhter-i nazik bedeni

Kara giyse gerek arz ü sema
Ne reva Lütfiye giydi kefeni

Sırma giysilerini serdi yere
Halk-ı âlem nice etmez şivani

İrciî emrine ferman-ber olub
Hemen atdı hâke nevrete teni

Eşkiyle sûz-i ciğerle Hilmî(14)
Son mısradâ dedi tarihini

Gaib etdi maderi kan döksün
Kızı Lütfiye-i gonca deheni

27) 63 Nolu mezar taşı: Baş taşı: el-Fâtîha/ Hâzâ kabru'l-merhûm/ Urfa Hamidiyye/ Sûvârî Elli Üçüncü/ Alayın Birinci Bölük/ Yüzbaşısı Mustafa/ Efendi'nin Halîsesi Cemile/ Hanım'ın merkadidir/ tûvüffet/ fi şehr-i 20 Muharrem/ sene 1322.

Baş taşı arkası: Defn-i sâni Hamidiyye Yüzbaşısı müte-kâid ... Mustafa Efendi bin Hayrullah, tûvüffiye Receb 1338.

Ayak taşı: ...baş tarafı kırık/ ey ehl-i hayr okuyun/ bir fâtîha rûhuna.

28) 66 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Cemile binti Ahmet Ağa, 1315/1897. 2. Defin: Hacı Kablama-zâde Hacı Abdurrahman Efendi'nin Kızı Hatîce Hanım, 1334/1916.

Baş taşı: Fâtîha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Hacı Kablama-zâde/ Hacı Abdurrahman/ Efendi'nin Kerimesi Hadîce/ Hanım'ın merkadidir/ sene 1334?/ defn-i evvel Cemile Hanım/binti Ahmet Ağa/ sene 1315.

Ayak taşı: Âh mine'l-mevt/ Ya Rab aman hürmet-i/Kur'an için olsun/ Fahr-i dü-cihan yani/ O sultan için olsun/ Ebû Bekir Ömer Hazret-i/ Osman için olsun/ başışla suçumuz şâh-ı şehîdân/ için olsun/ İrham hâfî.

29) 69 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Elif Hatun binti Ali Şîr, Zilhicce 1301/Ekim 1883. 2. Defin: Medine binti Mustafa Rebiü'l-ahir 1324/Haziran 1906.

Baş taşı: Fâtihatü'l-kitâb/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Elif Hatun binti Ali/ Şîr tûvüffiyet kad intakealet/ min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ/ .. rahmeti'llâhi/ 'aleyhâ ve 'alâ cemî'l-muvahhidîn/ fi şehr-i zil-hicce/ sene 1301.

Ayak taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Bakî/ Bir hâtûn-ı nâzeninin/ merkadidir bu mezar/ eyledi nâzik tenin/ hâk ile yeksân rüzgâr/ Almadı dâr-ı fenâda/ maksadı bu bî- murâd/ eyleye rûhuna rahmet/ lutfile Perverdigâr.

Ayak taşı arkası: Defnü's-sânî Medine binti Mustafa tûvüffiyet fi şehr-i reb'ül-âhir sene 1324.

30) 70 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Abdullah kızı Fatma, Şevval 1283/1867. 2. Defin: Hacı Hafız Efendi kızı Zemzem, 1342/1924.

Baş taşı: Rızâ'en li'llâhi'l-fâtîha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ ... Fâtîma/ binti Abdullah/ fi şehr-i şevvâl-i şerîf/ fi sene 1283.

Ayak taşı: İlâhî ente zû-fazlin ve mennin/ fe-innî zû'l-hatâyâ fa'fü annî/ ve zannî fike Yâ rabbi cemîlü/fahakkik Yâ İlâhî hüsne zannî/ İlâhî lâ tû'âzibnî fe-innî/ mukirran bi'z-zünübî kad kâne minnî/ yazunnu'n-nâse hayran lî fe-innî/ eşerru'n-nâse in lem ta'fü 'annî.

Ayak taşı arkası: Defnü's-sânî Zemzem binti Hacı Hafız Efendi, sene 1342

31) 73 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Saatçi-zâde Muham-

med Ağanın validesi ve ... Ağanın kızı Fâtîma Hanım, Şaban ??/ 1. Defin: Seyyid Ali Haydar Efendi bin Seyyid Abdurrahman Efendi, Recep 1307/Mart 1890.

Ayak taşı arkası: Defnü's-sânî Saatçi-zâde Muhammed Ağanın validesi ve ... ağanın kerimesi Fâtîma Hanım'ın merkadidir. Tûvüffiyet ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ aleyhâ fi şehr-i Şabân ?..

32) 74 Nolu mezar taşı: Kürkçü-zâde Bî-cân Ağanın Kızı Şükriye ??/?

Baş taşı: Baş tarafı kırık. ... Kürkçü-zâde/ es-Seyyid el-Hâc Bî-cân Ağanın Kerîmesi (kızı) Şükriye/ ... (toprağa gömülmüş okunamıyor.)

Ayak taşı: Âh mine'l-mevt
(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)
Tâze iken ömrüne erdi hazân
Hicrine yansam sezâsın Şükriye

Cennet içremisin ki aceb
Hangi hûre âşînâsın Şükriye

Derdine ağlar zavallı vâlden
Derdine onun devâsın Şükriye

Bul mahşerde havz-ı kevseri
Sâki-i ümm ü âbâsın Şükriye

Râzî(15) târih-i vefâtın söyledi
... (Bir mısra kırık.)(16)

33) 77 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Hacı Ömer Ağa bin Hacı Bekir Ağa, Recep 1310/Şubat 1893.

2. Defin: Kızı Ayşe, 1334/1916.

Defnü's-sânî Kerîmesi Aişe sene 1334.

34) 83 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Şâh Muhammed'in kızı Emine Hâtun, ??/ 2. Defin: Müntheha Hanım, 1334/1916. 3. Defin: el-Hâc İbrahim el-Hâfız ... Ahmed, Zilhicce 1332/Ekim 1915.

Baş taşı: Rızâ'en Li'llâhi'l-Fâtîha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Şâh Muhammed'in kerîmesi/ Emine Hâtun'un merkadidir/ bu mezar tûvüffiyet ilâ rahmeti'/ İlâhi te'âlâ/ ve newverahû merkadehâ/ defnü's-sânî Müntheha/ ... tûvüffiyet / sene 1334.

Baş taşı arkası: Defn-i sâlis (3. Defin) el-Hâc İbrahim el-Hâfız ... Ahmed eş-şehîr ... zâde fi şehr-i Zilhicce sene 1332.

Ayak taşı: Âh mine'l-mevt/ Bir hatûn-ı nâzeninin/ merkadidir bu mezâr/ eyledi nâzik tenin/ hâk ile yeksân rüzgâr/ almadı dâr-ı fenâda/ maksadı bu bî-murâd/ eyleye rûhuna rahmet/ lutfile Perverdigâr.

35) 87 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Hamevî-zâde Nu'mân Bey kızı Zübeyde Hâtun, Zilkade 1309/Haziran 1892. 2. Defin: Muhyiddin Bey kızı Âdile Hatun, 5 Şaban 1329/20 Temmuz 1912. 3. Defin: Neş'et Bey kızı Reşit Kemal Bey'in eşi Saniye Hanım 1348/1929.

Baş taşı: Rızâ'en li'llâhi'l-fâtîha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ defn-i evvel Zübeyde Hâtun/ binti Nu'mân Beg eş-şehîr/ bi-Hamevî-zâde tûvüffiyet fi şehr-i Zi'lka'de/ sene 1309/ defn-i sâni Âdile Hatun/ binti Muhyiddin Beg/ tûvüffiyet fi şehr-i 5 Şabân/ sene 1329.

Baş taşı arkası:

Çü verir âlem-i kemâl bu hâlet-i hüzn üzre
Hasretinle Sâmiye kan ağlasa kardaşların

Şerh u tafsilata ne hâcet ateş-i hicrân ki
Gösterir dâğ-ı derûnun herkese bu taşların
Defn-i sâni Neş'et Bey kızı Reşit Kemal Bey'in eşi Saniye
Hanım 1348.

Ayak taşı: Âh mine'l-mevt/ Esüb bâd-ı ecel bu nâzeninin/
ömrün az etdi/ henüz nev-reste tâze/ gonçe-i âh bî-murâd
etdi/ zemîn ü âsumân ehli/ nola kan ağlasa billah/ Nihâl-i ya-
semin kaddin/ türâb içre dirâz etdi/ Yâ mûnise külle vahîd.

36) 90 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Yağlıcı Bekir kızı Hatice,
Safer 1307/Ekim 1889.

2. Defin: Müntehâ Hâtun Muharrem, 1334/Kasım 1915.

Baş Taşı: Li'llâhi'l-Fâtiha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Urfa eşrâ-
findan/ Yağlıcı-zâde Muhammed/ Efendi'in kerîmesi/Mün-
tehâ Hâtun'un/ merkadidir tüvüffiyet/ fî şehr-i Muharremi'l-
harâm/ sene 1334/ defn-i evvel Hadîce binti / Yağlıcı Bekir fî
safer sene 1307.

Ayak Taşı: Yerinde yok.

37) 91 Nolu mezar taşı: Defn-i evvel Zeliha binti ?,
1281/1864. Defn-i sani ?, Cemaziye'l-ahir 1340/Ocak 1922.

Baş Taşı: ... fî şehr-i cemâziye'l-âhir/ sene 1340/ defn-i evvel
Zelîha binti .../ sene 1281.

Ayak Taşı: Yerinde yok.

38) 93 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Aliye Hanım, Rebî'i'l-âhir
1324/ Haziran 1906. 2. Defin: Rahîme Hatun, 1337/1919. 3.

Defin: Çiftçi-zâde Mahmud Hâfız, 1350/1931.

Baş Taşı: el-Fâtiha/ Hâzâ kabru'l-merhûm/ el-mağfûrun leh
Hasan/ Hoca-zâde/ Hacı Abdurrezzâk'ın/ kerimesi Aliye/
Hanım'ın merkadidir/ tüvüffiyet fî şehr-i rebî'i'l-âhir/ sene
1324.

Ayak Taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî/ Allahüme'stur 'uyûbenâ/
v'ağfir zünûbenâ/ ve nevir kubûranâ Yâ Mevlânâ/ ve kefir
'annâ seyyi'âtinâ/ ve tahhir kulûbenâ/ cemî'i'l-mü'minîn/ Yâ
mûnise külle ferîd.

Ayak Taşı arkası: Defnü's- sâlis: Câmî'i Kebîr İmâmı Çiftçi-
zâde Mahmud Hâfız, ... fî sene 1350/ Defnü's-sânî: Hâce Ra-
hîme Hatun binti Abdurrahman, sene 1337.

39) 95 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Hacı Akar-zâde Mustafa
Ağa kızı Hafize, 1341/Ocak 1923. 2. Defin: Mustafa Ağa oğlu
Yorgancı-zâde Hacı Muhammed Ağa, Zilkade 1322/Ocak
1905.

Baş taşı arkası: Defnü's-sânî: Hafize binti Hacı Akar-zâde
Mustafa Ağa, sene 1341.

40) 96 Nolu mezar taşı: 1. Defin: Eymen Hâtun, Şaban
1310/Mart 1892. 2. Defin: Saydâlî Yusuf Ağa oğlu Muham-
med, 27 Cemaziye'l-ahir 1331/3 Haziran 1913.

Baş Taşı: Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedü'r-Rasûlullâh/ Hâzâ
kabru'l-merhûm el-mağfûr/ Muhammed bin Saydâlî Yusuf
Ağa/ tüvüffiyet ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ/ fî şehr-i 27 cemâziye'l-
âhir/ sene 1331/ Defn-i evvel Diyarbekir hânedânından/ ...
oğlu-zâde Hacı Şerîf/Ağanın kerîmesi Eymen Hâtun/ fî şehr-i
şa'bân sene 1310.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt

(Mefâilün Mefâilün Feûlün)

Günâhım çok mukirrim Yâ İlâhî

Ümîdim gerü sen Perverdigâr'e

Ulucami Haziresi, 96 Nolu Mezar Taşı

İçim aritamadım çill u gişdan
Ne idem bilmezem karam ağara

Benim gibi yüzü kara günahkâr
Ne geldi ne geliser bu dünyaya

İlâhî red kılma mürüvvetinden
Kapuna geldim ben yüzü kara

Eger dünyâ bana bâkî kalaydı
Felekden intikâm almak kolaydı.

41) 98 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Safiye Hatun, 14 Cemazi-
ye'l-evvel 1308/26 Aralık 1890. 3. Defin: Ömer Ağa kızı Hati-
ce, Cemaziye'l-ahir 1331/Mayıs 1913 I. Defin: Ebûzer bin ...
1274/1858.

Baş Taşı: el-Fâtiha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Safiye Hatun
binti .../ Hacı Şeftâli-zâde/ İsmâil tüvüffiyet/ ilâ rahmeti'llâhi/
'aleyhâ fî şehr-i/ 14 cemâziye'l-evvel/ sene 1308/ Defn-i evvel
Ebûzer bin .../ sene 1274.

Baş taşı arkası: Defnü's-sânî: Hadîce binti Ömer Ağa, tüvüffiyet
fî şehr-i cemâziye'l-âhir sene 1331.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt/gerisi okunamadı.

42) 101 Nolu mezar taşı: Rahime Hanım binti Osman Ağa,
?/?

Baş Taşı: Kırık ..., defnû'l-ewel Rahime Hanım binti/ Osman Ağa tüvüffiyet ilâ rahmeti'llâhi 'aleyhâ.

Ayak Taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî lâ yezâlû ve lâ yenâmû ve lâ yemût/ meded yâ 'aşereti mübeşşere ridvânü'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecmâ'in/ meded yâ seyyid sultân Hazret-i Şeyh Abdulkâdir Geylânî kuddis sırrahu's-samedânî/meded yâ seyyid sultân Hazret-i Ahmed er-Rufâ'î kuddis sırrahu'n-nûrânî/ meded ya ruh-ı Gavs-ı Şâh-ı Geylânî/ meded yâ seyyid sultân Hazret-i Ahmed el-Bedevî kuddis sırrahu's-sâmî/ meded yâ Hazret-i Şems-i Mevlânâ Tebrîzî kuddis sırrahu'l-âzîz/ meded yâ münise külle vahîd ve yâ enîse külle ferîd/ Burada ayrı kırık bir taş var:.. Tarikat-ı 'aliyye-i Kâdiriyye silkin-den/ Hadîce? Fâtıma Hanım'ın merkadidir/ tüvüffiyet ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ 'aleyhâ/ fî şehri-şevvâli'l-mu'azzam sene 1319/25 Ocak 1902.

43) 104 Nolu mezar taşı: Muhammed Sa'îd Efendi'nin vâlidesi Âişe, Zilhicce 1325/ Ocak 1908.

Baş Taşı: Rızâ'en li'llâhi'l-fâtiha/ Urfa Meclis-i İdâre/ Kâtibi Muhammed Sa'îd/ Efendi'nin vâlidesi/ Âişe binti .../ merkadidir tüvüffiyet ilâ rahmeti'llâhi/ 'aleyhimâ ... sene .../ .../ fî şehri zilhicce.../ sene 1325.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt/ İlâhî dilerim derdime çâre/ ki oldum nefis elinden dili yâre/ .../ .../ İlahi red kılma mürüvvetinden/kapına gelmişim ben yüzü kâre/ .../ .../ Ya Münise külle ferîd.

44) 107 Nolu mezar taşı: Urfa Jandarma Birinci Bölük Süvârî Mülâzımı Harputlu Mustafa Efendi'nin vâlidesi Firdevs kızı Havvâ Hanım, 23 Zilkade 1320/21 Şubat 1903.

Baş Taşı: Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedü'r-Rasûlullah/ Rızâ'en li'llâhi'l-fâtiha/ Hâzihi kabru'l-merhûme/ Urfa Jandarma Birinci/ Bölük Süvârî Mülâzımı/ Harputlu Mustafa Efendinin/ vâlidesi Havvâ Hanım/ binti Firdevs'in merkadidir tüvüffiyet/ fî şehri 23 zi'l-ka'de sene 1320.

Ayak Taşı: Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî/ İlâhî ente zû-fazliin ve meninin/ fe-innî zû'l-hatâyâ fa'fû annî/ ve zannî fike Yâ rabbi cemîlü/ fe-hakkik Yâ İlâhî hüsn zannî/ İlâhî lâ tû'âzibnî fe-innî/ mukirran bi'z-zünûbî kad kâne minnî/ yazunnu'n-nâse hayran lî fe-innî/ eşerru'n-nâse in lem ta'fû 'annî/ Yâ münise külle vahîd.

45) 109 Nolu mezar taşı: Süleyman Ağa'nın Haremi ve Sa'atçi-zâde Bozan Ağa'nın Kerîmesi 'Âişe Hâtun, 13 Receb 1325/2 Ekim 1906.

Baş Taşı: el-Fâtiha/ Hâzâ kabru'l-merhûme/ Nâmu-zâde? Süleyman/ Ağanın Harem-i/ muhteremesi ve Saatçi-zâde Bozan Ağa'nın kerîmesi 'Âişe/ Hâtun'un merkadidir/ tüvüffiyet/ fî şehri 13 recebi'l/-mu'azzami'ş-şerîf/ sene 1325.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt/ Bir hâtûn-ı nâzeninin/ merkadidir bu mezar/ eyledi nâzik tenin/ hâk ile yeksân/ rûzgâr/ bulmadı dâr-ı fenâda/ maksadı bu bi-murâd/ eyleye rûhuna/ lutfile rahmet/ Perverdigâr.

46) 112 Nolu mezar taşı: Abdurrahman Ağanın Kerîmesi .. Hanım, 1326/1908.

Baş Taşı: el-Fâtiha/ Hamidiyye Süvârî Elli/ Üçüncü Alayın/ Kolağası Abdulkâdir/ Vasfî Efendi'nin haremi/ ve Hacı Hızır-zâde/ Abdurrahman Ağanın/ kerîmesi/ .. Hanım'ın merkadidir/ sene 1326.

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt (Mefûlü Mefâilün Feûlün)

Yer itdi güzâr bahâr-ı 'ömrüm
Türab oldu şükûfe-zâr-ı 'ömrüm

Kâr itmedi bir takım müdâvât
Fermân-ı kazâ düzer mi heyhat

Bir şevk-i hande muhibbim idim
Mahvımla felek ne oldu bilmem

Ey bülbül-i nâle-i ser-kal'a-i kîn
Evlâdımı git eyle sen teskîn

47) 114 Nolu mezar taşı: Karslı Tevfik Efendi'nin Kerîmesi ve Pâbuşcu Hacı Cum'a-zâde Hacı Mahmud Ağa'nın Halîlesi Zâhîde Hanım, Safer 1337/Kasım-Aralık 1918.

Baş Taşı: Rızâ'en li'llâhi'l-fâtiha/ Hâzâ kabru'l-merhûme el-mağfûre/ ... Karslı/ Tevfik Efendi'nin kerîmesi/ ve Pâbuşcu Hacı Cum'a-zâde/ Hacı Mahmud Ağanın Halîlesi/ Zâhîde Hanım tüvüffiyet fî/ şehri Saferi'l-hayr/ sene 1337.

Ayak Taşı: Yerde ayak taşı olduğunu tahmin ettiğimiz kırık ve çok tahrip olmuş bir taş var. Yazıları okunamıyor.

48) 116 Nolu mezar taşı: Hacı Ali Beyin Kerîmesi Râbia Hanım, Zilkâde 1336/ Ağustos 1918.

Baş Taşı: el-Fâtiha/ Urfa eşrâfından/ Hacı Ali Beyin Kerîme-i/ muhteremesi Râbia Hanımın/ merkadidir ilâ rahmeti'llâhi/ kad intakelet min dâri'l-/ fenâ ilâ dâri'l-bekâ/ fî şehri Zi'l-ka'de/ sene 1336.

Ayak Taşı: el-Firâk/ Muhammedün seyyidü'l-kevneyni ve's-sekaleyn/ Ve'l-ferîkayni min 'urubin ve min acemi/ Hüve'l-Habîbü'llezî tûrcâ sefâ'atühû/ Li külli hevlin mine'l ahvâli mük-tahimi/ De'â ilâ'llahi fe'l-müstemsikûne bihî/Müstemsikûne bi-hablin gayri-munfasımı/ Fâka'n-nebiyyîne fî hâlkın ve fî hulukın/Velem yüdanühü fî'l-'ilmi ve lâ keremi.

49) 119 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Abdulkâdir kızı Zeliha Muharrem 1323/ Mart-Nisan 1905. 1. Defin: Muhammed Emîn Efendi 1335/1917.

50) 121. Nolu mezar taşı: Çavuş-zâde Emin Muhammed Efendi'nin kızı? 21 Rebî'u'l-âhir 13??/??

Baş Taşı: el-Fâtiha / Birecikli Hanâvî-zâde/ Hacı İbrahim Efendi'nin/ refikası ve Diyarbekir/ eşrâfından Çavuş/-zâde Emin Muhammed Efendi'nin/ kerîmesi .../ tüvüffiyet fî şehri-/ 21 rebî'u'l-âhir/ sene 13??

Ayak Taşı: Âh mine'l-mevt/ İlâhî 'abdüke'l-'âsî etâke/ Mukirran bi'z-zünûbî kad de'âke/ Fe-in tağfirfe-ente ehlün li-zâke/ Fe-in tadrud fe-men yerham sivâke/ Yâ erhame'r-râhimîn.

51) 122 Nolu mezar taşı: Hacı Mustafa Ağa'nın kızı ... Hanım, 1334/1916.

Baş Taşı: el-Fâtiha / Hâzâ kabru'l-merhûme/ ...zâde el-Hacı/Mustafa Ağanın/ kerîmesi ../ Hanım'ın merkadidir/ sene 1334.

Ayak Taşı: Kırık .../ olsun ve vasiyyü'n-Nebi ol şah-i/ merdân için olsun/Bağışla suçumuz şah-ı/ şehîdân için olsun.

52) 125 Nolu mezar taşı: 2. Defin: Abdülkadir kızı Zeliha, Ramazan 1335/Haziran-Temmuz 1917. 1. Defin: Şeyh Muhammed Ali, Ramazan 1297 H/ Ekim 1879.

Baş taşı arkası: Defnû's-sânî Zeliha binti Abdulkâdir, şehri Ramazan sene 1335.

No	Mezar No	Kimliği	Vefat Tarihi
1	1	Behram Bey'in kerimesi Hatun	1306 / 1889
2	1	Celal-zade Hacı Müslüm Ağa'nın kızı Zevned Hanım	1134 / 1916
3	8	Emine Hatun	1312 / 1894
4	8	Hacı Ali kızı Münteha	1337 / 1919
5	9	Seyyid Ramazan Efendi kızı Vesile	1342 / 1925
6	10	Ayşe Gülüoğlu	10.09.1974
7	11	Zülfıye Hanım	1311 / 1893
8	13	Hatice Hanım	1321 / 1903
9	13	Muhammet kızı Hacı Fatıma	1341 / 1923
10	14	Seyyid el-Hac Ali Efendi'nin kerimesi Hafize Hatun	Muharrem 1318 / Ekim 1900
11	14	Ali kızı Emine Hatun	1336 / 1918
12	14	Hanım binti ?	? / ?
13	15	Emine Hatun binti Ali eş-sehîr bi-.. zâde	Muharrem 1336 / Ekim 1917
14	17	Lütıye Hanım	22 Ramazan 1338 / 21 Haziran 1920
15	19	Ahmet? kızı Fatıma	1314 / 1896
16	21	.. Kevvas-zade kızı Hatice	1289 / 1872
17	21	Alaybey-zâde Hacı Abdurrahman Bey'in kerimesi Gülçin Hanım	? / ?
18	23	İsmail Ağa Karakapuç-zade kızı Fatıma Hatun	Safer 1232 / Ocak 1817
19	23	Hafız Ahmet kızı Avneliha	? / ?
20	24	Rahime Hatun	Rebiül-Şehir 1327 / Mayıs 1909
21	26	Hacı Ahmet kızı Zemzem Hatun	Ramazan 1298 / Temmuz-Ağustos 1881
22	26	Hall kızı Hatice	Muharrem 1314 / Haziran-Temmuz 1896
23	26	... kızı Dursun Hatun	Muharrem 1337 / Ekim-Kasım 1918
24	31	Munıfa Ağa kızı Hatice Hatun	Şaban 1329 / Haziran 1911
25	32	O. Yahya Karısı Fatma Kaplama	14.01.1954
26	36	Hacı Bekir Bey'in eşi Hacı ...?	1342 / 1924
27	36	Hacı Bekir Bey'in kız karesi Hacı ...?	Muharrem 1334 / Kasım 1915
28	38	Munise Hanım	11 Cemazıye'l-evvel 1338 / 1 Şubat 1920
29	39	Samiye Hanım	? / ?
30	40	Azmi Efendi kızı Züleyha	Safer 1344 / Ağustos 1926
31	40	Canbeyli-zade Said Efendi'nin Hanımı Emine	? / ?
32	43	Hacı Abdurrahman Ağa kızı Zübeyde	1330 / 1912
33	45	Hacı Emin Ağa kızı Züleyha	1287 / 1870
34	45	Hacı Emin Ağa kızı... Hanım	? / ?
35	45	Rıdvan ... Ahmet Ağa'nın kerimesi ... Hanım	Muharrem 1334 / Kasım 1915
36	46	Ayşe Rıdvan Ağa binti Hacı ...	1341 / 1923
37	46	İslim binti Abdurrahman Hafız	1328 / 1910

38	54	Hacı Bekir kızı Emine Hatun	Rebiü'l-ewvel 1326 / Nisan 1908
39	59	Abdullah Ağa kızı Gülperi Hatun	1341 / 1923
40	60	Lutfiye Hanım	Muharrem 1320 / Nisan 1902
41	63	Urfa Hamidiye Suvâri Elli Üçüncü Alayı Birinci Bölük Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin Halîlesi Cemile Hanım	20 Muharrem 1322 / 6 Nisan 1904
42	69	Ali Şîr kızı Elif Hatun	Zilkade 1301 / Ekim 1883
43	69	Mustafa kızı Medine	Rebiü'l-ahir 1324 / Haziran 1906
44	70	Abdullah kızı Fatma	Sevval 1289 / Şubat 1867
45	70	Hacı Hafız Efendi kızı Zemzem	1342 / 1924
46	79	Saatçı-zâde Muhammed Ağa'nın validesi ve ... Ağa'nın kızı Fâtma Hanım	Şaban 7 / 7
47	74	Kürkçü-zâde Bî-cân Ağanın Kızı Sükriye	? / ?
48	77	Hacı Ömer Ağa oğlu Hacı Bekir Ağa'nın Kızı Ayşe	1334 / 1916
49	83	Şâh Muhammed'in kızı Emine Hâtun	? / ?
50	83	Münteha Hanım	1334 / 1916
51	87	Hamevî-zâde Nu'mân Bey kızı Zübeyde Hâtun	Zilkade 1309 / Haziran 1892
52	87	Muhyiddin Bey kızı Âdile Hatun	5 Şaban 1329 / 20 Temmuz 1912
53	87	Şaban Bey'in kızı ve Seyyid Kemal Bey'in eşi Sâmiye Hanım	1348 / 1929
54	90	Yağlıcı Bekir kızı Hatice	Safer 1307 / Ekim 1889
55	90	Müntehâ Hâtun	Muharrem 1334 / Kasım 1915
56	91	Zeliha binti ...?	1281 / 1864
57	93	Aliye Hanım	1324 / 1906
58	93	Rahîme Hatun	1337 / 1919
59	95	Hacı Akar-zâde Mustafa Ağa kızı Hafize	1341 / 1923
60	96	Eymen Hâtun	Şaban 1910 / Mart 1892
61	98	Safiye Hatun	14 Cemaziye'l-ewvel 1308 / 26 Aralık 1890
62	98	Ömer Ağa kızı Hatice	Cemaziye'l-ahir 1331 / Mayıs 1913
63	101	Osman Ağa kızı Rahime Hanım	? / ?
64	101	Hadice? Fâtma Hanım	Sevval 1319 / Ocak 1902
65	104	Muhammed Sa'îd Efendinin vâidesi Âise	1325 / 1907
66	107	Urfa Jendarma Birinci Bölük Suvâri Mülâzımı Harputlu Mustafa Efendi'nin vâidesi Firdevs kızı Havvâ Hanım	23 Zilkade 1320 / 21 Şubat 1903
67	109	Süleyman Ağanın Haremi ve Sa'atçı-zâde Bozan Ağanın Kerîmesi 'Âise Hâtun	13 Receb 1325 / 2 Ekim 1906
68	112	Hamidiye Suvâri Elli Üçüncü Alayın Kolağası Abdulkâdir Vasfi Efendi'nin haremi ve Hacı Hızır-zâde Abdurrahman Ağa'nın kerîmesi Hanım	1326 / 1908
69	114	Karslı Tevfik Efendi'nin Kerîmesi ve Pâbuşçu Hacı Cum'a-zâde Hacı Mahmud Ağa'nın Halîlesi Zâhide Hanım	Safer 1337 / Kasım-Aralık 1918
70	116	Hacı Ali Bey'in Kerîmesi Râbia Hanım	Zilkade 1336 / Ağustos 1918
71	119	Abdulkâdir kızı Zeliha	Muharrem 1323 / Mart-Nisan 1905
72	121	Çavuş-zâde Emin Muhammed Efendinin kızı?	21 Rebi'ü'l-ahir 13?? / ??
73	122	Hacı Mustafa Ağa'nın kızı ... Hanım	1334 / 1916
74	125	Abdülkâdir kızı Zeliha	Ramazan 1335 / Haziran-Temmuz 191

Sonuç

Bu çalışmamızda Şanlıurfa Ulu Cami Haziresi'nde bulunan mezarlarda gömülü olan kadınların mezar taşı kitabelerinden hareketle tesbit ettiğimiz 74 tanesini verdik. Bu mezarların bazıları günümüze kadar çok iyi korunmuşken bazıların da yıpranmış ve tahrip edilmiş olduğunu gördük.

Mezar taşı kitabelerinde genelde "talik hat" tercih edilirken bazı taşlarda "nesih hat"ın tercih edildiğini gördük. Ancak bu yazıların taşlara nakşedilmesi esnasında taş ustasından kaynaklanan bazı hatalara da rastladık.

Bölgenin karakteristik özelliği olan mükerrer definlere de

rastladığımız hazirede bazen iki kardeş bazen de anne-kız ya da baba kız şeklinde aynı kabirde medfun olan kişilerin olduğunu gördük.

Bu mezar taşlarının bazılarında klasik olarak orada gömülü olan kişilerin isimleri ve vefat tarihleri gibi bilgiler yer alırken bazılarında ise o kişinin vefatından duyulan hüznün yansıdığı duygulu dizeler bulunmaktadır. Ölen kişinin sosyal statüsüne göre de bazı mezar taşlarında Urfalı şairlerce ebcedle tarih düşürüldüğü görülmektedir.

Bu mezar taşı kitabelerinde Şevket, Furûğî, Mihrî, Hilmî, Emin ve Râzî gibi Şanlıurfalı şairlerin mahlaslarını görmekteyiz.

DİPNOTLAR

- (1) Şanlıurfa Ulu Cami hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Güler, XII. Yüzyıl Anadolu Türk Camileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Doç. Dr. İknur Aktuğ Kolay), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005, s. 169-183.
- (2) İlhan Armutçuoğlu, Kaside-i Bürde, Erkam yay. İstanbul 2009, s.41.
- (3) Ulu Cami Haziresinde bulunan bütün mezar taşları hakkında detaylı bir çalışma için bk., Gül Güler, "Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar Taşları", Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl 10, Sayı 20, Konya 2015, s. 171-190.
- (4) Bu çalışmamızda mezarların numaralandırması ve mezar taşlarının okunması gibi konularda, Yrd. Doç. Dr. Gül Güler tarafından yürütülüp neticelendirilen "Urfa Tarihi Cami Hazirelerindeki Mezar Taşlarının Tespiti, Tasnifi ve Envanteri" başlıklı ve 110K106 nolu Tübitak Projesi esas alınmıştır.
- (5) Emin (Kıratoğlu Muhammed) hakkında bk., Mehmed Veysî Dörtbudak, "Geleneğin Direnen Şairi; Kıratoğlu Emin Fırakiyyesinden Birkaç Şiir", Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdulkadir Karahan'a Armağan), Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Şanlıurfa 2006, s. 48-54; Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri (Ed. Adil Saraç), Şanlıurfa 1986, s. 39.
- (6) Şair Şevket hakkında bk., Abdulkadir Karahan, Urfalı Mehmed Şevket ve Şiirleri, Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Ankara 1991.
- (7) Kaçınıcı defin olduğu belirtilmemiş.
- (8) Bu mezarda iki farklı baş taşı var ve ayak taş yok.
- (9) Furûğî hakkında bk., Bedri Alpay, age., s. 58-59.
- (10) Bu mezarın ayak taşı yerinde yok.
- (11) Bu mezar taşında iki tane "defn-i sani ifadesi bulunmaktadır.
- (12) Bu şiirin vezni problemlidir.
- (13) Şair Mihrî (Zülfikar) hakkında bk., Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri (Ed. Adil Saraç), Şanlıurfa 1986, s. 141.
- (14) Şair Hilmî hakkında bk., Ekrem Bektaş, "Urfalı Şair Hilmî ve Kayıp Eseri Reyâhîn" EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 26, Kış 2006, s. 147-156; Ekrem Bektaş, "İstanbul'da Taşralı Bir Şair", Beykent Üniversitesi, I. Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu Bildirileri, (3-5 Nisan 2008, İstanbul), Beşir Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 195-201; Ekrem Bektaş, "Urfalı Hilmî'nin Antep Günleri", Uluslar arası Gaziantep Araştırmaları (Sözlü Kültür, Dil ve Edebiyat), Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 10-12 Nisan 2008, Gaziantep; Ekrem Bektaş, "Nâbî'nin "Bu" Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler", Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Güz 2008, Sayı 3, Ankara, 2009, s.51-66; Ekrem Bektaş, "Urfalı Divan Şairleri Üzerine Bir Değerlendirme", III. Milletlerarası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdulkadir Karahan anısına), 5-6 Mayıs 2014.
- (15) Râzî hakkında bk., Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, (Ed. Adil Saraç), Şanlıurfa 1986, s. 174.
- (16) Bu mezar taşının son kısmı kırık olduğu için tarih beyti ve tarihi hakkında bilgiye sahip değiliz.

Urfalı Şeyh İsa Efendi

Bekir Sıtkı SEZER
Emekli Hâkim
bekirsezer@gmail.com

Şeyh İsa Efendi hakkında yazmaya çalıştığım bu yazıma Mahmut Karakaş tarafından yazılmış ve Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Eğitim Müdürlüğü Yayınlarından 1996 yılında yayımlanmış olan "Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri" isimli değerli eserden bir alıntı yaparak başlamak istiyorum.

Bu kitabın 57. sahifesinde Şeyh İsa Efendi hakkında şöyle bahs olunmaktadır.

"ŞEYH İSA EFENDİ:

Ölümü 1968

Evliyaullahtan biri olan Şeyh İsa Efendi'nin mezarı Bediüzzaman Kabristanındadır. Mezarın baş dikmesi bize şu bilgileri vermektedir.

El-fatıha

Haza kabr el merhum

Tarikat-ı Nakşibendiye hülefasından

Hacı Osman oğlu Şeyh İsa Efendi

Teveffa şehri zil-kade

Sene: 1388

Hacı Osman oğlu olan Şeyh İsa Nakşibendî tarikatı halifelerindendir. Hilafeti Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendi'den almıştır. Hakkında fazla bilgimiz yoktur. Hicri 1338, miladi 1968 tarihinde vefat etti.

Şeyh İsa Efendi'nin gözleri ama olmuştur. Ömrünün sonuna kadar ama olarak yaşadı. Daima oğlu elinden tutar, camiye götürür getirirdi.

Şeyh İsa Efendi gözleri sağlam olduğu zamanlarda kazzazlık yapardı. Kendisi de Şekerci Hac Halil Efendi'yi halife olarak bırakmıştır."

Değerli yazar tarafından kaleme alınmış bu kısa ansiklopedik bilgiye bir

kaç ekleme yaptıktan sonra aile büyüğüm, insan, İsa Efendi hakkında bildiklerimi ve gördüklerimi anlatacağım. Mezarı Bediüzzaman Kabristanı'nda Şih Nebi Efendi Türbesi'nin ayakucundadır. Yanında da müritleri ve ihvanları olan Hacı Azzem Ahmet ile Şekerci Halil'in mezarları vardır. Türbenin içerisinde ise İsa Efendi'nin Şeyhi Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendi'nin kabri de vardır. İsa Efendi'nin her ne kadar mezar taşında ölüm tarihi 1968 yazılı ise de ölüm tarihi tam olarak 2 Ocak 1969 idi.

Ben sizlere dedem, yani büyükbambam Şih İsa Efendi'yi anlatacağım. Miladi 1881 tarihinde doğduğu tahmin ediliyor. 1969 yılında vefat ettiğinde, babam yaşının 88 olduğunu söylemişti, bu da 1881 yılına tekabül ediyor. Çocukluğundan itibaren halk arasında tavukkarası tabir edilen gece körlüğü hastalığından rahatsız olduğundan yirmili yaşlarda tamamen ama olmuştu. Mesleği kazzazlık imiş. (soyadı kanunundan önce "kazaz" olan aile lakabımız, dedemin mesleğinden dolayıdır.) Kazzazlık eski bir zanaat olup bugün sadece adı kalmıştır. Osmanlıca-Türkçe söz-lükte kazzaz "ipek yapan ve ipek satan" olarak tanımlanmaktadır. Güm-rükhanı'nın bitişiğindeki bedestenin adı halen Kazzaz Pazarı'dır, demek ki eskiden burası kazzazların icrayı zanaat eylediği bir bedesten imiş. Rahmetli, bazen eski meslek günlerini hatırlamak ister gibi biz torunlarına deleme (topaç) ipi örerd.

Çocukluk döneminde düzenli olarak mektep ve medrese tahsili görmemiş ise de mahalli hocalardan dini eğitim ve Kur'an dersleri almış, kendi ken-

disini yetiştirmiştir. Genç yaşta gözlerini kaybettiğinden Kur'anı Kerim'i ezberine almıştır. Rahmetli ninem Griftar Hanım her gün kuşluk vakti mushafı alıp karşısına oturup dersini okur, dedem de dinleyerek takip eder yanlış okuduğu yerde ikaz edip düzeltirdi. Genç yaşta Tarikatı Nakşibendî'ye Halifesi Kerküklü Şeyh Abdurrahman Efendi'nin dergâhına intisap etmiş, Şeyh Efendi'nin tensibi ile vefatı üzerine Nakşibendî Tarikatı Halifesi olmuştur. Yazımın başında bahsettiğim Mahmut Karakaş'ın kitabının 17. sahifesinde Şih Abdurrahman Efendi ile ilgili verilen bilgide de bu hususa temas edilmiştir.

Kıyafet inkılâbından sonra, protesto ederek uzun zaman evden dışarı çıkmamış olduğu söylenir. Son zamanlarında ise sadece cuma günleri camiye gitmek için evden çıkardı. Bir de dini bayramlarda kendisinden yaşça büyük ablası Fatma Hanım'a (Köroğlu) bayram ziyaretine giderdi. Hatta kendisi vefat ettiğinde ablasına söylenmemiş idi, abla da her bayram "İsa niye gelmiyor?" diye sorduğunda "hasta olduğu için gelemiyor," derlermiş. Tek yakını Ab-lası Fatma Köroğlu'da yüz yaşını devirdikten sonra vefat etti. (Allah rahmet eylesin.)

Yaz kış ince çizgili kumaştan uzun bir zıbın giyer, beline acem şalı kuşak sarardı. Camiye gitmek için evden çıkarken de babamın kendisine yazın ince hafif, kışın kalın kumaştan dikiği palto giyer, başına da yün örme külah giyerdi.

Çok mütevazı bir insandı. Cuma günleri cuma namazını kılmak üzere ca-

Hacı Yedigörmüş Camii / Desen: Bekir Sıtkı Sezer

miye giderken biz torunları elinden tutarak kendisine yardım ederdik, genellikle evimizin yakınındaki Nimetullah Camisine (Ağ Cami) veya Duzeken Camii'ne gitmeyi tercih ederdi. O kısacık mesafede yoldan gelip geçenler koşturarak elini öpmeye yeltendiklerinde kesinlikle elini öptürmez, geri çekerdi. Kendisine okuması için hasta getirilmesini pek istemezdi. "Şifa Allah'tandır, biz ancak dua ederiz," diyerek kibarca geri çevirirdi. Yalnız bir istisnayı hatırlıyorum. Çok yakın arkadaşı ve aynı zamanda ihvanı olan bir zatın kızında bir hastalık peyda olmuştu, nöbet geldiği zaman bu çocuğun elleri ve ayakları tir tir titrer ve gözleri tepesine dikilir, gözünün karası kaybolurdu. Gün aşırı getirtilir, karşısında oturtup dua etti, her dua sonunda kız sakinleşip kendisine gelip rahatlıyordu. Bir müddet sonra tamamen iyileştiğini söylediler.

Kimseden hediye kabul etmezdi. İhvanlarından olan Azzem Hacı Ahmet Efendi zaman zaman ticaret için İstanbul'a gidip gelirdi, dönüşünde de kendisine bir kutu Hacı Bekir Şekeri getirir-

di. Dedem de kendisini kırmamak için kabul eder, şekerlemeleri ve lokumları biz çocuklara verirdi. Bir de ihvanı olan Abdullah Nacar, yaz mevsiminde kendi bağının mahsulünden bir kufa (şapsız küçük sepetçik) üzüm veya incir gönderir o da kabul ederdi. Kendisi bir çirtik (küçük salkım) üzüm yer gerisini yine bizlere verirdi.

Tok gözlü ve kanaatkâr idi. Bir kuşluk vakti, bir de akşam namazından sonra olmak üzere günde iki öğün yerdi. Sofrada kaç çeşit yemek olursa olsun, bir çeşitten başka yemezdi, kendisinin küçük bakır bir sahanı vardı, yemeklerini hep ondan yerdi.

Döşek, şilte istemez, yaz kış bir keçenin üzerinde uyurdu. Secde eder gibi başını yastığa kor, o vaziyette yatar, ayaklarını sere serpe uzatmadan uyurdu.

Evimiz, Hacıyadigar Mahallesi Barutçu Sokağı'nda konak yavrusu eski bir Urfa eviydi, ama diğer evler gibi damlar toprak örtülü olduğundan yağışlı havalarda iyice loğ taşı ile perkitlemeyince (sıkıştırılmayınca) akardı. De-

demin yattığı odanın tavanı mertek örtülü olduğundan daha sık akardı. Kış günleri odanın her tarafına leğenler kovalar konurdu, ama sadece onun yattığı kısma bir damla bile düşmezdi.

İhvanları ile zaman zaman bizim evde toplanır, sohbet eder zikir yaparlardı. İlkbahar mevsiminde de dağ gezmelerine çıkarlardı. Bazen eski otogar civarındaki Ebül Hüda'nın başına, bazen de kalenin arkasına düşen Karlık veya Dedeyin Serinci'ne giderlerdi. (Şimdilerde buralar tamamen gecekondulu mahallesi olmuştur.) Bazen yaz ikindileri elinden tutup evimizin yakınındaki Duzeken Camii'ne götürürdüm, kadim dostu olan caminin imamı Mirine Hoca ile (Muhammed Lütfü Okumuş) avludaki ağacın gölgesinde oturup sohbet ederlerdi. Hatırlayabildiğim yakın arkadaşları ve ihvanları Şekerci Hacı Halil (Vefatından sonra halifesi olmuştur.) Ahmet Hoca, (kendisi gür sesli bir gazelhan idi, dağ gezmelerine gittiğimizde elini kulağına götürüp gazel okuduğunda sesi karşı tepelerde yankılanırdı.) Azzem Hacı Ahmet, Ağ Cami Faracı Arapoğlu Mehmet, Abdullah Nacar, Attar Yahya, Eskici Aziz idi. Annemin babası Hacı Ahmet Parmaksız da ihvanlarından idiyse de ağır hastalığı sebebi ile sohbet toplantılarına katılamazdı. Bazen İsa Efendi, Hacı Ahmet Dedemi evinde ziyarete giderdi.

1960 senesinde Bediüzzaman Sa'id-i Nursi Urfa'ya geldiğinde şakirleri vasıtası ile birbirlerine selam teati etmişlerdi, gerek her ikisinin yaşları ve sağlık durumları, gerekse devrin şartları sebebi ile bizzat görüşmemişlerdi.

Aile fertlerinden kimsede kendisine ait hiçbir resim, fotoğraf yoktur, fotoğrafının çekilmesine müsaadesi yoktu. Amcam Ahmet'in söylediğine göre, son günlerinde kendisinin izni ve haberi olmaksızın resmini çekmeye çalıştıklarında film makarasında onun bulunduğu kareler ya siyah çıkıyor, ya da yanıyor, o nedenle resmini çekmeye muvaffak olamamışlar.

Vefatında Çanakkale'nin bir köyünde öğretmenlik görevinde bulunmuşumdan cenazesinde hazır bulunamadım. O zamanın iletişim ve ulaşım şartları şimdiki gibi kolay ve elverişli değildi. Ama Urfa'ya her gittiğimde mezarını ziyaret ederim. Allah Mekânını Cennet eylesin, nur içinde yatsın.

DÂRÜLELHÂN

(İstanbul Belediyesi Konservatuarı)

1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri

- 10 -

Halil ALTINGÖZ

Kültür Bakanlığı Şanlıurfa DTHM Korosu Sanatçısı
halil_altingoz@hotmail.com

İstanbul Belediye Konservatuarı'nın (Darülelhan) derleme çalışmaları 31 Temmuz 1926 tarihinde başlayıp, 17 Eylül 1929 tarihine kadar yılın belirli aylarında ve dört gezi halinde yurdun birçok yöresinde yapılmıştır. Konservatuar heyetinin Urfa'ya gelişleri birinci araştırma gezisi kapsamında olup 31 Temmuz 1926 yılında başlamış ve 51 gün sürmüştür. Bu ilk geziye Yusuf Ziya Demircioğlu, Rauf Yekta bey, Dürri Turan ve Ekrem Besim Bey iştirak etmişler; çalışma Güney ve Orta Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde yapılmıştır.

Darülelhan tarafından Urfa'dan derlenen türküler ilk olarak "Anadolu Halk Şarkıları" 5. Defterinde yayınlanmış daha sonra 6. ve 13. Defterde de bazı türküler yayınlanmıştır. Bu mecmualarda yayınlanan eserler Ferruh Arsunar tarafından notaya alınmış ve Osmanlıca yazı ile yazılmıştır. Yeniden güncel notaya uyarlanarak yazdığımız bu notaların şimdi okuduğumuz Urfa türkülerinin bundan 89 yıl evvelki icrası konusunda bize çok somut bilgiler sunacağı aşikârdır.

Bu mecmuaları uhdesinde bulunduran değerli dostum Harran Üniversitesi öğretim görevlisi araştırmacı yazar S. Sabri Kürkçüoğlu ve gazeteci yazar sayın Sabri Dişli tarafından bana ulaştırıldığında herkesin okuyabilmesi için bu eski yazım notaları günümüzde kullanılan notaya çevirme fikri bizde uyandı. Bu çalışmayı gerçekleştirmekten hem büyük mutluluk hem de onur duyduk.

Notalara en ufak bir müdahalede bulunmadım. Hatalı sayılabilecek noktalarda bile 89 yıllık bir tarihten günümüze ulaşan bu belgelerin aynen korunması adına notaların olduğu gibi kalmasına dikkat ettik ve birebir aynısını yazdık. Notaların hem orijinal nüshası hem de yazdığımız Türkçe güncel notasını yan yana yayımlıyoruz. Bu sayıda "Anadolu halk şarkıları" mecmuasının 5. defterinde yayımlanmış olan "Bu Derede Basdı Bizi Harami" ve "Yine Cuş Eyledi Gönlüm Çağladı" adlı Urfa'nın iki kayıp türküsünü daha hem kayıt altına alıyor hem de sizlere sunuyoruz. Bu çalışmanın halk müziği icracıları için önemli bir kaynak olacağını umuyoruz.

اورفا بود ره دهه با صدی بزنی

زی بی دی باص ده ده بو

لق ران قا آی می را

می دی یا م بیل ره

لق ران قا آی

می ره یا م بیل ره

ره ته کوس سون اول با

می ره یا

بود ره دهه با صدی بزنی حرامی	بوزمانک خاشقی نظام دگلمی
آی فرانکلره کوره بیایم با می	" " " "
" " " "	بگذار بر لر کج بارنده ظالم دگلمی
صباح اولسون کوسنده بم بیره می	" " " "

BU DEREDE BASDI BİZİ

URFA

bu de re de bas tı bi zi
ha ra mi ay ka ran lık
gö re bil mem ya re mi
ay ka ran lık
gö re bil mem ya re mi
sa bah ol sun gös te re yim
ya re mi

Altıngöz

Bu derede basdı bizi harami
Ay karanlık görebilmem yaremi
Ay karanlık görebilmem yaremi

Sabah olsun göstereyim yaremi
Bu zamanın halkı zalim değil mi
Bu zamanın halkı zalim değil mi

Bana derler geç yarından zulüm değil mi
Bana derler geç yarından zulüm değil mi

Halil Altıngöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

اورفا یینه جوش ایلدی اؤفتد

نوم کوی دی له ای جوش نه بی

له فی عش شی نه آ دی لا باغ

عش شی نه آ روم یار دیم لا داغ ریم باغ

یار دیم لا داغ ریم باغ له فی

ده دوم دوش ری آی ده دن یار او بن روم

ری آی ده دن یار او بن دیم لا آغ

ده دو اول لر چول ریم لا آغ دم دوش

مز ری یا دی مز فی که مس

بیزه جوسه ایله دی کو کلمه ماغلا دی
 آتشی عشقبه باغیم ماغلا ریم باوروم
 به او بارده آیری دوشتم ده غلام
 موللر اولدیره مسکنز دیاریمز

YİNE CUŞ EYLEDİ

EVFER

URFA

yi ne cuş ey le di göy nüm çağ la dı
a te şı aş kıy la bağ rım dağ la rım yav
rum a te şı aş kıy la bağ rım dağ la rım yav
rum ben o yar den de ay rı düş tüm de ağ la rım
ben o yar den de ay rı düş tüm de ağ la rım
çöl ler ol du da mes ke ni miz di ya rı mız *Altıngöz*

Yine cuş eyledi gönlüm çağladı
Ateşi aşkıyle bağrım dağlarım yavrum
Ateşi aşkıyle bağrım dağlarım yavrum
Ben o yarden ayrı düştüm de ağlarım
Ben o yarden ayrı düştüm de ağlarım
Çöller oldu da meskenimiz diyarımız

Halil Altıngöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

Türkçe'nin Urfa Ağzı...

Mehmet Faruk HABİBOĞLU

Şair

farukhabiboglu@gmail.com

Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar, canlı olmalarının gereği olarak iletişim ihtiyacındadırlar ve diğerleriyle ve/ya kendi türleriyle iletişim içindedirler. Bu iletişim çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Bunların en etkili, yaygın ve karmaşık olanı ise sesli iletişim biçimidir. Elbette bitkiler, bir kısım hayvanlar ve özürülü insanlar sesli iletişim kuramazlar. Onlar daha çok görsel ve/ya hareketli iletişim kurarlar.

Normal (sağlıklı) insanlar ve çoğu hayvan türleri görsel ve hareketli iletişimi de kullanmakla beraber, yaygın ve asli olarak sesli iletişim biçimini kullanırlar. İşte sesli iletişim yöntemine dil (lisan) diyoruz.

Her dilin fonetiği vardır. Hayvanların dahi kullandıkları sesli iletişimin fonetik unsurları söz konusudur.

“Hayvanların kendi dillerini, bahşedilen fitratları doğrultusunda ne kadar düzenli kullandıkları ve nasıl kullandıkları ses bilgisayarı ve ses spektrografı analiziyle tespit edilebiliyor. Bilim adamları araştırmalarında insandaki ses özelliği, lisanı ve buna bağlı olarak kendine has kullanımının hiçbir hayvan türüyle kıyas edilemeyecek incelik ve mükemmeliyette olduğunu ortaya koydular. Hayvan türleri ve toplulukları sadece kendi aralarında anlaşma ve haberleşmeyi sağlayan bir takım sesler çıkarırlar. Biyoakustikçiler, hayvanların dillerine o derece kendilerini kaptırmışlar ki, neredeyse bunların bir sözlüğünü de yapacaklar. Burada en önemli husus ise hiçbir hayvanın harflerin sesini çıkaramamasıdır. Sebebi de insan ve hayvanda ki küçük dil ile boğaz duvarı mekanizmasının farklı olmasıdır. Mesela maymunlarda küçükdil ile boğaz duvarı birbirlerine epey uzak durduklarından, harfler teşekkül olamamaktadır. Bilim adamlarına göre bu özellik, canlıların ilk yaratılışlarından bu yana aynı şekilde devam etmektedir.”(1)

DİL (LİSAN)

Sesli iletişim yöntemi olan dil, her ne kadar bir kısım hayvan ve genel olarak insanlar arasındaki en etkili, asli ve yaygın iletişim biçiminin genel adı ise de, biz burada dil demekle insan lisanını kastedeceğiz.

Yeryüzünde yaşayan bütün insan topluluklarının kullandığı birçok dil vardır. Kesin sayı belirlenememiştir ama 3.000-3.500 civarında olduğu sanılmaktadır. Ayrıca bugün yaşamayan, eskilerde kalmış binlerce dilden de söz etmek mümkündür. Diller, yapılarına ve kökenlerine göre farklı şekillerde sınıflandırılabilir.

TÜRKÇE

Türkdili, Ural-Altay dil grubuna dahil olup Moğol, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin de yer aldığı Altay dilleri ailesi veya Altay dilleri topluluğuna mensuptur. Yapı bakımından Altay dilleri ailesine giren bütün dillerde olduğu gibi, Türkçe de eklemeli (mülâsık=yapışkan) dillerdendir.

İlk devreleri karanlık olmakla birlikte elde bulunan vesikalar ve Çin kaynaklarının verdiği bilgiler, Türk dilinin geçmişinin, tarih öncesine gittiğini göstermektedir. Ancak, Türkçe derli toplu metinler, Yenisey-Orhun mezartaşları ile ele geçmiştir.

Bilhassa Orhun Âbideleri'nde işlenmiş bir Türkçe ile karşılaşılması, Türklüğün kendine has alfabe sistemi, dil ve tarih şuurunun bulunmasına bakılırsa, Türk dilinin tarihi itibarıyla daha eski zamanlara götürülebileceği fikrini vermektedir. Zaten bu sahanın âlimleri, Orhun Âbidelerindeki işlenmiş ve gelişmiş Türkçe'ye bakarak, dilin tarihî devrelerini, milattan önceki devirlere çıkarmaktadırlar.

Geçmişle birlikte Türkçe; Altay, En Eski Türkçe, İlk Türkçe, Eski Türkçe, Orta Türkçe, Yeni Türkçe ve Modern Türkçe devri olmak üzere yedi ana devrede ele alınmaktadır. (2)

LEHÇE, ŞİVE, AĞIZ (AKSAN)

Bir dil, hayatta kaldığı sürece yayıldığı coğrafyanın, temasta bulunduğu kültürlerin ve o dili konuşan toplumdaki gelişmelerin tesiriyle dönem dönem çeşitli değişiklikler gösterir. Bu değişikliklerin önemine ve dilin grameri üzerindeki etkisine göre dilciler bazı terimleri kullanmaktadırlar.

a) Lehçe (Uzak Lehçe)

Bir dilin, metinlerle takip edilen dönemlerinden önce ana dilden ayrılan kollarına lehçe denir. Bir dilin lehçeleri arasında ses, şekil ve kelime bakımlarından büyük farklılıklar vardır. Bu nedenle bu lehçeleri konuşan insanlar, aynı millete mensup olsalar bile birbirleriyle anlaşamazlar.

Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça adı verilen iki lehçesi vardır. Son zamanlarda Halaçça'nın da Türkçenin bir lehçesi olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.

b) Şive / Diyalekt (Yakın Lehçe)

Bir dilin metinlerle takip edilen dönemlerinden sonra ana dilden ayrılan kollarına şive denir. Şiveler arasında anlaşmayı engelleyecek seviyede farklılıklar mevcut değildir.

Daha çok ses değişmelerine, ses ve kelime konusundaki ter-cihlere dayalı farklılıklar söz konusudur.

Türkçenin bugün kuvvetli kültür ve edebiyat dili hâline gel-miş şiveleri vardır. Başlıca şiveler: Azeri Türkçesi, Kırgız Türk-çesi, Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Bal-kan Türkçesi...

c) Ağız /Aksan

Bir dilin, bölgeden bölgeye hatta şehirden şehre değişik-lik gösteren, konuşma ve telaffuz farklılıklarına dayalı küçük kollarına ağız denir. Ağızlar, bir şivenin aynı siyasi sınırlar için-deki kelimeleri farklı söyleyiş özelliğine dayanır. Türkiye Türk-çe'sinin Anadolu'nun çeşitli yörelerinde az çok farklılıklarla ko-nuşulduğu bilinmektedir. İstanbul Ağzı (yazı diline kaynaklık teşkil eden ağız), Konya Ağzı, Antep Ağzı, Trakya Ağzı, Kasta-monu Ağzı, Urfa Ağzı vb. (3)

URFA AĞZI

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Urfa, kadim İpekyol üzerinde olduğu için, tarih boyunca birçok medeniye-te ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bulduğu konumun Türk-lerin Anadolu'ya giriş kapılarından biri olma özelliğinden do-layı da, ilk gelen Türk Boyları'yla birlikte bu kent ve çevresi, bin yıldır bir Türk yerleşkesidir. Urfa'da kendine özgü bir ağız ko-nuşulmaktadır ki, "Urfa Ağzı" olarak bilinen bu Türkçe biçimi, Azerbaycan Türkçesi ile benzerlikler taşır. İlginçtir, Irak-Kerkük'ten itibaren Urfa, Elazığ, Kars-Azerbaycan güzergâhı hem dil hem de folklorik yönden benzeşmektedir.

Urfa ağzında, Türk dilinin esas gramer kuralları hakimdir. Büyük ses uyumu yaygındır. İsim ve sıfatlarda ki ilk hecelerin sesli harfleri kalınsa, diğ er hecelerde ki de kalın, ince ise diğ erleri de incedir.

Alma, havla, zalım, zulim, bayaz, dellek, sehpe, sandal-ya (Elma, helva, zalim, zulüm, beyaz, tellak, sahip, sandalye) gibi kelimeler birer örnek teşkil ederler.

Fiillerdeki (mek, mak) mastar ekleri ister kalın, ister ince olsun Urfa ağzında (mah) olarak yerleşmiştir. Gelmah, get-mah, yatmah, kahmah (gelmek, gitmek, yatmak, kalkmak) gibi..

"Urfa Ağzı" nı simgeleyen bazı hususları da şöyle sırala-yabiliriz

- Ci ve -cü ekleri, çi, çı olur. Demirci (demirçi), kömürcü (kömirçi), kahveci (kehveçi) olur.

- Cu eki- çı; kuyumcu (kuyımçı), oduncu (odinçi) şeklinde söylenir.

- ük eki, -ik olarak söylenir. Gözlük (gözlik), küçük (küçük), büyük (büyük) gibi..

- lik, -lık, -lük, -luk ekleri -lih olarak söylenir. Gecelik (ge-celih), kışlık (kışlih), büyüklük (büyüklüh), odunluk (odunlih) gibi..

- Bazı kelimelerin başındaki (b) harfi (p) olarak okunur. Bozuk (pozih), bakır (pakır) gibi.

- Bazı sözcüklerde (d) harfi (t) şeklinde söylenir. Dükkan (tüken), döken (töken), diken (tiken)..

- Bazen baştaki (p) harfi (b) gibisöylenir. Pişen (bişen), poyraz (boyraz), patlıcan (balcan)..

- Kalın h harfi genizden (kalın-hırıltılı h şeklinde) söylenir.

- Bazen sözcük içindeki ve/veya sonundaki (kalın k) sesi (kalın-hırıltılı h) olarak söylenir. Kalk (kah), bakacağım (baha-cağam), yok (yoh), ufak (ifah) gibi..

- Genel yazı dilinin yalnızca ikinci tekil (n) sesleri (y) sesi-ne dönüşür. Baban (babay), amcan (amcay, emmiy), karde-şin (kardaşiy), yengen (yengey).

- (g) sesi bazı sözcüklerde (k) gibi okunur. Gömlek (könek), gölge (kölge), karga (karka) şekline dönüşür.

- (ince k) sesi bazı sözcüklerde (g) olarak söylenir. Kendi (gendi), seksen (segzen), keçi (geçi), kişi (gişi) gibi...

- (ğ) sesi bazı sözcük içerisinde (g) şeklinde söylenir. De-ğirmi (degirmi), eğer (eger), eğri (egiri) gibi...

- Kelime başlarındaki (y) sesi çoğu zaman düşer. Yüksek (üskek), yürek (ürek), yüzük (üzik), yüzen (üzen), yitirmek (itir-mah), yiğit (igiti), yılan (ilan)...

- Sessiz harfler arasında yer değiştirmeler de olur. Ekşi (eşki), ağır (argı), kamyon (kaymon), çıplak (çılpağ)...

-cek ve -cak ekleri bütün şahıslarda -cah olarak kullanı-lır. Gelecekler (gelecağlar), içeceksin (içecağsan) gibi...

- Şimdiki zaman fiil eki olan -yor, -yor yerine -iy eki kulla-nılır. Gidiyor (gidiy), bakıyorsun (bahiyisan), kalkıyorlar (kahiy-lar), duruyordu (duriydi), koparıyorum (kopariyam) gibi...

- (kalın k) sesi gırtlaktan söylenir.

Eski Türkçe'de var olan ses biçimleri "Urfa Ağzı"nda hala yaşamaktadır.

Yengi (Yeni)

Çenge (Çene)

Hankı (Hangi)

Hanı (Hani)

Beng (Ben)

Dengiz (Deniz) Örnek: Dengizbacı Köyü

Güncel Türkçe'de artık kullanılmayan bazı Öz Türkçe söz-cükler Urfa Ağzı'nda halen kullanılmaktadır:

Tokaç (Bir tür tokmak)

Gedemeç (Kapı eşığı)

Bıldır (Geçen yıl)

Nanca (Ne kadar)

He (Evet)

Yoh (Hayır)

Çillek (Görgüsüz, görmemiş, aç gözlü)

Çimecek (Duş)

Çul (Kilim)

Külünçe (Peksimet)

Karaçı (Çingene)

Tandırılık (Mutfak)

Dişil ve eril olarak farklı söylenen ünlemler:

Ley (kadına hitap)

Lo (erkeğe hitap)

Bazı sözcükler kendine hastır:

Frenk (Domates)

İsot (Biber)

Pirpirim (Semiz Otu)

Behteniz (Maydanoz)

Eriş (AsmaAğacı)

Cemel (Engel Duvarı)

Pisik (Kedi)

Kirtik (Parçacık)

Zerzembe (Kiler)
Taka (Duvara gömülü dolap)
Seklim (Varsayki)
Piyar (Pınar)
Bayahtan (Az Önce)
Tetirbe (Çıkmaz Sokak)
Teşt (Büyük Leğen)
Sıtıl (Kova)
Kuşhana (Tencere)
Cüçik (Civciv)
Frenksuyu (Salça)
Kiyt (Yabani Güvercin)
Yusuptutan (Kumru)
Zevzir (Sığırçık)
Ayah yolu (Tuvalet)
Tosbağa (Kaplumbağa)
İlangeç (Yengeç)
Bazarakı (Kabuksuz sümüklü böcek)
Haphap (Takunya)
Neçek (Tülbent)
Leyli (Salıncak)
Çörten (Su oluğu)
Not (Kağıt para, lira)
Kehke (Simit)
Çin (Omuz)
Kıymalı (Lahmacun)
Yanfırı (Çarpık)
Deleme (Topaç, PeynirTopalağı)
Dıbih (Yapış yapış)
Çındır (Etin siniri)
Cincih (Cam)
Kanne (Cam parçası)
Silepçe (El yıkanan leğen)
Annebi (Kahverengiye çalan turuncu renk)
Bedreng (Pembemsi beyaz renk)
Has (Marul)
Curun (Kurna)
Külhan Damı (Hamam Ocağı)
Pırçıklı (Havuç)
Hıttı (Acur)
Ahtarağacı (Sacda kullanılan ekmek küreği)
Lokuş (Yokuş)
Cımbırlop (Paldır küldür)
Ellaam (Galiba, herhalde)
Cole (Yavru Köpek)
Üllik (Küçük delik)
Kamka (Kıymık)
Soyha (Değersiz)
Sakko (Cepli yelek)
Ülbe (Yuvarlak ahşap kap)

Kalem (Favori)
Koka (Kuyukovası)
Kumkuma (Bir kertenkele türü)
Karıcık (Derinin sudan dolayı büzüşmesi)
Zımrırh (SertYumruk)
Sirinçah (Kaygan)
Kahke Bezi (Amerikan Bezi)

Günümüz Türkçesinde kullanılmayan eylemler Urfa Ağzı'nda yer almaktadır:

Henek etmah (Şakayapmak)
Utuzmah (Yenilmek, kaybetmek)
Deng olmah (Şok olmak)
Damgörye Getmah (Yeni ev Alana hayırlı olsun gitmek)
Tummah (Havuz gibi durgun sulara batarak yüzmek)
Çımmah (Yıkanmak, yüzmek)
Lec yapmah (Rol Yapmak, Kandırmak)
Hetire getmah (Baş sağlığına gitmek)
Ökse mah (Özlemek)
Suvarmah (Su vermek, sulamak)
Aparmah (Götürmek)
Çingildemah (Çınlamak)
Keçeşmah (Uyuşmak, iğnelenmek)
Oğunmah (Kıvrınmak)
Eprimah (Çürümek)
Zongıldamah (Zonklamak, Sızlamak)
Zingildemah (Sarsılmak)
Temismah (Derinden acıma hissi duymak)
Tizzik atmah (Sağa sola koşuşturmak, dolaşmak)
Dağa getmah (PikniğeGitmek)

Kendine özgü tamlamalar, sıfatlar vardır.

Çirpisi serek (Hoppa)
Mıhı eksik (Yarı deli)
Eyzıkırh (Yaramaz, haşarı)
Mostralıh (Aykırı giyinen)
Afere (En küçük çocuk, afacan, yaramaz çocuk)
Misminara (Uzunboylu)
Kunce (Yavşak, kıvrak)

SONUÇ

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) nedeniyle bir cazibe merkezi olan Şanlıurfa, 1980'lerden itibaren dışarıdan, bil-hassa kırsal yörelerden yoğun göç almaktadır. Ancak bu arada kentlilerin bazılarının Batı'ya doğru göç ettikleri gözlenmektedir. Sonuçta kentin kültürel ve folklorik özellikleri yozlaşmakta, özgünlüğü bozulmaktadır. Bu arada Urfa Ağzı da süreç içerisinde unutulmaya yüz tutmuştur. Yeni toplum, yoz bir ağızla konuşmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1) Sızıntı Dergisi, Ziya AYDIN / Zooloji - Aralık 1995
- 2) http://www.turkcebilgi.com/turk_dili
- 3) <http://turkce.egitim.net/dilin-turleri-ve-alt-birimleri/>
- 4) <http://shartavi.blogspot.com.tr/2012/09/urfa-agz.html>

KAYNAKÇA

- Urfa Ağzı, Kemal Edip Kürkçüoğlu (TDK yayınları 2. baskı-Ankara, 1991)
- Urfa Ağzı Sözlüğü, M. Emin Ergin, (Harran Yayınları, Urfa, 1982)
- Urfa Merkez Ağzı, Yrd. Doç. Dr. Sadettin Özçelik (TDK yayınları: 666, Ankara, 1997)

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV

ŞANLIURFA

TANITIM MERKEZİ
PUBLICITY CENTER

Şanlıurfa'da Merak Ettiğiniz
Her Yer Bu Merkezde

Şanlıurfa Tanıtım Merkezinde;

Şanlıurfa'nın gezilmesi ve görülmesi gereken tüm mekânları 360°'lik fotoğraf ve videoları ile sanal geziler yapabilir. Şanlıurfa ile ilgili hazırlanmış birbirinden güzel belgesel filmler izleyebilirsiniz.

DİJİTAL REHBERLİK HİZMETİ

Antik Kentler

Müzeler

Şehir Panoramaları

Dini Mekanlar

Tarihi Yerler

Doğal Alanlar

Balıklığöl civarındaki merkezimize bekleriz

Şanlıurfa'nın Dijital Bilgi Platformu

www.urfafx.com

ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ
Balıklığöl Civarı, Hz İbrahim Çorba Evi Yanı

Haleplibahçe, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Şanlıurfa Mozaik Müzesi

Haleplibahçe Müze Kompleksi; Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Arkeopark ve Şanlıurfa Mozaik Müzesi'nden oluşan ve 34 bin metrekare kapalı alanıyla Türkiye'nin en büyük müzesi ünvanına sahip bir müze kompleksidir. Arkeoloji Müze envanterinde kayıtlı 75 bin eserden, restore edilen 10 bin nitelikli eser, 10 farklı canlandırılmalı salonda sergileniyor. Cilalıtaş devrinin yanı sıra; Sümer, Hurri, Mitanni, Hitit, Asur, Makedonya, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Eyyubi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler müzede yer alan tematik salonlarda sergilenmektedir. Arkeoloji müzesi yaz mevsiminde saat 08.30-18.30 saatleri arasında kış mevsiminde ise 08.30-16.30 saatleri arasında gezmek mümkün.

Şanlıurfa Mozaik Müzesi'nde ise Haleplibahçe'de çıkarılan mozaiklerinin yanı sıra son yıllarda Kültür Bakanlığı'nın girişimleri sonucu Şanlıurfa'ya ABD'deki Dallas Müzesinden getirilen ünlü Orfeus Mozaik'i gibi Şanlıurfa ve çevresinde gün yüzüne çıkarılan onlarca mozaikte müzedeki yerini alıyor.